

p-ISSN 0033-202X
e-ISSN 2545-2487

STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

WYDZIAŁ DZIENNIKARSTWA, INFORMACJI I BIBLIOLOGII
UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO

przeгляд biblioteczny

Rok założenia 1927

ROCZNIK	87
zeszyt	3

Warszawa 2019

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

LIBRARY REVIEW

Rocznik 87

2019

zeszyt 3

Kwartalnik „Przegląd Biblioteczny” jest wykazywany na liście czasopism punktowanych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego z liczbą 20 punktów

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.**

TREŚĆ

ARTYKUŁY

- PRZEMYSŁAW KRYSIŃSKI: Koncepcja *smart city* jako przedmiot zainteresowania bibliologii i informatologii 301
- MAGDALENA WÓJCIK: Koncepcja *smart library* i jej zastosowanie w integracji usług informacyjnych 322
- ARTUR ZNAJOMSKI: Documents of personal life in personal bibliographies. Exploratory research (Dokumenty życia osobistego w bibliografiach osobistych. Rekonesans badawczy)..... 334
- MAREK TOBERA: Z miłości i z obowiązku. Związek Księgarzy Polskich i jego próby kontynuowania misji w początkach rządów komunistycznych w Polsce (1945-1950) 349

SPRAWOZDANIA

- „Czasopisma bibliologiczne i informatologiczne w dobie przemian”. Seminarium (Katowice, 28 maja 2019 r.) (Maria Kycler, Bogumiła Warząchowska) 375
- „Zarządzanie i Organizacja Bibliotek. Narzędzia i metody pracy bibliotekarzy, pracowników informacji i animatorów kultury: stan obecny i perspektywy rozwoju”. XIII Bałtycka Konferencja (Gdańsk, 16-17 maja 2019 r.) (Mariusz Jarocki)..... 379

RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENNICTWA

Przegląd piśmiennictwa krajowego (*Barbara Koryś*) 387
Z lektur zagranicznych (*Jacek Wojciechowski*) 391

Z ŻYCIA SBP 409

WSPOMNIENIA

Mieczysława Adrianek (1930-2018). In memoriam. Bibliotekarz i bibliolog
– zawód i powołanie (*Krystyna Hudzik*) 415

WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW 421

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

LIBRARY REVIEW

Volume 87

2019

Issue 3

“The Library Review” was awarded twenty points in the official register of journals of Polish Ministry of Science and Higher Education

TABLE OF CONTENTS

ARTICLES

PRZEMYSŁAW KRYSIŃSKI: <i>Smart City</i> as an Object of Interest of Book Studies and Information Studies	301
MAGDALENA WÓJCİK: <i>Smart Library</i> and the Integration of Information Services	322
ARTUR ZNAJOMSKI: Documents of personal life in personal bibliographies. Exploratory research.....	334
MAREK TOBERA: Polish Booksellers Association and Its Attempts to Continue Its Mission in First Years of Communism in Poland (1945-1950)	349

REPORTS

„Book studies and information studies journals in the era of transformations” – a seminar (Katowice, May 28, 2019) (<i>Maria Kycler, Bogumiła Warząchowska</i>)	375
“Library management and organization. Tools and work methods used by librarians, information professionals and culture animators – current situation and development perspectives”. Thirteenth Baltic Conference (Gdańsk, May 16-17, 2019) (<i>Mariusz Jarocki</i>).....	379

REVIEWS AND LITERATURE SURVEYS

Polish literature survey (<i>Barbara Koryś</i>)	387
Foreign publications (<i>Jacek Wojciechowski</i>)	391

NEWS FROM SBP (POLISH LIBRARIANS ASSOCIATION)	409
---	-----

OBITUARIES

Mieczysława Adrianek (1930-2018). In memoriam. Librarian and bibliologist – Profession and Calling (<i>Krystyna Hudzik</i>)	415
---	-----

GUIDELINES FOR AUTHORS	425
------------------------------	-----

PRZEMYSŁAW KRYSIŃSKI
Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
e-mail: krys@umk.pl

KONCEPCJA *SMART CITY* JAKO PRZEDMIOT ZAINTERESOWANIA BIBLIOLOGII I INFORMATOLOGII

Przemysław Krysiński, mgr, asystent w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Interesuje się cyfrowymi usługami publicznymi, nowymi technologiami, projektowaniem i wdrażaniem systemów CMS, wyszukiwaniem informacji oraz e-learningiem. Współtwórca kursów e-learningowych: „Bibweb” (realizowany z inicjatywy Fundacji Bertelsmanna przez Bibliotekę Uniwersytecką w Warszawie, Komisję Wydawnictw Elektronicznych SBP oraz INiB UMK) i „Login: biblioteka” (realizowany przez Bibliotekę Uniwersytecką w Warszawie w ramach Programu Rozwoju Bibliotek Fundacji Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego, Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności oraz Fundacji Billa i Mellindy Gatesów).

W 2018 r. rozpoczął pracę nad rozprawą doktorską zatytułowaną „Obszary zastosowania i potencjał rozwiązań należących do koncepcji *smart city* ze szczególnym uwzględnieniem sektora informacyjnego”.

SŁOWA KLUCZOWE: Bibliologia i informatologia. Bibliometria. Inteligentne miasto. Metody badawcze. *Smart city*.

ABSTRAKT: **Teza/cel** – Przedmiotem artykułu jest analiza piśmiennictwa na temat koncepcji *smart city* z zakresu bibliologii i informatologii. Pod uwagę wzięto wyłącznie artykuły z czasopism. Celem przeprowadzonych badań było stwierdzenie, bądź zaprzeczenie, obecności idei *smart city* w publikacjach z zakresu bibliologii i informatologii, wyłonienie pól zainteresowań badaczy w tym obszarze oraz zidentyfikowanie kierunków dalszych prac. **Metoda** – Zastosowano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa. Przeprowadzono

wyszukiwanie w źródłach zagranicznych (baza Web of Science Core Collection, baza Library, Information Science and Technology Abstracts, repozytorium E-LIS) i polskich (bibliograficzne bazy danych BN, w tym Polska Bibliografia Bibliologiczna oraz czasopisma z zakresu bibliologii i informatologii). Zebrany materiał poddano analizie formalnej i treściowej. **Wnioski** – Przeprowadzona analiza dowiodła dużego zainteresowania zagadnieniem *smart city* wśród badaczy z zakresu nauki o informacji i bibliologii na świecie oraz nieznacznego w Polsce. W rezultacie zainicjowanych badań udało się wyodrębnić obszary badawcze, w jakie wpisują się publikacje dotyczące potencjału rozwiązań *smart city*. Obserwując rozwój zainteresowania tym tematem w innych dziedzinach wiedzy, autor ostrożnie prognozuje, że w najbliższych latach zainteresowanie to obejmie także pole badawcze, jakim jest bibliologia i informatologia, a szerzej nauki o mediach i komunikowaniu.

WPROWADZENIE

Termin inteligentne miasto (ang. *smart city*) jest określeniem stosunkowo nowym, będącym przedmiotem zainteresowań przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych. Niektórzy badacze utożsamiają go z pewnego rodzaju zjawiskiem czy koncepcją, będącą odpowiedzią na transformację, jaka dokonuje się w skali globalnej, dotyczącą budowy i funkcjonowania miast, inni – z szeroko rozumianą postawą otwartości na innowacje, identyfikowaną z umiejętnością szybkiego dostosowywania się do uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych.

Jedną z najważniejszych koncepcji *smart city* sformułował Rudolf Giffinger w raporcie *Smart cities. Ranking of European medium-sized cities*, najważniejszym dokumencie dotyczącym inteligentnych miast, stanowiącym punkt odniesienia dla późniejszych modeli. Według niego, inteligentne miasto stanowi zespół sześciu kluczowych elementów, do których należą: inteligentna gospodarka (ang. *smart economy*), inteligentni mieszkańcy (ang. *smart people*), inteligentny urząd (ang. *smart governance*), inteligentna mobilność (ang. *smart mobility*), inteligentne środowisko (ang. *smart environment*) oraz inteligentne życie (ang. *smart living*) (Giffinger, 2007). Podobną koncepcję, różniącą się jedynie wskaźnikami, zaproponował Boyd Cohen, autor tzw. *Smart City Wheel*, modelu określającego główne gałęzie identyfikujące miasto (Gotlibowska, 2018). Oprócz zaproponowanego modelu Cohen dokonał klasyfikacji ośrodków miejskich aspirujących do bycia *smart*. Stwierdził, że na podstawie obserwacji wdrażanych rozwiązań i stopnia wykorzystania nowoczesnych technologii w procesie transformacji można wyróżnić trzy rodzaje inteligentnych miast (*The 3 Generations*, 2018). Inne koncepcje w dużej mierze opierają się na tym, co zostało nakreślone przez wyżej wymienionych badaczy. Cechą wspólną tych rozważań jest podkreślenie znaczenia nowych rozwiązań technologicznych w rozwoju ośrodków miejskich aspirujących do bycia *smart*.

Problematyka *smart city* jest od wielu lat zagadnieniem podejmowanym w piśmiennictwie z zakresu różnych dyscyplin, m.in. ekonomii,

urbanistyki, gospodarki przestrzennej, architektury, zarządzania, ochrony środowiska czy informatyki. Kompleksowej analizy piśmiennictwa na ten temat dokonała Sławomira Hajduk w artykule pt. *Analiza bibliometryczna koncepcji inteligentnego miasta w światowym piśmiennictwie naukowym* (Hajduk, 2017). Dotąd nie przeprowadzono podobnego przeglądu literatury z zakresu bibliologii i informatologii. Niniejszy artykuł stanowi pierwszy krok w tym kierunku. W tym celu analizie (ilościowej i treściowej) poddano artykuły opublikowane na łamach światowych oraz polskich czasopism naukowych. Dążąc do dokonania bieżącego przeglądu i stanu badań, celowo zrezygnowano z analiz wydawnictw zwartych. Na wybór metody bibliometrycznej oraz metody analizy i krytyki piśmiennictwa wpływ miały ich poznawcze oraz użytkarckie cele, a zwłaszcza fakt, że pierwsza z nich, pomaga gromadzić duże zasoby danych oraz dokonywać ich wieloaspektowych analiz, zaś druga – korygować istniejące teorie, scalać rozproszone informacje na dany temat i porządkować wiedzę.

METODYKA BADAŃ WŁASNYCH

Koncepcja *smart city* stanowi przedmiot badań przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych. By zbadać, czy zainteresowanie to dotyczy także badaczy z zakresu bibliologii i informatologii, analizie poddano wyłącznie artykuły opublikowane na łamach światowych oraz polskich czasopism z tej dyscypliny. Odniesiono się wyłącznie do zawartości czasopism, co było umotywowane zamiarem dokonania bieżącego przeglądu i stanu piśmiennictwa z zakresu badanej problematyki.

Analizę piśmiennictwa zagranicznego przeprowadzono w kolekcji baz Web of Science Core Collection (dalej: WoS). Ograniczono się przy tym do trzech baz: Social Science Index, Arts and Humanities Citation Index oraz Emerging Sources Citation Index. W WoS posłużono się wyszukiwaniem według tematu (ang. *topic*), stosując cztery warianty wyrażenia wyszukiwawczego: „smart city”, „smart cities”, „intelligent city”, „intelligent cities”¹. Taka strategia wyszukiwania umożliwiła penetrację następujących pól rekordów bibliograficznych: słowa kluczowe nadane przez autora, słowa kluczowe stworzone przez Clarivate Analytics, streszczenie i tytuł publikacji.

W celu uzupełnienia listy publikacji w kolejnym kroku dokonano poszerzenia materiału badawczego o opisy bibliograficzne pochodzące z dziedzinowej bazy danych Library, Information Science and Technology Abstracts (dalej: LISTA). Aby zachować metodykę wyszukiwania przyjętą podczas przeglądania zawartości bazy WoS, przeszukiwanie zasobów

¹ Dzięki użyciu czterech wariantów hasła „smart city”, uzyskano o 23 pozycje więcej, niż w przypadku ograniczenia się do dwóch wariantów: „smart city” lub „smart cities”.

bazy LISTA przeprowadzono z użyciem tych samych haseł wyszukiwawczych, jak w przypadku przeszukiwania zasobów WoS oraz w oparciu o zawartość następujących pól rekordów: tytuł publikacji, słowa kluczowe nadane przez autora, hasło przedmiotowe stworzone przez twórców bazy i streszczenie.

Dążąc do kompletności w zakresie gromadzenia materiału, pod uwagę wzięto również zasoby międzynarodowego otwartego repozytorium z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej Eprints in Library and Information Science (dalej: E-LIS). Repozytorium to przeszukano przy użyciu hasła przedmiotowego: „smart city”. Taka strategia nie przyniosła żadnych rezultatów. W związku z tym w kolejnej próbie postanowiono zastosować różne warianty poszukiwanego terminu: „smart cities”, „intelligent city”, „intelligent cities”, „inteligentne miasto”, „inteligentne miasta”.

Przeglądu polskich publikacji dokonano w oparciu o bazy danych bibliografii narodowej. W procesie przeszukiwania zasobów baz danych (*Przewodnik Bibliograficzny, Bibliografia Zawartości Czasopism, Polska Bibliografia Bibliologiczna*) posłużono się następującymi indeksami: „temat” oraz „słowo z opisu”, stosując pięć wariantów wyrażenia wyszukiwawczego: „smart city”, „smart cities”, „intelligent city”, „inteligentne miasto”, „inteligentne miasta”.

W związku z tym, że „Polska Bibliografia Bibliologiczna” od trzech lat nie jest aktualizowana, w celu powiększenia zbioru badawczego, weryfikacją objęto zawartość czasopism z zakresu bibliologii i informatologii znajdujących się w części B *Wykazu czasopism naukowych nieposiadających współczynnika impact factor... MNiSW (Część B Wykazu czasopism, 2018)*.

Nadrzędnym celem przeprowadzonej analizy piśmiennictwa było stwierdzenie, bądź zaprzeczenie, obecności idei *smart city* w publikacjach z zakresu bibliologii i informatologii, wyłonienie pól zainteresowań badaczy w tym obszarze, a w konsekwencji zidentyfikowanie kierunków badań w tym obszarze.

Zainicjowane badania miały udzielić także odpowiedzi na następujące pytania:

1. Od kiedy notuje się zainteresowanie tematem *smart city* w literaturze z zakresu bibliologii i informatologii?

2. Czy na przestrzeni lat można wyróżnić okresy wzmożonego zainteresowania zagadnieniami *smart city* z zakresu bibliologii i informatologii?

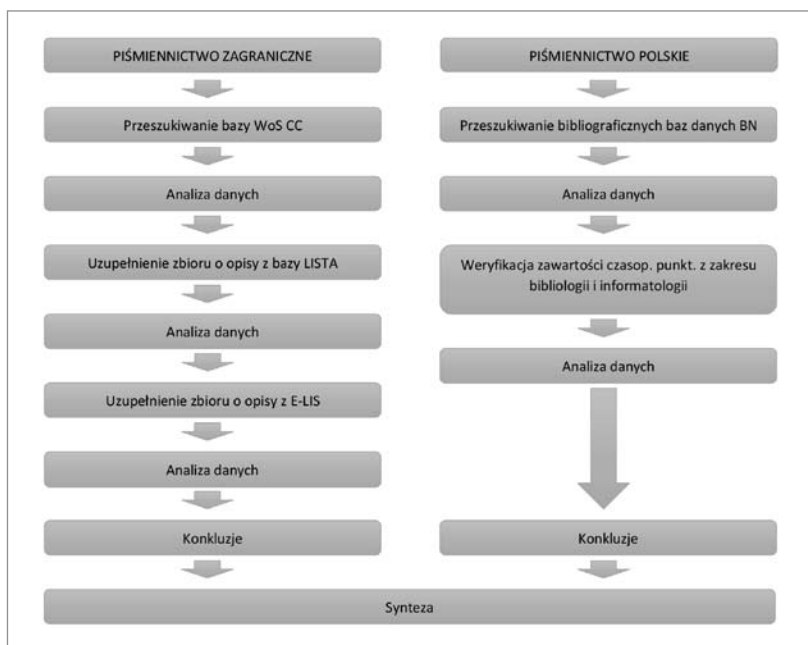
3. Jak rozkłada się zainteresowanie problematyką inteligentnych miast wśród światowych i polskich badaczy?

4. Jak może kształtować się zainteresowanie zagadnieniem *smart city* w obszarze bibliologii i informatologii w najbliższej przyszłości?

5. Jakie zagadnienia szczegółowe dotyczące inteligentnych miast rozpatrywane są na łamach literatury fachowej z zakresu bibliologii i informatologii?

Poza zainteresowaniem znalazły się z kolei takie kwestie, jak: analiza liczby cytowań dla pojedynczych publikacji, identyfikacja afiliacji autorów analizowanych publikacji oraz analiza pokrewnych tematów badawczych, które poruszane były równocześnie z tematyką *smart city*.

Dla potrzeb badań przygotowano kilkietapowy model poszukiwań literatury (por. Rys. 1).

Rys. 1. Model poszukiwań literatury z zakresu bibliologii i informatologii

Źródło: Oprac. własne.

OBECNOŚĆ PROBLEMATYKI SMART CITY NA ŁAMACH ZAGRANICZNYCH CZASOPISM Z ZAKRESU BIBLIOLOGII I INFORMATOLOGII

Zainicjowanie procesu wyszukiwania w bazie WoS przyniosło rezultat w postaci 1248 opisów bibliograficznych, w tym **77 pozycji** należących do obszaru bibliologii i informatologii.

Analiza zebranego materiału dowiodła, że najwięcej artykułów znalezionych w bazie WoS zostało opublikowanych w czasopismach notowanych w bazie Journal Citation Report (dalej: JCR). Najlepszy pod tym względem okazał się „Government Information Quarterly” (14 artykułów). Jest to

czasopismo międzynarodowe, na łamach którego publikowane są artykuły z zakresu polityki, technologii informacyjnych, administracji publicznej i społeczeństwa. Periodyk koncentruje się głównie na kwestiach dotyczących przepływu i dostępności informacji rządowych. Na drugim miejscu uplasowało się czasopismo „Social Science Computer Review” (9 artykułów), w którym znaleźć można artykuły dotyczące zastosowania informatyki w naukach społecznych. Wśród najczęściej omawianych zagadnień dominują: sztuczna inteligencja, biznes, obliczeniowa teoria nauk społecznych, wspomagane komputerowo badania ankietowe, komputerowa analiza jakościowa, symulacja komputerowa, modelowanie ekonomiczne, publikacja elektroniczna, systemy informacji geograficznej, oprzyrządowanie i narzędzia badawcze, administracja publiczna, wpływ społeczny informatyki i telekomunikacji oraz ocena oprogramowania. Trzeci pod względem liczby opublikowanych prac z zakresu informatologii i bibliologii okazał się periodyk „Információs Társadalom” (7 artykułów) – węgierskie czasopismo naukowe, poświęcone badaniom społeczeństwa informacyjnego. Ukazują się w nim prace o zasięgu międzynarodowym oraz lokalnym, które dodatkowo są deponowane w repozytorium. Szczegółowe dane na temat liczby artykułów w poszczególnych czasopismach zidentyfikowanych w bazach WoS przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1

Tytuły czasopism z zakresu bibliologii i informatologii zidentyfikowane na podstawie rekordów bazy WoS CC wraz z liczbą wyszukanych w nich artykułów

Tytuł czasopisma	Liczba publikacji	Obecność w bazie JCR
„Government Information Quarterly”	14	tak
„Social Science Computer Review”	9	tak
„Információs Társadalom”	7	tak
„International Journal of Public Administration in the Digital Age”	7	nie
„Telematics and Informatics”	6	tak
„International Journal of Electronic Government Research”	5	nie
„Telecommunications Policy”	4	tak
„Information – Wissenschaft und Praxis”	3	nie
„El Profesional de la Información”	3	tak
„International Journal of Geographical Information Science”	2	tak
„Journal of Global Information Management”	2	tak
„Transforming Government People Process and Policy”	2	nie
„Annals of Library and Information Studies”	1	nie
„Cuadernos de Documentacion Multimedia”	1	nie
„Informacao & Sociedade: Estudos”	1	tak

„Information Processing Management”	1	tak
„Information Systems Journal”	1	tak
„Information Technology for Development”	1	tak
„International Journal of Information Management”	1	tak
„Journal of Organizational and End User Computing”	1	tak
„Knowledge Management Research & Practice”	1	tak
„Libri”	1	tak
„Scientometrics”	1	tak
„Social Science information Sur Les Sciences Sociales”	1	tak
„South African Journal of Information Management”	1	nie

Źródło: Oprac. własne.

W wyniku przeszukiwania zasobów bazy LISTA otrzymano zbiór liczący **119 dokumentów**. Z rezultatów wyszukiwania wyeliminowano: dokumenty odnalezione wcześniej w bazie WoS (łącznie 27 pozycji), opisy dublujące się w obrębie samej bazy LISTA (pięć rekordów), opisy niemerytorycznych² artykułów redakcyjnych (osiem), opisy sprawozdań z konferencji (jeden), opisy niemerytorycznych recenzji książek (13) oraz opisy artykułów tematycznie niezwiązanych z badaną problematyką (dwa). W rezultacie otrzymano **63 nowe publikacje**.

Analiza materiału badawczego, zebranego w toku przeszukiwania zasobów bazy danych LISTA, przebiegała podobnie, jak w przypadku artykułów znalezionych w bazie WoS. Najwięcej artykułów odnaleziono w czasopiśmie „Information Polity: The International Journal of Government & Democracy in the Information Age” (13 pozycji), które nie jest rejestrowane w bazie JCR. Periodyk ten jest wydawany z myślą o przedstawicielach środowiska naukowego, jak i praktykach. Publikuje prace z zakresu szeroko pojętych nauk społecznych, uwzględniających takie zagadnienia jak: polityka publiczna, zarządzanie publiczne, administracja publiczna, politologia, systemy informacyjne, informatyka, medioznawstwo, filozofia, socjologia, prawo, ekonomia. Stanowi także wartościowe źródło informacji na temat wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w administracji. W tej kwestii najczęściej prac porusza zagadnienia: innowacji, polityki publicznej w erze informacji, wpływu ICT na instytucje publiczne, mediów społecznościowych, e-partycypacji, świadczenia usług cyfrowych, wymiany informacji, cyberbezpieczeństwo (About Journal, 2018). Drugie miejsce pod względem liczby publikacji zajęło notowane w bazie JCR czasopismo „Information Systems” (8 artykułów). Jest to źródło informacji na temat projektowania i wdrażania ję-

² Z badań wykluczono artykuły, których treść ograniczała się do wprowadzenia w tematykę poszczególnych numerów czasopism lub sprawozdania programów zakończonych konferencji.

zyków, modeli danych, modeli procesów, algorytmów, oprogramowania i sprzętu przeznaczonych dla systemów informatycznych. Obszary tematyczne artykułów publikowanych na łamach tego tytułu obejmują kwestie zarządzania danymi, a także zagadnienia związane z wyszukiwaniem informacji, zarządzaniem procesami biznesowymi, semantyką WWW oraz wizualnymi i dźwiękowymi systemami informatycznymi (Information Systems, 2018). Na trzecim miejscu uplasował się, zidentyfikowany już w bazie WoS, tytuł „First Monday” (5 pozycji). Szczegółowe dane na temat liczby artykułów odnalezionych w czasopismach zaindeksowanych w bazie LISTA zawarto w tabeli 2.

Tabela 2

Tytuły czasopism zidentyfikowane na podstawie rekordów bazy Library, Information Science and Technology Abstracts wraz z liczbą wyszukanych w nich artykułów

Tytuł czasopisma	Liczba publikacji	Obecność w bazie JCR
„Information Polity: The International Journal of Government & Democracy in the Information Age”	13	nie
„Information Systems”	8	tak
„First Monday”	5	nie
„Proceedings of European Conference on Knowledge Management”	4	nie
„CLIP Upadte”	2	nie
„Current Reviews for Academic Libraries”	2	nie
„Journal of Intellectual Capital”	2	nie
„Publishers Weekly”	2	nie
„Universal Access in the Information Society”	2	nie
„Information, Communication & Society”	1	nie
„Information and Communication Technology Law”	1	nie
„Against the Grain”	1	nie
„AIB Studi”	1	nie
„APLIS”	1	nie
„Biblioteche Oggi”	1	nie
„Booklist”	1	nie
„Bulletin of the Association for Information Science & Technology”	1	nie
„Electronic Government: An International Journal”	1	nie
„Forum SIGIR”	1	nie
„Hi Tech News”	1	nie
„Information Design Journal”	1	nie
„Information Scotland”	1	nie

„Information Services & Use”	1	nie
„Informatologia”	1	nie
„Journal of Information Processing & Management”	1	tak
„Journal of Information Science & Technology Association”	1	nie
„Journal of Organizational & End User Computing”	1	tak
„KM World”	1	nie
„Library Journal”	1	tak
„Mousaion”	1	nie
„Scandinavian Public Library Quarterly”	1	nie
„SRELS. Journal of Information Management”	1	nie

Źródło: Oprac. własne.

Zebrany materiał badawczy pozyskany w wyniku przeszukiwania obu baz danych uzupełniono o pozycje znalezione w repozytorium E-LIS. W rezultacie odnaleziono 2 tytuły: 1 poster konferencyjny oraz **1 artykuł**.

OBECNOŚĆ PROBLEMATYKI SMART CITY NA ŁAMACH POLSKICH CZASOPISM Z ZAKRESU BIBLIOLOGII I INFORMATOLOGII

W wyniku przeszukiwania zasobów bibliograficznych baz danych Biblioteki Narodowej otrzymano 43 rekordy. Wśród nich był tylko **1 artykuł** polskiego autora (Luterek, 2018), dotyczący kwestii *smart city* rozpatrywanej na gruncie bibliologii i informatologii, opublikowany w języku angielskim. Artykuł ten ukazał się na łamach czasopisma „Zagadnienia Informatyki i Nauki o Informatyce. Studia Informacyjne”.

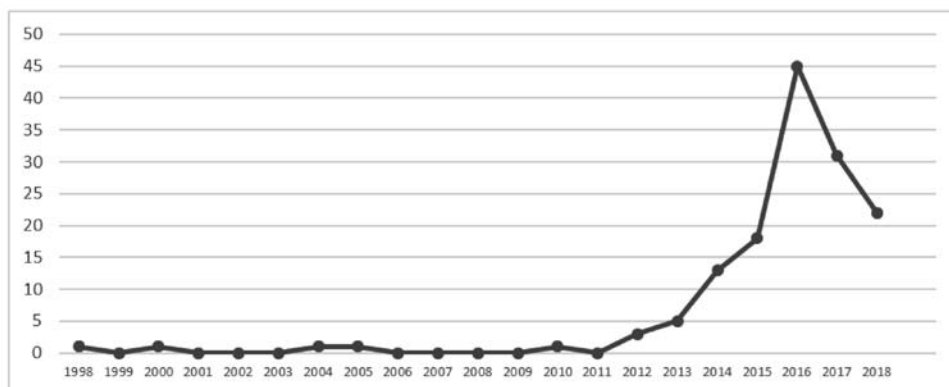
Analiza spisów treści periodyków oraz ich zawartości (szczególną uwagę zwrócono na numery czasopism ukazujące się w latach 2011-2018, czyli w okresie największego zainteresowania tym tematem na łamach zagranicznego piśmiennictwa naukowego) pozwoliła na uzupełnienie zbioru badawczego o **1 artykuł** (Jacobfeuerborn, 2004).

WNIOSKI PŁYNĄCE Z ILOŚCIOWEJ ANALIZY PIŚMIENICTWA Z ZAKRESU BIBLIOLOGII I INFORMATOLOGII

W efekcie badaniami objęto łącznie **143 artykuły**, opublikowane od 1998 r. (pierwsze ujęcie idei *smart city* w literaturze) do 2018 r. Analizie poddano zawartość streszczeń dołączonych do artykułów oraz ich pełne teksty³.

³ W przypadku 22 artykułów wydanych w języku japońskim, hiszpańskim, portugalskim, niemieckim, chorwackim, perskim, włoskim i węgierskim badania ograniczono do analizy treści angielskich streszczeń.

W badanym zbiorze najwięcej artykułów ukazało się w latach 2016-2018 (98) oraz w latach 2012-2015 (40). W latach: 1998, 2000, 2004, 2005 i 2010 opublikowano po jednym artykule, natomiast w latach: 1999, 2001, 2002, 2003, 2006, 2007, 2008, 2009 i 2011 nie odnotowano żadnej publikacji (por. Wykres 1).

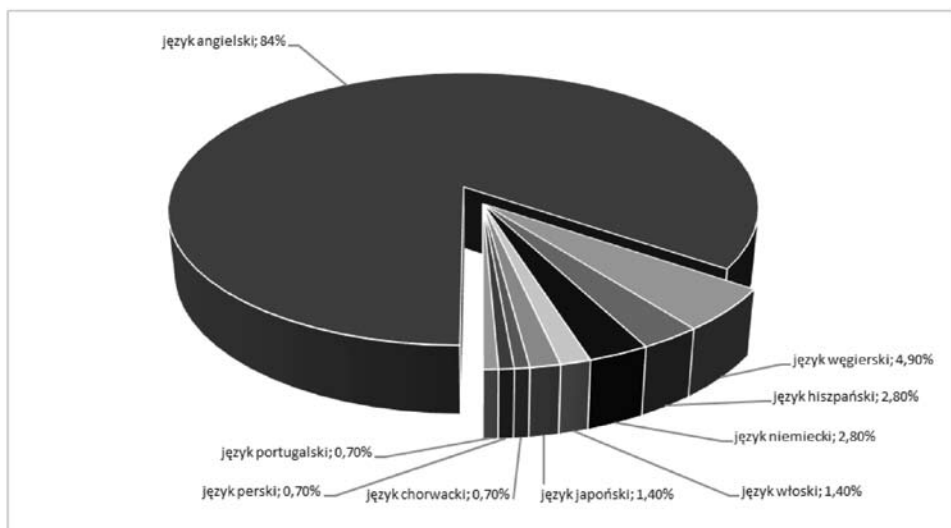
Wykres 1. Problematyka *smart city* na łamach publikacji z zakresu bibliologii i informatologii w latach 1998-2018

Źródło: Oprac. własne.

Analiza dat wydania wszystkich znalezionych artykułów dowodzi, że termin *smart city* po raz pierwszy pojawił się w polskiej literaturze bibliologicznej w 1998 r. W kolejnych latach problematyka inteligentnych miast nie była podejmowana w pracach naukowych lub zajmowano się nią sporadycznie. Sytuacja zmieniła się w 2012 r. Wówczas pojawiły się kolejne prace na ten temat. Największą koncentrację uwagi na tym zagadnieniu obserwuje się w trzech ostatnich latach (2015-2018), a zwłaszcza w 2016 r. – 45 tekstów. Należy zauważyć, że w przypadku 2018 r., analizie poddano wyłącznie publikacje wydane w jego pierwszej połowie, stąd na wykresie widoczny spadek liczby publikacji. Mając na uwadze rosnące zainteresowanie tematyką *smart city* w kontekście bibliologii i informatologii, można przypuszczać, że liczba artykułów będzie rosła również w najbliższych latach.

Na podstawie zebranego materiału można wywnioskować, że najwięcej artykułów zostało opublikowanych w języku angielskim (121). Pozostałe zostały opublikowane w językach: węgierskim (7), hiszpańskim (4), niemieckim (4), włoskim (2), japońskim (2), chorwackim (1), perskim (1) i portugalskim (1) (por. Wykres 2).

Badanie zgromadzonego materiału pod względem językowym wykazało wyraźną dominację w zbiorze dokumentów opublikowanych w je-

Wykres 2. Artykuły na temat smart city według języka publikacji

Źródło: Oprac. własne.

zyku angielskim (121). Taki stan rzeczy jest przede wszystkim wynikiem wzmożonego zainteresowania tematyką *smart city* wśród badaczy m.in. z Wielkiej Brytanii, Niemiec, Indii czy Stanów Zjednoczonych, którzy publikują teksty w języku angielsku.

Jak udało się ustalić, inteligentne miasto jest tematem często podejmowanym w zagranicznych opracowaniach z zakresu różnych dyscyplin naukowych, w tym bibliologii i informatologii. W tym kontekście dziwi fakt, że do tej pory na gruncie polskim powstało tak mało prac dotyczących tej tematyki. Pozostaje mieć nadzieję, że niniejszy artykuł wypełni tę lukę.

ASPEKTY SMART CITY PORUSZANE NA ŁAMACH LITERATURY Z ZAKRESU BIBLIOLOGII I INFORMATOLOGII

Analiza zawartości treściowej wszystkich znalezionych artykułów dowiodła, że na łamach zagranicznych i polskich publikacji z zakresu bibliologii i informatologii idea *smart city* była rozpatrywana w różnych aspektach. Zgromadzony materiał badawczy pozwolił na identyfikację następujących obszarów tematycznych:

- obszar 1: *smart city* jako nowa koncepcja funkcjonowania i rozwoju miasta,
- obszar 2: *inteligentne miasto* jako mechanizm generowania, optymalizacji i oceny jakości informacji, danych, zasobów i systemów informacyjnych,

- obszar 3: *smart city* jako idea wspierana przez biblioteki i inne instytucje sektora kultury,
- obszar 4: *smart city* jako miasto rozwijające się dzięki partycypacji społecznej i właściwemu zarządzaniu wiedzą.

Największą grupę pod względem liczebnym (**61 pozycji**) utworzyły artykuły należące do **obszaru czwartego**. Wyodrębniono w nim trzy kategorie:

1. Artykuły dotyczące włączania mieszkańców w procesy decyzyjne dotyczące usług miejskich oraz odnoszące się do kwestii wykorzystania mediów społecznościowych w celu zdobycia opinii mieszkańców na temat wprowadzanych rozwiązań (**12 artykułów**), np. projekty miejskie angażujące obywateli w zarządzanie miastem (Webster, 2018), badanie nastrojów społecznych za pomocą popularnych serwisów umożliwiających publikowanie treści (Estévez-Ortiz, 2016), projektowanie aplikacji wspierających e-partycypację (Ortner, 2016).

2. Artykuły opisujące projekty realizowane w następujących obszarach: wiedza, administracja publiczna, zdrowie, transport, energetyka, ochrona środowiska (**37 pozycji**), np. kształcenie urzędników inteligentnych miast (Pînzaru, 2018), wymiana informacji między jednostkami administracji publicznej za pomocą wdrażanych rozwiązań ICT (Gil-Garcia, 2012), wdrażanie systemu monitorującego ruch uliczny (Reddy, 2018), inteligentne systemy zarządzania energią (Shu, 2016).

3. Rozwiązania technologiczne projektowane z myślą o mieszkańcach inteligentnych miast (**12 artykułów**), np. aplikacje wykorzystujące dane pochodzące z telefonów komórkowych (Steenbruggen, 2015), przykłady dobrych praktyk w zakresie projektowania elektronicznych usług miejskich (Hsiaoping, 2017).

W drugiej grupie znalazły się artykuły z **obszaru pierwszego (46 pozycji)**, omawiające zagadnienie *smart city* w sposób ogólny oraz na przykładzie konkretnych przypadków. W tym podzbiorze wyodrębniono dwie kategorie:

1. Prace o charakterze definicyjnym (**32 artykuły**), np. pochodzenie terminu *smart city* i rozważania metodologiczne (Barth, 2018), zagadnienia dotyczące nowoczesnego zarządzania miastem przy wsparciu technologii informacyjno-komunikacyjnych (Pereira, 2018).

2. Artykuły ukazujące efekty wdrażania rozwiązań „smart” w konkretnych miastach (**14 pozycji**), np. amerykańskie praktyki w dziedzinie wdrażania rozwiązań z zakresu e-government (Scholl, 2016), mechanizmy kontrolujące obywateli w Chinach (Kshetri, 2017).

Na trzeciej pozycji, pod względem liczby artykułów ujętych w danej grupie, uplasował się **obszar drugi (20 artykułów)**, w którym zidentyfikowano publikacje relacjonujące stan badań w zakresie wykorzystania dużych liczb danych. W tej grupie umieszczono także artykuły porusza-

jące problem cyberbezpieczeństwa. W tym obszarze również dokonano dodatkowego podziału na dwie kategorie:

1. Artykuły omawiające kwestię wykorzystania danych w procesie projektowania usług dla obywateli (**15 artykułów**), np. wskaźniki służące do oceny wykorzystania danych otwartych (Abella, 2014), analiza tzw. danych miejskich i ich wykorzystanie w zarządzaniu miastem (Calegari, 2016).

2. Artykuły dotyczące bezpieczeństwa i ochrony danych wrażliwych (**5 artykułów**), np. ochrona użytkowników przed cyberatakami (Li, 2018), ochrona tzw. danych wrażliwych (Belanche, 2015).

Ostatni – najmniej liczny zbiór (**16 artykułów**) – utworzyły prace z **obszaru trzeciego**, poświęcone bibliotekom i instytucjom z sektora informacyjnego omawianym w kontekście idei *smart city*. Wśród nich wydzielono trzy kategorie artykułów:

1. Artykuły dotyczące możliwości badania bibliotek jako instytucji smart (**6 artykułów**),

2. Artykuły o roli bibliotek w promowaniu zrównoważonego rozwoju (**1 artykuł**), np. próba konceptualizacji inteligentnego systemu informacyjnego odpowiadającego potrzebom użytkowników (Tripathi, 2016).

3. Artykuły na temat znaczenia bibliotek w kształtowaniu świadomości mieszkańca nowoczesnego miasta (**9 pozycji**), np. biblioteka jako instytucja ukierunkowana na dostęp do wiedzy (Solimine, 2013), mobilność treści niematerialnych, bibliotekarz w roli pośrednika pomiędzy wiedzą i użytkownikiem informacji, propozycje najlepszych rozwiązań dla nowoczesnych bibliotek publicznych (Crasta, 2013).

WNIOSKI PŁYNAĆE Z ANALIZY TREŚCIOWEJ PIŚMIENNICTWA

Tematyką najczęściej poruszaną na łamach zagranicznych i polskich publikacji bibliologicznych były kwestie związane z wykorzystywaniem nowych rozwiązań technologicznych w takich obszarach jak: wiedza, administracja, transport, ochrona środowiska, zdrowie oraz zagrożenia dotyczące partycypowania obywateli miast w procesach decyzyjnych (61 artykułów). Szczególnie dużo prac dotyczy wdrażania projektów mających na celu usprawnienie funkcjonowania istniejących systemów, tworzenia alternatywnych narzędzi czy projektowania aplikacji wykorzystujących informacje agregowane z serwisów społecznościowych. Silną reprezentację w obszarze czwartym mają także prace na temat wprowadzania usprawnień w administracji publicznej przy pomocy technologii informacyjno-komunikacyjnej (platformy kontaktu z obywatelem, aplikacje alarmujące o zagrożeniach).

W drugim, pod względem liczby artykułów, obszarze umieszczono publikacje (46 pozycji), których autorzy rozpatrują zjawisko *smart city*

w kontekście ogólnym, zwracając uwagę na rosnącą popularność rozwiązań *smart* i wskazując kierunki rozwoju prac badawczych w tym zakresie. Widoczne są liczne nawiązania autorów prac do artykułów z innych dyscyplin naukowych, w których zagadnienie inteligentnych miast zostało lepiej rozpoznane. Część publikacji relacjonuje wdrażanie dobrych praktyk w zakresie inteligentnych rozwiązań w miastach europejskich, azjatyckich oraz amerykańskich. Są także prace porównawcze, których autorzy postulują wypracowanie wspólnych rozwiązań w zakresie realizacji idei *smart city*.

Artykuły dotyczące wykorzystania dużych liczb danych znalazły się w kolejnej grupie tematycznej (20 pozycji). To ważna kwestia, często podejmowana w pracach dotyczących tworzenia infrastruktury miejskiej, której odpowiednie zaprojektowanie, zwiększa interaktywność i jakość życia mieszkańców. Analiza danych pochodzących z różnych źródeł pomaga rozpoznać potrzeby użytkowników, wyciągnąć odpowiednie wnioski i w konsekwencji zainicjować odpowiednie działania.

Ostatni zbiór reprezentują publikacje (16 artykułów) poświęcone rozwiązaniom *smart* w instytucjach sektora informacyjnego. Z punktu widzenia informatologii i bibliologii są to prace wyjątkowo cenne, podejmujące tematykę *smart city* po raz pierwszy w odniesieniu do bibliotek. Materiał badawczy w tym zakresie jest wyjątkowo ubogi. Poza kilkoma pracami, których autorzy wyznaczają kierunki badań bibliotek „*smart*”, próżno szukać artykułów traktujących o tym zagadnieniu w publikacjach naukowych. Mimo to warto podkreślić, że materiał badawczy zgromadzony w obszarze trzecim umożliwił rozpoznanie zjawiska *smart city* w ujęciu bibliologii i informatologii i pozwolił na jego zdefiniowanie (por. Wykres 3).

Wykres 3. Aspekty smart city poruszane na łamach zagranicznych i polskich publikacji bibliologicznych

Źródło: Oprac. własne.

KONCEPCJA INTELIGENTNEGO MIASTA W PERSPEKTYWIE BIBLIOLOGICZNEJ – PRÓBA WYZNACZENIA KIERUNKÓW BADAŃ

Biblioteki odgrywają ważną rolę w gospodarce opartej na wiedzy. Nie tylko zaspokajają potrzeby mieszkańców miast, lecz także służą sektorowi prywatnemu, zwłaszcza małym i średnim przedsiębiorstwom. W nowoczesnym mieście, którego funkcjonowanie w dużej mierze uzależnione jest od sukcesywnie wdrażanych rozwiązań technologicznych, instytucje sektora informacyjnego mogą pełnić rolę wyspecjalizowanych ośrodków wiedzy. Jak sugeruje Sneha Tripathi, dzięki zastosowaniu łatwo dostępnych narzędzi ICT (komputery, smartfony), realizowanie potrzeb informacyjnych użytkowników może być o wiele prostsze (Tripathi, 2016).

Ważną rolą bibliotek jest wspieranie rozwoju gospodarczego poprzez świadczenie usług w zakresie doradztwa, wsparcia, sporządzania sprawozdań, dokumentacji czy prowadzenia działalności infobrokerskiej (wywiad rynkowy, wywiad strategiczny, doradztwo w zakresie informacji patentowej) (Mainka, 2013). Nie bez znaczenia są także wciąż rosnące potrzeby zwykłych mieszkańców w zakresie dostępu do informacji, o czym w swoim artykule pisze Madel Crasta, zwracając uwagę na konieczność uwzględniania bibliotek w procesie projektowania nowoczesnych miast (Crasta, 2013).

Zmieniająca się rola instytucji sektora informacyjnego powoduje zmiany w strukturze odbiorców ich usług. Jak zauważa Giovanni Solimine, biblioteki coraz częściej zamieniają się w ośrodki zapobiegające wykluczeniu cyfrowemu. Dostarczając wysokiej jakości wiedzy i wdrażając innowacyjne rozwiązania, otwierają się na potrzeby wymagających użytkowników. Zapewniają także dostęp do treści o zasięgu globalnym (Solimine, 2013). Ważnym przykładem dobrej praktyki w tym zakresie są działania zainicjowane w 1998 r. w Singapurze. Polegały one na stworzeniu sieci cyfrowych bibliotek publicznych TiARA (Timely Information for All, Relevant and Affordable), zapewniających użytkownikom dostęp do akademickich i profesjonalnych baz danych (Tan, 1998). Ken Wheaton i Art Murray zwracają uwagę na jeszcze jedną funkcję bibliotek w nowocześnie zaprojektowanym mieście. Jest to pielęgnowanie tradycji, istotne przede wszystkim z punktu widzenia rdzennych mieszkańców dużych metropolii (Murray & Wheaton, 2012). Z kolei Mariusz Luterek podkreśla potrzebę budowania relacji, przede wszystkim dzięki wykorzystaniu mediów społecznościowych (Facebook, YouTube, Twitter). Takie działanie ułatwia kontakt z użytkownikiem korzystającym z usług biblioteki w sposób zdalny (Luterek, 2018).

Reasumując, realizacja strategii *smart city* może wpływać na biblioteki i ośrodki informacji mobilizująco, zachęcając je do współuczestniczenia w procesie budowania inteligentnego miasta. Dostęp do wysokiej jakości

wej i pełnowartościowej informacji może mieć duży wpływ na osiągnięcie postępu w określonych gałęziach gospodarki. Ian Martin Johnson zaproponował zdefiniowanie roli bibliotek publicznych w inteligentnym mieście w oparciu o wskaźniki sformułowane wcześniej przez R. Giffingera (Giffinger, 2007):

1. „Inteligentni ludzie”: rozwój inteligentnego miasta zależy od rozwoju kapitału ludzkiego, czyli pracowników wiedzy, odpowiednio wyedukowanych, gotowych do podnoszenia swoich kwalifikacji, kreatywnych, aktywnie działających w życiu publicznym. Biblioteka może ich w tym wspierać.

2. „Inteligentna gospodarka”: odpowiednio wykwalifikowani pracownicy warunkują rozwój gospodarczy. W związku z tym potrzebna jest integracja sektora informacyjnego i biznesowego, aby wyposażyć ludzi w potrzebną wiedzę. Biblioteka publiczna samodzielnie nie jest w stanie tego zrobić. Potrzebna jest efektywna współpraca między wszystkimi typami bibliotek, współpracującymi z przedstawicielami sektora biznesowego. Odpowiednia infrastruktura informacyjna szybciej zaspokoi potrzeby mieszkańców „inteligentnego miasta”.

3. „Inteligentna mobilność”: właściwie zaplanowana infrastruktura transportowa i telekomunikacyjna podnosi standard życia mieszkańców nowoczesnych miast. Biblioteki i centra badawcze mogą przekazywać wiedzę na temat nowych rozwiązań technologicznych oraz zapewniać dostęp do Internetu dla mieszkańców zagrożonych wykluczeniem informacyjnym.

4. „Inteligentne środowisko”: nowoczesne miasto musi rozwijać się w taki sposób, żeby w jak najmniejszym stopniu ingerować w środowisko. Odpowiednia edukacja w tym zakresie, prowadzona przez biblioteki, może pomóc w osiągnięciu tego celu.

5. „Inteligentny rząd”: mieszkańcy inteligentnych miast są aktywnymi uczestnikami życia publicznego. Miasto powinno zapewnić każdemu dostęp do informacji na temat swojej działalności poprzez odpowiednio zredagowane serwisy internetowe, platformy informacyjne oraz dedykowane aplikacje. Rolą biblioteki jest ułatwienie dostępu do informacji publicznej oraz wspieranie mieszkańców angażujących się w życie miasta.

6. „Inteligentne życie”: biblioteka może pełnić w mieście funkcję kulturalną (popularyzacja czytelnictwa, organizowanie odczytów i spotkań autorskich), edukacyjną (szkolenia podnoszące kompetencje użytkowników), społeczną (integracja lokalnej społeczności) i tym samym przyczynić się do polepszenia jakości życia mieszkańców (Johnson, 2012).

PODSUMOWANIE

Smart city jest zagadnieniem do tej pory rzadko badanym w kontekście bibliologii i informatologii. Za granicą najważniejsze prace w tym zakresie prowadzą naukowcy z Wydziału Nauk Informatycznych w Heinrich-Heine-Universität Düsseldorf w Niemczech (Wolfgang G. Stock, Agnes Mainka, Sarah Hartmann, Lisa Orszulok, Isabella Peters, Anika Stallmann). Przeanalizowali oni szczegółowo kwestię usług świadczonych przez biblioteki tradycyjne i cyfrowe w społeczeństwie wiedzy, w miastach nowego typu. Na gruncie polskim najbardziej kompleksowego przeglądu badań prowadzonych w zakresie tzw. inteligentnych miast na podstawie zagranicznej literatury naukowej dokonał M. Luterek. Przedstawił on definicję *smart city* oraz poruszył takie zagadnienia, jak: rola obywatela w inteligentnym mieście, wykorzystanie nowych technologii w rozwoju infrastruktury informacyjnej oraz funkcje bibliotek publicznych w rozwijającym się mieście nowego typu. Autor wykazał także, że dostępne piśmiennictwo z zakresu innych dyscyplin naukowych sporadycznie odnosi się do roli instytucji sektora informacyjnego, a rola bibliotek w tzw. inteligentnych miastach pozostaje niepodjętym tematem w literaturze z zakresu bibliologii i informatologii (Dorsch, 2017).

Za M. Luterkim można więc przyjąć, że badania zjawiska *smart city* w kontekście bibliologii i informatologii powinny objąć następujące płaszczyzny:

- infrometrię i naukometrię: określenie wskaźników, które pomogą zbadać inteligentne miasto od strony przepływu informacji,
- architekturę informacji: analiza struktury i systemów nawigacji internetowych serwisów społecznościowych,
- organizację wiedzy i wyszukiwanie informacji: dostarczenie odpowiedniej wiedzy w każdym procesie decyzyjnym,
- zarządzanie wiedzą: odpowiednie zorganizowanie procesu rozpowszechniania i udostępniania informacji w społeczeństwie, ze szczególnym uwzględnieniem tzw. wiedzy jawnej (ang. *explicit knowledge*) o rozmaitej formie: dokumentów, podręczników, materiałów szkoleniowych, instrukcji oraz innych zgromadzonych zasobów,
- badanie użytkowników: ocena potrzeb informacyjnych,
- marketing informacyjny: informowanie o usługach oferowanych przez biblioteki i ośrodki informacji,
- socjologię informacji i etykę informacji: analiza społecznych konsekwencji „inteligentnej rewolucji” (np. wykluczenie cyfrowe),
- kompetencje informacyjne (ang. *information literacy*): likwidacja negatywnych skutków „inteligentnej rewolucji” (Luterek, 2018).

Spośród wyżej określonych kierunków jedno z ciekawszych wyzwań dla współczesnych badaczy inteligentnego miasta może stanowić badanie

użytkowników informacji. Warto bliżej przyjrzeć się nie tylko kwestiom związanym z zaspokajaniem potrzeb informacyjnych mieszkańców, ale także innym zjawiskom, które czynią miasta nowoczesnymi, otwartymi na zmiany. Rola sektora informacyjnego ma istotne znaczenie w przypadku miast pretendujących do bycia *smart*. To właśnie biblioteki i ośrodki kultury wspierają miasta w ich rozwoju poprzez m.in.: wspieranie dziedzictwa miasta (dzielnicy, osiedla itd.); wzmacnianie partycypacji, w tym partycypacji obywatelskiej oraz wspieranie oddolnych inicjatyw mieszkańców. Powszechny dostęp do Internetu implikuje coraz swobodniejszą możliwość stosowania różnorodnych instrumentów (opartych na technologiach ICT) aktywizujących lokalne społeczności. *Crowdsourcing*, budżet obywatelski czy miejskie *hackathony* to nowoczesne mechanizmy dające mieszkańcom możliwość współtworzenia, dokonywania zmian, czy projektowania innowacyjnych rozwiązań. Ośmielają tych, którzy do tej pory nie wykazywali się społecznym zaangażowaniem oraz ułatwiają działania osobom, traktującym podejmowanie decyzji w sprawach związanych z najbliższym otoczeniem jako niezwykle ważny przywilej obywatelski.

BIBLIOGRAFIA

- Abella, Alberto; Ortiz-de-Urbina-Criado, Marta; De-Pablos-Heredero, Carmen (2014). Meloda, a metric to assess open data reuse. *El Profesional de la Información*, vol. 23, iss. 6, pp. 582-588.
- About Journal | *Information Polity* (2018) [online] [dostęp 10.11.2018]. Dostępny w WWW: <<https://informationpolity.com/about-journal>>.
- Barth, Julia; Fietkiewicz, Kaja J.; Gremm, Julia (2018). *Informational urbanism. Information – Wissenschaft Und Praxis*, vol. 69, iss. 1, pp. 31-46.
- Belanche, Daniel; Casalo-Arino, Luis Vicente; Perez-Rueda, Alfredo (2015). Determinants of multi-service smartcard success for smart cities. development: A study based on citizens' privacy and security perceptions. *Government Information Quarterly*, vol. 32, iss. 2, pp. 154-163.
- Calegari, Gloria; Celino, Irene; Peroni, Diego (2016). City data dating: Emerging affinities between diverse urban datasets, *Information Systems*, vol. 57, pp. 223-240.
- Crasta, Madel (2015). Biblioteche e sistemi territoriali: nuove tendenze. *Biblioteche Oggi*, vol. 33, iss. 2, pp. 3-7.
- Część B Wykazu czasopism naukowych. *czasopisma naukowe nieposiadające współczynnika impact factor (IF) wraz z liczbą punktów przyznawanych za publikację w tych czasopismach* (2018) [online] [dostęp 10.11.2018]. Dostępny w WWW: <https://www.gov.pl/document-s/1068_557/1069061/2017_Cz%C4%99%C5%9B%C4%87_B.pdf/9afc82a2-6b2d-cf10-1e29-a5ba15891693>.
- Dorsch, Isabelle; Schlogl, Christian; Stock, Wolfgang. G (2017). Research Topics of the Information Science Departments in Dusseldorf and Graz, *Information – Wissenschaft und Praxis*, vol. 68, iss. 5-6, pp. 320-328.
- Estévez-Ortiz, Francisco-Jose; Jiménez, Antonio García; Glösekötter, Peter (2016). Aplicación a las ciudades inteligentes del sentimiento de la gente en redes sociales. *El Profesional de la Información*, vol. 25, iss. 6, pp. 851-858.
- Giffinger, Rudolf (2007). *Smart cities. Ranking of European medium-sized cities* [online] [dostęp

- 10.11.2018]. Dostępny w WWW: <http://www.smart-cities.eu/download/smart_cities_final_report.pdf>.
- Gil-Garcia, J. Ramon (2012). Towards a smart State? Inter-agency collaboration, information integration, and beyond. *Information Polity: The International Journal of Government & Democracy in the Information Age*, vol. 17, iss. 3/4, pp. 269-280.
- Gotlibowska, Katarzyna (2018). Propozycja modelu miasta inteligentnego (Smart City) opartego na zastosowaniu technologii informacyjno-komunikacyjnych w jego rozwoju. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, nr 42, s. 67-80.
- Government Information Quarterly* (2018) [online] [dostęp 10.11.2018]. Dostępny w WWW: <<https://www.journals.elsevier.com/government-information-quarterly>>.
- Hajduk, Sławomira (2017). Analiza bibliometryczna koncepcji inteligentnego miasta w światowym piśmiennictwie naukowym. *Handel Wewnętrzny*, nr 3(368), s. 301-312.
- Hsiaoping, Yeh (2017). The effects of successful ICT-based smart city services: From citizens' perspectives. *Government Information Quarterly*, vol. 34, iss. 3, pp. 556-565.
- Információs Társadalom* (2018) [online] [dostęp 10.11.2018]. Dostępny w WWW: <<http://informaciostarsadalom.infonia.hu/index.php/infstars>>.
- Information Systems – Journal – Elsevier* (2018) [online] [dostęp 10 listopada 2018]. Dostępny w WWW: <<https://www.journals.elsevier.com/information-systems>>.
- Jacobfeuerborn, Bruno; Muraszkiwicz, Mieczysław (2014). Towards Smart Cities. Information Aspects. *PTINT Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej*, t. 22, nr 1, pp. 38-46.
- Johnson, Ian M. (2012) Smart Cities, Smart Libraries, and Smart Librarians. *Shanghai International Library Forum, Shanghai (China), 18–19 July 2012* [online] [dostęp 10.11.2018]. Dostępny w WWW: <<http://eprints.rclis.org/20429>>.
- Kshetri, Nir (2017). The evolution of the IoT and market in China: An interplay of institutions, demands and supply. *Telecommunications Policy*, vol. 41, iss. 1, pp. 49-67.
- Li, Zhen; Liao, Qi (2018). Economic solutions to improve cybersecurity of governments and smart cities via vulnerability markets. *Government Information Quarterly*, vol. 35, iss. 1, pp. 151-160.
- Luterek, Mariusz (2018). Smart City Research and Library and Information Science. Preliminary Remarks. *Zagadnienia Informacji Naukowej. Studia Informacyjne*, vol. 56, nr 1 (111), pp. 52-64.
- Mainka, Agnes; Hartmann, Sarah; Orszulok, Lisa (2013). Public Libraries in the Knowledge Society: Core Services of Libraries in Informational World Cities. *Libri*, iss. 63 (4), pp. 295-319.
- Muhamedyev, Ravil; Aliguliyev, Ramiz M.; Shokishalov, ZM (2018). New bibliometric indicators for productivity estimation of research fields. *Annals of Library and Information Studies*, vol. 65, iss. 1, pp. 62-69.
- Murray, Art; Wheaton, Ken (2012). Why smart cities need smart libraries: Stories from the Alaskan frontier, *KM World*, vol. 21, iss. 4, pp. 1-16.
- Ortner, Erich; Mevius, Marco; Wiedmann, Peter (2016). Design of Interactional Decision Support Applications for E-Participation in Smart Cities. *International Journal of Electronic Government Research*, vol. 12, iss. 2, pp. 18-38.
- Pereira, Gabriela Viale; Parycek, Peter; Falco, Enzo (2018). Smart governance in the context of smart cities: A literature review. *Information Polity: The International Journal of Government & Democracy in the Information*, vol. 23, iss. 2, pp. 143-162.
- Pînzaru, Florina; Zbucea, Alexandra; Vițelar, Alexandra (2018). Knowledge Transfer From Business to Public Administration in Smart City Development. *Proceedings of the European Conference on Knowledge Management*, vol. 2, iss. 1, pp. 700-707.
- Reddy, Midde Ranjit; Srinivasa, K.G.; Eswara Reddy, B. (2018). Smart Vehicular System based on the Internet of Things. *Journal of Organizational & End User Computing*, vol. 30, iss. 3, pp. 45-62.

- Scholl, Hans Jochen; AlAwadhi, Suha (2016). Smart governance as key to multi-jurisdictional smart city initiatives: The case of the eCityGov Alliance. *Social Science Information Sur Les Sciences Sociales*, vol. 55, iss. 2, pp. 255-277.
- Shu, Feng; Jing, Zhang; Yue, Gao (2016). Investment uncertainty analysis for smart grid adoption: A real options approach. *Information Polity: The International Journal of Government & Democracy in the Information Age*, vol. 21, iss. 3, pp. 237-253.
- Social Science Computer Review* (2018) [online] [dostęp 10 listopada 2018]. Dostępny w WWW: <<https://uk.sagepub.com/en-gb/eur/journal/social-science-computer-review>>.
- Solimine, Giovanni (2013). Nuovi appunti sulla interpretazione della biblioteca pubblica. *AIB Studi*, vol. 53, iss. 3, pp. 261-271.
- Steenbruggen, John; Tranos, Emmanouil; Nijkamp, Peter (2015). Data from mobile phone operators: A tool for smarter cities. *Telecommunications Policy*, vol. 39, iss. SI, pp. 335-346.
- Tan, Margaret (1998). Plugging into the wired world: Perspectives from Singapore. *Information, Communication & Society*, vol. 1, iss. 3, pp. 217-245.
- The 3 Generations of Smart Cities* (2018) [online] [dostęp 10.11.2018]. Dostępny w WWW: <<https://www.urenio.org/2015/08/25/the-3-generations-of-smart-cities>>.
- Tripathi, Sneha; Singh, Manendra Kumar; Tripathi, Aditya (2016). Smart Library for Smart Cities. *SRELS Journal of Information Management*, vol. 53, iss. 6, pp. 439-446.
- Webster, C. William R.; Leleux, Charles (2018). Smart governance: Opportunities for technologically-mediated citizen co-production. *Information Polity: The International Journal of Government & Democracy in the Information Age*, vol. 23, iss. 1, pp. 95-110.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 10 czerwca 2019 r.

PRZEMYSŁAW KRYSIŃSKI
Institute of Information and Book Studies
Nicolaus Copernicus University
e-mail: krys@umk.pl

SMART CITY AS AN OBJECT OF INTEREST OF BOOK STUDIES AND INFORMATION STUDIES

KEYWORDS: Smart city. Intelligent city. Book studies and information studies. Bibliometrics. Research methods.

ABSTRACT: **Thesis/Objective** – The article is focused on the analysis of literature on the phenomenon of smart city in the field of book studies and information studies. Only journal articles were analyzed. The author intended to confirm the presence of the topic in question in book studies and information studies literature, identify areas of interest of the researchers and discover further research trends. **Research method** – The critical analysis of literature was used. The research included foreign (Web of Science Core Collection, Library, Information Science and Technology Abstracts, E-LIS repository) and Polish sources (bibliographical databases of the National Library of Poland, including Polish Bibliography of Book Studies, and book studies and information studies journals). The author ana-

lyzed the form and the content of the collected data. **Conclusions** – The analysis confirmed a significant interest in the phenomenon of smart city among the foreign researchers while the similar interest among Polish researchers was rather poor. The author managed to identify research areas corresponding to the publications on the potential of smart city solutions. The increasing interest in this issue in other fields of knowledge makes the author to foresee the incoming emergence of smart city concept in the field of book studies and information studies, in particular media and communication science.

MAGDALENA WÓJCIK
Instytut Informatyki i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Jagielloński
e-mail: magda.wojcik@uj.edu.pl

KONCEPCJA SMART LIBRARY I JEJ ZASTOSOWANIE W INTEGRACJI USŁUG INFORMACYJNYCH

Magdalena Wójcik, dr hab., adiunkt w Instytucie Informatyki i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jej zainteresowania badawcze obejmują problematykę wykorzystania najnowszych technologii informacyjno-komunikacyjnych w usługach instytucji książki. Najważniejsze publikacje to: *Web 2.0 w działalności usługowej instytucji książki* (Kraków, 2013), *Rozszerzona rzeczywistość – potencjał badawczy z perspektywy bibliologii i informatologii*, „Przeгляд Biblioteczny” 2014, R. 82, z. 4, s. 565-581, *Internet of Things – potential for libraries*, „Library Hi Tech” 2016, vol. 34, issue 2, pp. 404-420 oraz *Holograms in libraries – the potential for education, promotion and services*, „Library Hi Tech” 2018, vol. 36, issue 1, pp. 18-28.

SŁOWA KLUCZOWE: Innowacje. Internet rzeczy. Nowe technologie. Usługi biblioteczne.

ABSTRAKT: Teza/cel: Przedmiotem artykułu jest koncepcja *smart library*. Celem jest określenie możliwości zastosowania tej koncepcji do projektowania nowoczesnych, zintegrowanych usług informacyjnych w bibliotekach. **Metoda:** Zastosowano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa. W oparciu o wyszukiwanie prowadzone w katalogu Biblioteki Narodowej i katalogu WorldCat, bazie abstraktowej LISTA, repozytorium ELIS oraz wybranych bazach wielod dziedzinowych przeszukanych za pomocą narzędzia Google Scholar określono stan badań nad koncepcją *smart library*. Pod uwagę wzięto wyłącznie prace opublikowane w języku polskim i angielskim w latach 2010-2018. **Wyniki:** Przeprowadzona analiza literatury przedmiotu pozwala stwierdzić, że problematyka *smart library* nie jest tematem często poruszonym w literaturze bibliotekoznawczej. W opublikowanych dotychczas pracach podkreślano przede wszystkim koncepcyjne i techniczne aspekty wdrażania nowych rozwiązań technologicznych w bibliotekach. Brakuje jednak

podobnych rozważań prowadzonych w polskim piśmiennictwie i w odniesieniu do polskich bibliotek. **Wnioski:** Koncepcja *smart library* niesie potencjał dla projektowania nowoczesnych, zintegrowanych usług informacyjnych. Wdrożenie koncepcji *smart library* w polskich bibliotekach wymaga jednak pokonania problemów o charakterze finansowym i organizacyjnym.

WSTĘP

Nowe technologie informacyjno-komunikacyjne odgrywają coraz większą rolę w projektowaniu usług bibliotecznych. Przykładem mogą być choćby popularne usługi online, obecność bibliotek w mediach społecznościowych, elektroniczne i mobilne katalogi i bazy danych czy wykorzystywanie wirtualnej i rozszerzonej rzeczywistości (Gmiterek, 2012; Wójcik, 2013; Gmiterek & Kotuła, 2017). Biblioteki, mimo ograniczonych środków finansowych, inwestują w nowe technologie upatrując w nich potencjał dla rozwoju swoich usług, a także widząc je jako narzędzia promocji swojej oferty i szansę budowania korzystnego wizerunku biblioteki. W ostatnich latach technologie oparte o tzw. Internet Rzeczy (ang. *Internet of Things*, IoT) oraz ubieralny sprzęt komputerowy (ang. *wearable computing*) zyskują na popularności i są wskazywane przez organizacje profesjonalne, np. American Library Association, jako te z czynników, które w największym stopniu mogą wpłynąć na kształt bibliotekarstwa (*American...*, 2018). Pozostaje odpowiedzieć na pytanie: w jakim zakresie budowanie inteligentnych bibliotek (ang. *smart library*) opartych na wykorzystaniu tych technologii może wpłynąć na sposób projektowania bibliotecznych usług informacyjnych.

PRZEDMIOT, CEL, METODA

Przedmiotem artykułu jest koncepcja *smart library*. Celem jest określenie możliwości zastosowania tej koncepcji do projektowania nowoczesnych, zintegrowanych usług informacyjnych w bibliotekach. Do celów szczegółowych można zaliczyć:

- scharakteryzowanie technologicznych podstaw koncepcji *smart library*, w tym określenie cech i obszarów zastosowania *Internet of Things* oraz *wearable computing* w działalności bibliotecznej,
- analiza koncepcji *smart building* i *smart city* w kontekście koncepcji *smart library*,
- określenie potencjału rozwiązań z zakresu *smart library* dla projektowania nowoczesnych, zintegrowanych usług informacyjnych w bibliotekach.

Zastosowano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa. W oparciu o wyszukiwanie prowadzone w katalogu Biblioteki Narodowej i katalogu WorldCat, bazie abstraktowej LISTA, repozytorium ELIS oraz wybra-

nych bazach wielod dziedzinowych przeszukanych za pomocą narzędzia Google Scholar określono stan badań nad koncepcją *smart library*. Pod uwagę wzięto wyłącznie prace opublikowane w języku polskim i angielskim w latach 2010-2018.

STAN BADAŃ

Przeprowadzona analiza literatury przedmiotu pozwoliła wskazać główne kierunki rozważań nad problematyką *smart library* prowadzonych na gruncie bibliotekoznawstwa. Przede wszystkim należy stwierdzić, że temat budowania inteligentnych bibliotek nie był poruszany często na gruncie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, zarówno w piśmiennictwie anglojęzycznym, jak i w polskich pracach. Dodatkowo, część spośród analizowanych prac, mimo ich publikacji w czasopiśmie z zakresu nauki o książce i informacji, dotyczyła głównie technicznych aspektów projektowania rozwiązań z zakresu *smart library* i miała charakter raczej informatyczny niż informacyjny.

Z punktu widzenia przedmiotu rozważań w tym artykule najciekawsze okazały się prace o charakterze koncepcyjnym omawiające możliwości wykorzystania rozwiązań technicznych do projektowania innowacyjnych usług w bibliotece. Przykładem takiego podejścia mogą być prace: *Smart Library Model for Future Generations* (Aithal, 2016), *Smart Library for Smart Cities* (Tripathi, Singh & Tripathi, 2017), *How to make the library smart? The conceptualization of the smart library* (Cao, Liang & Li, 2018) czy *The smart library project* (Baryshev, Verkhovets & Babina, 2018). W wymienionych pracach zwracano uwagę na potencjał rozwiązań *smart library* dla tworzenia kompleksowej i spersonalizowanej oferty usługowej dla różnych grup użytkowników. Podkreślano także, że rozwój *smart library* jest konsekwencją postępującej komputeryzacji bibliotek i digitalizacji zasobów bibliotecznych oraz tendencji przekształcania tradycyjnych bibliotek bazujących na własnych zasobach w uniwersalne centra wiedzy (Aithal, 2016). Zwrócono także uwagę na fakt, że rozumienie terminu *smart library* różni się w zależności od przyjętej perspektywy i może być używane na określenie różnych stadiów rozwoju biblioteki (Baryshev, Verkhovets & Babina, 2018). Koncepcja *smart library* była omawiana jako część szerszej koncepcji tworzenia inteligentnych miast (Tripathi, Singh & Tripathi, 2017), w których usługi biblioteczne miałyby odgrywać znaczącą rolę. Zwracano uwagę, że tradycyjne biblioteki mogą przekształcić się w inteligentne biblioteki, ale jest to trudny i kosztowny proces wymagający zastosowania nowatorskich pomysłów i technologii (Cao, Liang & Li, 2018). Na szczególną uwagę zasługuje także referat wygłoszony na kongresie IFLA dotyczący wykorzystania koncepcji *smart library* w badaniu potrzeb, kompetencji i zachowań informacyjnych dzieci, w którym auto-

rzy zwracają uwagę na szeroki zakres potencjalnych zastosowań rozwiązań związanych z Internetem Rzeczy i technologiami mobilnymi w bibliotece (Wu et al., 2017).

W polskiej literaturze przedmiotu problematyka *smart library* była poruszana rzadko, przynajmniej jako główny temat prac. Jednym z nielicznych, polskich artykułów na ten temat jest praca *Smart City Research and Library and Information Science. Preliminary Remarks* (Luterek, 2018), opublikowana na łamach „Zagadnień Informatyki i Naukowej”, w której autor omawia koncepcję inteligentnych miast w kontekście badań prowadzonych na gruncie bibliologii i informatologii. Autor dochodzi do wniosku, że nie jest to temat często omawiany na gruncie nauki o książce i informacji (Luterek, 2018). W niektórych polskich artykułach, dotyczących np. koncepcji Internetu rzeczy czy ubieralnego sprzętu komputerowego pojawiały się odniesienia do możliwości ich wykorzystania w bibliotekach, ale jedynie sygnałnie (Wójcik, 2016). Jest to luka w badaniach, która wymaga uzupełnienia.

Podsumowując można stwierdzić, że problematyka *smart library* nie jest tematem często poruszonym w bibliotekoznawczej literaturze przedmiotu, szczególnie w polskim piśmiennictwie. W opublikowanych dotychczas anglojęzycznych pracach podkreślano przede wszystkim koncepcyjne i techniczne aspekty wdrażania nowych rozwiązań technologicznych w bibliotekach. Brakuje jednak podobnych rozważań prowadzonych w polskim piśmiennictwie i w odniesieniu do polskich bibliotek.

INTERNET OF THINGS I WEARABLE COMPUTING – IDEA, OBSZARY WYKORZYSTANIA, POTENCJAŁ DLA BIBLIOTEK

Koncepcja *Internet of Things*, czyli Internetu Rzeczy lub Internetu Obiektów, zakłada możliwość komunikowania się z sobą przedmiotów codziennego użytku za pomocą specjalnych czujników, w taki sposób, by automatyzować wybrane procesy. Chodzi tu nie tylko o urządzenia elektroniczne, ale także o inne przedmioty codziennego użytku, takie jak: meble, ubrania czy artykuły gospodarstwa domowego. Przykładem często przytaczanym w literaturze przedmiotu dla zobrazowania możliwości IoT jest inteligentna lodówka, która wykrywa brakujące produkty poprzez czujniki umieszczone w miejscach przechowywania konkretnych artykułów spożywczych i może skomunikować się, np. z telefonem użytkownika informując go, że w drodze do domu powinien zrobić zakupy. Opcje automatyzacji mogą iść o krok dalej – po wykryciu braku produktów urządzenie może np. złożyć zamówienie w sklepie internetowym czy zaplanować zakupy w elektronicznym kalendarzu użytkownika. W tym kontekście pojawia się oczywiście wiele pytań o zakres autonomii urządzeń IoT, problemy przetwarzania danych osobowych i konsekwencje

postępującej automatyzacji procesów życia codziennego (Wójcik, 2016). Mimo tych wątpliwości, rozwiązania IoT są coraz częściej wdrażane, szczególnie w procesach przemysłowych, logistyce i działaniach marketingowych (Frąckiewicz, 2016; Witkowski, 2017).

Koncepcja IoT jest często łączona z rozwiązaniami z zakresu *wearable computing*, a więc sprzętem komputerowym noszonym przez użytkownika bezpośrednio na ciele lub ubraniu w formie np. bransoletki, opaski, okularów, zegarka czy czujnika w butach, najczęściej – choć nie tylko – celem rejestracji i przetwarzania wybranych danych. Przykładem mogą być opaski typu Fitbit mierzące aktywność sportową, *smart watch* – zegarki wyposażone w szereg funkcji i aplikacji podobnych do tych znanych z telefonów komórkowych, czy buty typu Nike+ liczące kroki, pokonywany dystans, czy spalone kalorie. Podobne dane mogą być oczywiście rejestrowane przy użyciu choćby telefonów komórkowych, jednak na korzyść rozwiązań *wearable computing* przemawia fakt, że są one niemal niezauważalnie posadowione na ciele użytkownika teoretycznie przez całą dobę (np. w przypadku opasek na rękę) i bez udziału użytkownika stale rejestrują dane (Wójcik, 2016b). *Wearable computing* znajduje zastosowanie w sporcie i fitnessie (Gilmore, 2016), ale także w edukacji (Lee 2013), celem zwiększania mierzalności i skuteczności prowadzonych działań, czy w medycynie do monitorowania funkcji życiowych pacjentów – choć tu skuteczność wdrażanych rozwiązań jest niekiedy poddawana w wątpliwość (Al-Azwani & Aziz, 2016).

Zanim możliwe będzie omówienie koncepcji inteligentnej biblioteki konieczne wydaje się przeanalizowanie obszarów działań bibliotecznych, w których rozwiązania z zakresu IoT i *wearable computing* mogłyby potencjalnie znaleźć najlepsze zastosowanie.

Rozwiązania z zakresu IoT i *wearable computing* są już – jak zaznaczono wcześniej – wykorzystywane w wielu sektorach działalności komercyjnej do automatyzacji i optymalizacji procesów, rzadziej wdrażane są w instytucjach publicznych, choć można już wskazać przykłady takich inicjatyw, głównie w muzeach, ale także w bibliotekach. Przykładem może być wykorzystanie w Orlando Public Library czujników wbudowanych w podłogę i elementy wyposażenia biblioteki, które „śledzą” użytkownika i proponują mu za pomocą aplikacji mobilnej kontekstowe podpowiedzi, co do jego dalszych działań (Wójcik, 2016). W takim ujęciu IoT może więc stać się narzędziem wspomagającym nawigowanie użytkownika po bibliotece, a także istotnym elementem świadczenia spersonalizowanych i dostosowanych do aktualnej sytuacji usług informacyjnych. Czujniki IoT mogą też informować o infrastrukturze budynku bibliotecznego, np. o dostępności miejsc w czytelni, liczbie wolnych stanowisk komputerowych, skanerów czy innych elementów wyposażenia biblioteki. Obok informowania o zasobach i infrastrukturze biblioteki można sobie także wy-

obrazić zastosowanie IoT w optymalizacji procesów wewnętrznych, np. magazynowych, analogicznie jak ma to miejsce w sektorze komercyjnym przy optymalizacji transportu i logistyki. Wymagałoby to jednak znacznych nakładów finansowych i organizacyjnych biorąc pod uwagę skalę zasobów udostępnianych przez biblioteki.

SMART BUILDING, SMART CITY... SMART LIBRARY?

W anglojęzycznej literaturze przedmiotu widać tendencję do omawiania zagadnień *smart library* w kontekście inteligentnych budynków i inteligentnych miast (Tripathi, Singh & Tripathi, 2017). Nie bez przyczyny. Inteligentne biblioteki z jednej strony wpisują się w szersze koncepcje *smart building* i *smart city*, z drugiej – mogą stanowić komponent i kontynuację tych pomysłów. Warto zatem omówić relacje między pojęciami *smart building*, *smart city* i *smart library*.

Smart city to koncepcja zakładająca wykorzystanie w infrastrukturze miejskiej nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych, tak by zwiększyć efektywność procesów i usług świadczonych dla mieszkańców. Koncepcja inteligentnego miasta zakłada przy tym nie tylko kreatywne wykorzystanie nowych narzędzi, ale także kapitału ludzkiego. Jak podkreślają Vito Albino, Umberto Berardi i Rosa Maria Dangelico dokonując systematycznej analizy sposobów definiowania pojęcia *smart city*, nie ma jednej, przyjętej definicji, a zakres elementów tworzących inteligentne miasta różni się w zależności od przyjętej perspektywy. Dodatkowo sam termin *smart city* jest niekiedy używany zamiennie z innymi np. *intelligent city* czy *knowledge city*, co dodatkowo utrudnia rozważania na ten temat (Albino, Berardi & Dangelico, 2015). Można stwierdzić, że określenia najczęściej przypisywane inteligentnemu miastu w literaturze przedmiotu to: autonomiczne, zautomatyzowane, zintegrowane, adaptujące się, zbalansowane i ekologiczne (Anthopoulos, Janssen & Weerakkody, 2019). W inteligentnym mieście zasoby ludzkie i technologiczne są wykorzystywane do zwiększania komfortu życia mieszkańców i optymalizacji realizowanych przez miasto procesów.

Smart buildings, inteligentne budynki to konstrukcje architektoniczne wykorzystujące nowe technologie, aby automatyzować i optymalizować swoje funkcje, a tym samym zapewniać wyższy komfort życia i/lub pracy mieszkańcom. Inteligentny budynek poprzez system czujników i detektorów reaguje na czynniki wewnętrzne i zewnętrzne, a także dostosowuje się do indywidualnych potrzeb mieszkańców. Budynek potrafi np. ocenić warunki pogodowe i zgodnie z nimi zabezpieczyć się przed skutkami deszczu czy silnego wiatru, potrafi również dostosować temperaturę czy oświetlenie do preferencji poszczególnych użytkowników. Budynek może

także symulować obecność domowników, by zapobiegać próbom włamań, być wyposażony w system monitoringu, system przeciwpożarowy i inne rozwiązania mające na celu zwiększenie bezpieczeństwa. Inteligentne budynki są również często utożsamiane z budynkami ergonomicznymi i ekologicznymi – projektowane są w taki sposób, by optymalizować zużycie zasobów, np. energii elektrycznej i emitowanie zanieczyszczeń, np. związanych z ogrzewaniem budynku (Porzeziński, 2011; Dechnik & Furlak, 2017). Inteligentne budynki wraz z innymi elementami infrastruktury miejskiej stanowią komponent inteligentnego miasta.

W kontekście omówionych wcześniej pojęć *smart library* można zdefiniować jako pomysł na inteligentną bibliotekę, w której wykorzystanie nowych technologii służy dostarczaniu relewantnych, zintegrowanych usług dla użytkowników. W literaturze przedmiotu trudno znaleźć precyzyjną definicję inteligentnej biblioteki. Interpretacje tego zjawiska, podobnie jak to ma miejsce w odniesieniu do *smart city*, różnią się w zależności od przyjętej perspektywy i mogą obejmować całe spektrum przejawów wykorzystania technologii w bibliotekach (Baryshev, Verkhovets & Babina, 2018). Wielu autorów zgadza się jednak, że w inteligentnej bibliotece nowe technologie tworzą przemyślany, spójny system, który odznacza się elastycznością i wysokim stopniem automatyzacji. Na kompleksowy system tworzący inteligentną bibliotekę mogą się składać elementy takie jak: *cloud computing* (przetwarzanie danych w chmurze), sensory, nawigacja GPS, *beacony AR* (AR – rozszerzona rzeczywistość), systemy RFID (Radio Frequency Identification) i elementy identyfikacji biometrycznej (Kaladhar & Rao, 2018). Automatyzacji mogą dzięki nim podlegać usługi dla użytkowników, jak i wewnętrzne procesy biblioteki związane np. z magazynowaniem zasobów czy administrowaniem budynkiem bibliotecznym. Trudno jednak znaleźć w piśmiennictwie propozycje konkretnych modeli kompleksowego wdrażania takich rozwiązań w bibliotekach.

Analizując relacje między koncepcjami *smart city*, *smart building* i *smart library* można dojść do wniosku, że inteligentne biblioteki mogą być traktowane w węższym rozumieniu jako przykład inteligentnych budynków lub w szerszym jako element wpisujący się w strukturę inteligentnych miast.

SMART LIBRARY – MODEL ZINTEGROWANYCH USŁUG INFORMACYJNYCH

Zastanawiając się nad możliwościami wdrażania w bibliotekach rozwiązań z zakresu *smart library* warto odnieść się do wybranych rozważań na ten temat prowadzonych dotychczas w literaturze przedmiotu.

Jednym z nielicznych tekstów, w których podjęto próbę przedstawienia modelu świadczenia inteligentnych usług bibliotecznych jest arty-

kuł autorstwa P.S. Aithal, w którym autor porównał tradycyjny sposób świadczenia usług bibliotecznych z nowymi możliwościami dostępnymi w *smart library* i zaproponował model scentralizowanego narodowego systemu bibliotecznego. W modelu zasoby i usługi elektroniczne są nabywane i przetwarzane przez jedną bibliotekę centralną i dystrybuowane do mniejszych bibliotek, a za ich pośrednictwem do użytkowników. Takie rozwiązanie ma zapewnić optymalizację kosztów i kompatybilność technologiczną wdrażanych rozwiązań. W modelu skupiono się na organizacyjnych i finansowych aspektach organizacji inteligentnej biblioteki, nie dając jednak wskazówek dotyczących sposobów i form dostarczania samych usług (Aithal 2006).

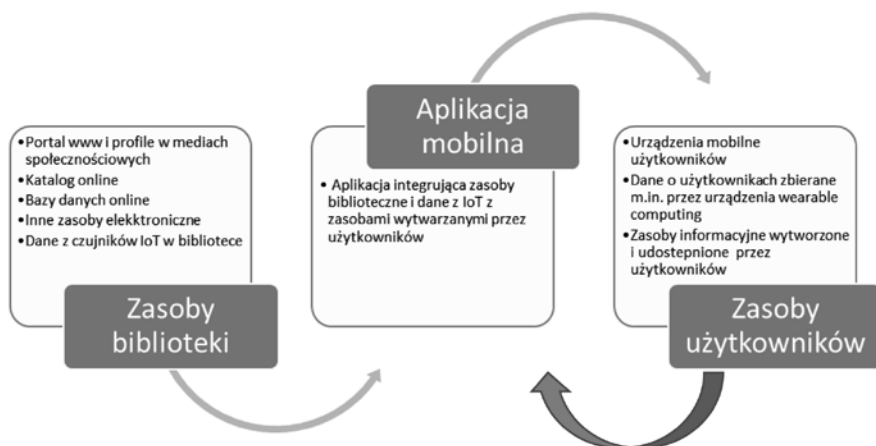
W artykule Gaohui Cao et al. postawiono tezę, że tradycyjne biblioteki mogą zostać przekształcone w inteligentne biblioteki poprzez wdrażanie nowych strategii działania i wykorzystanie zaawansowanych technologii, co ma – zdaniem autorów – stanowić kolejny etap rozwoju bibliotek. W artykule zwrócono uwagę, że istotą inteligentnej biblioteki jest zdolność przewidywania potrzeb użytkowników i automatyzacji procesów. Autorzy proponują rozpatrywanie *smart library* w kilku kontekstach, m.in. koncepcyjnym, technologicznym i usługowym, oraz proponują reguły, według których powinny być projektowane inteligentne usługi biblioteczne wychodząc od tradycyjnych praw Ranganathana. Zdaniem autorów inteligentna biblioteka powinna:

- bazować na spersonalizowanych usługach stanowiących odpowiedź na potrzeby użytkowników,
- być w całości zaprojektowana w sposób inteligentny jako system,
- wykorzystywać aktywność i potencjał swoich użytkowników.

Autorzy podkreślają przy tym, że inteligentna biblioteka to przede wszystkim koncepcja, a nie tylko technologia, konieczne jest zatem wieloaspektowe projektowanie rozwiązań w wymiarze pomysłu, technologii i procesów komunikacyjnych biblioteki (Cao et al. 2018).

Podsumowując można stwierdzić, że w projektowaniu rozwiązań z zakresu *smart library* konieczne jest stosowanie holistycznego podejścia opartego na projektowaniu rozwiązań komunikacyjnych, usługowych, technologicznych i organizacyjnych. Inteligentna biblioteka to nie tylko aplikacja nowych rozwiązań technicznych, ale przede wszystkim nowe podejście do myślenia o świadczeniu usług w sposób spersonalizowany i zintegrowany.

W proponowanym modelu świadczenia usług informacyjnych (Rys. 1) zasoby biblioteki: portal www i profile w mediach społecznościowych, katalog online, bazy danych, inne zasoby elektroniczne oraz dane zbierane z urządzeń bibliotecznych wyposażonych w czujniki IoT są zbierane przez aplikację mobilną, która następnie jest pobierana przez użytkowników na ich prywatne urządzenia mobilne. Aplikacja z jednej strony

Rys. 1. Uproszczony model zintegrowanych usług bibliotecznych

Źródło: Oprac. własne, 2019.

pozwała na łatwe korzystanie z zasobów oferowanych przez bibliotekę, z drugiej, umożliwia bibliotece zbieranie danych o użytkownikach (za ich zgodą) oraz korzystanie ze społecznościowych zasobów informacyjnych przez nich wytworzonych. Aplikacja stanowi zatem centralny punkt systemu informacyjnego opartego na zasobach i danych dostarczanych tak przez bibliotekę, jak przez jej użytkowników, co jest zgodne z założeniami koncepcji *smart library*. Dostęp do elektronicznych usług bibliotecznych jest natychmiastowy i użytkownicy mogą z nich korzystać w wybranym przez siebie miejscu i czasie. Zasoby biblioteki i jej oferta usługowa są dynamiczne i spersonalizowane – zmieniają się pod wpływem informacji zwrotnych dostarczanych przez użytkowników. Wykorzystanie aplikacji mobilnych w bibliotekach nie jest oczywiście nowością (Gmiterek & Kotuła, 2017), jednak integrowanie w ramach aplikacji mobilnej standardowych zasobów elektronicznych z danymi zbieranymi z fizycznych urządzeń wyposażonych w czujniki IoT oraz w połączeniu z danymi zbieranymi przez użytkowników za pomocą narzędzi *wearable computing* może stanowić podstawę do projektowania spersonalizowanych, społecznościowych i zintegrowanych usług informacyjnych w bibliotekach. Proponowana koncepcja wymaga oczywiście rozwinięcia i doprecyzowania w toku dalszych badań.

WNIOSKI

Koncepcja *smart library* niesie potencjał dla projektowania nowoczesnych, zintegrowanych usług informacyjnych, w bibliotekoznawczej literaturze przedmiotu brakuje jednak propozycji konkretnych rozwiązań

w tym zakresie. Konieczne jest wypracowanie rozwiązań koncepcyjnych, które pozwoliłyby wykorzystać potencjał nowych technologii dla doskonalenia jakości bibliotecznej oferty usługowej. Wdrożenie koncepcji *smart library* w polskich bibliotekach wymaga – obok pokonania problemów o charakterze koncepcyjnym – rozwiązania kwestii organizacyjnych i finansowych. Przemyslenia wymaga m.in. sposób, zakres i harmonogram wdrażania rozwiązań IoT w bibliotekach, a także sposób długoterminowego finansowania takich projektów. Rozwiązaniem niektórych problemów może być wykorzystanie, w większym niż dotychczas stopniu, zasobów dostarczanych przez samych użytkowników – od ich prywatnych urządzeń mobilnych, poprzez generowane przez nich dane, aż po społecznościowo tworzone zasoby informacyjne, a nawet społecznościowo rozwijane aplikacje. Przemyslenia wymagają także kwestie etyczne i prawne związane z odpowiedzialnym przetwarzaniem i zabezpieczaniem danych użytkowników, tak by z jednej strony w pełni wykorzystać potencjał zbieranych informacji, a z drugiej strony nie naruszyć prywatności użytkowników. Umiejętne wykorzystanie nowych rozwiązań technologicznych oraz integrowanie w ramach jednej platformy danych i zasobów dostarczanych zarówno przez bibliotekę, jak i przez jej użytkowników wydaje się kluczem do tworzenia nowoczesnych, zintegrowanych usług bibliotecznych.

BIBLIOGRAFIA

- Aithal, P.S. (2016). Smart Library Model for Future Generations. *International Journal of Engineering Research and Modern Education*, vol. 1 issue 1, pp. 693-703.
- Al-Azwani, Iman; Aziz, Hassa (2016). Integration of Wearable Technologies into Patient's Electronic Medical Records. *Quality in Primary Care* [online], [dostęp: 13.01.2019]. Dostępny w WWW: <<http://primarycare.imedpub.com/integration-of-wearable-technologies-into-patients-electronic-medical-records.php?aid=11118>>.
- Albino, Vito; Berardi, Umberto and Dangelico, Rosa Maria (2015). Smart cities: Definitions, dimensions, performance, and initiatives. *Journal of Urban Technology*, vol. 22.1, pp. 3-21.
- American Library Association – Center for Future of Libraries – Trends (2018) [online], [dostęp: 10.01.2019]. Dostępny w WWW: <<http://www.ala.org/tools/future/trends/IoT>>.
- Anthopoulos, Leonidas; Janssen, Marijn and Weerakkody, Vishanth (2019). A Unified Smart City Model (USCM) for smart city conceptualization and benchmarking. *Smart Cities and Smart Spaces: Concepts, Methodologies, Tools, and Applications*, pp. 247-264 [pdf dostępny w Google Scholar]
- Baryshev, Ruslan Aleksandrovich; Verkhovets, Sergey Vladimirovich; Babina, Olga Ivanovna (2018). The smart library project. *Electronic Library*, vol. 36(3), pp. 535-549.
- Cao, Gaohui; Liang, Mengli; Li, Xuguang (2018). How to make the library smart? The conceptualization of the smart library. *Electronic Library*, vol. 36(5), pp. 811-825.
- Dechnik, Mirosław; Furtak, Marcin (2017). Inteligentne budynki dziś i jutro. *Builder*, nr 21, s. 64-66.

- Frąckiewicz, Ewa (2016). Internet rzeczy – nowe oblicze komunikacji marketingowej? *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu*, vol. 67, s. 143-149.
- Gilmore, James (2016). Everywear: The quantified self and wearable fitness technologies. *New Media & Society*, vol. 18.11, pp. 2524-2539.
- Gmiterek, Grzegorz (2012). *Biblioteka 2.0*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Gmiterek, Grzegorz, Kotuła, Sebastian (2017). *Aplikacje mobilne nie tylko w bibliotece*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Kaladhar, A.; Somasekhara Rao, K. (2018). Internet of Things: A Route to Smart Libraries. *Journal of Advancements in Library Sciences*, 4.1 (2018): 29-34.
- Lee, Victor (2013). The Quantified Self (QS) movement and some emerging opportunities for the educational technology field. *Educational Technology*, pp. 39-42.
- Luterek, Mariusz (2018). Smart City Research and Library and Information Science. Preliminary Remarks. *Zagadnienia Informatyki i Nauki Informacji. Studia Informacyjne*, 56.1(111), s. 52-64.
- Porzeziński, Michał (2011). Inteligentny budynek – obecne technologie i kierunki rozwoju. *Zeszyty Naukowe Wydziału Elektrotechniki i Automatyki Politechniki Gdańskiej*, vol. 29, s. 49-52.
- Tripathi, Sneha; Singh, Manendra Kumar and Tripathi, Aditya (2017). Smart Library for Smart Cities. *SRELS Journal of Information Management*, vol. 53.6, pp. 439-446.
- Witkowski, Krzysztof (2017). Internet of things, big data, industry 4.0 – Innovative solutions in logistics and supply chains management. *Procedia Engineering*, vol. 182, pp. 763-769.
- Wójcik, Magdalena (2013). *Web 2.0 w działalności usługowej instytucji książki*. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Wójcik, Magdalena (2016a). Internet of Things – potential for libraries. *Library Hi Tech*, vol. 34(2), pp. 404-420.
- Wójcik, Magdalena (2016a). Najnowsze trendy w IT – potencjał dla bibliotek. *Przegląd Biblioteczny*, R. 84, z. 4, s. 575-589.
- Wu, Ko-Chiu, et al. (2017). *Building a smart library to improve literacy access for children: an innovative project of NLPI in Taiwan* [online], [dostęp: 10.01.2019]. Dostępny w WWW: <<http://library.ifla.org/1668/1/189-wu-en.pdf>>.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 12 czerwca 2019 r.

MAGDALENA WÓJCIK
Institute of Information and Library Science
Jagiellonian University
e-mail: magda.wojcik@uj.edu.pl

SMART LIBRARY AND THE INTEGRATION OF INFORMATION SERVICES

KEYWORDS: Innovations. Internet of Things. New technologies. Library services.

ABSTRACT: **Thesis/Objective** – The article is focused on the idea of smart library. The author intends to identify whether it is possible to use this concept to design modern integrated information services in libraries. **Research method** – The critical analysis of literature was used. Referring to the searches run in the National Library of Poland and WorldCat catalogs, LISTA abstracts, E-LIS repository and interdisciplinary databases available via Google Scholar search tool the author defined the current situation of research on the idea of smart library. The sources taken into consideration were published in Polish or English in the years 2010-2018. **Results** – The analysis of the literature in question proves that the issue of smart library is not frequently discussed in the library studies literature. Foreign publications mostly focus on the conceptual and technical aspects of implementing new technologies in libraries – respective Polish literature is missing a similar analysis of Polish libraries. **Conclusions** – The idea of smart library offers a significant potential for designing modern integrated information services. However, the implementation of this concept in Polish libraries requires the implementers to overcome numerous financial and organizational obstacles.

ARTUR ZNAJOMSKI
Institute of Information and Library Science
UMCS in Lublin
e-mail: aznajomski@o2.pl

DOCUMENTS OF PERSONAL LIFE IN PERSONAL BIBLIOGRAPHIES. EXPLORATORY RESEARCH

Artur Znajomski dr hab. works at the Institute of Information and Library Science of the Maria Curie-Skłodowska University in Lublin. The main current of his research interests are issues of personal and local bibliographies in Poland. Major publications include: *Personal bibliographies of Polish historians* (Lublin 2004); "Bibliographies of personal teams – institutions, status and needs". In: *Bibliography: theory, practice, didactics*. Ed. J. Woźniak-Kasperek, M. Ochmański (Warszawa 2009); "The influence of the Lviv historical environment on the development of the methodology of personal bibliography until 1939". In: *Multicultural historical environment of Lviv in the 19th and 20th centuries* Vol. 5. Ed. J. Maternicki and

L. Zaszkiłniak (Rzeszów, 2007); "Special bibliographies – development trends on the example of personal bibliographies". In: *Fifth National Council of Bibliographers* (Warszawa 2004); "The state of local bibliographies in Poland after World War II". In: *Around the Book, the Library and Information*. Ed. M. Juda (et al.) (Lublin, 2014); "Information efficiency of local bibliographies published in Poland in the years 1945-1989". In: Dymmel A., Kotuła S. D., Zawodowski A.; *Reading and information culture – theory and practice. Selected issues* (Lublin 2015); "An outline of the development of Polish local bibliographies until 1939". In: *Bibliografia. History, theory, practice*. Ed. J. Franke, J. Woźniak-Kasperek (Warszawa 2016). He is the author and co-author of a number of bibliographic studies, including "Bibliography of publications of prof. dr hab. Barbara Trelińska for the years 1973-2012". In: *Between text and sign* (Warszawa, 2013), and is co-editor of the *Bibliography of the city of Świdnik until 2003* (Świdnik, 2004).

KEYWORDS: Personal bibliographies. History. Material selection. Personal life documents

ABSTRACT: Theses/purpose of the article – The main purpose of the article is to present the selection of personal life documents in personal bibliographies, published in Poland until 1985. **Research methods** – The method of analysis and criticism of personal bibliographies was used, paying attention to the selection of material, in particular the registration of personal life documents. **Results and conclusions** – The research undertaken shows that personal bibliographies published prior to 1985 include various types of personal life documents, but only a small part of them do so. The vast majority of the analyzed material omit such documents, although they are an extremely important source of information in scientific research, particularly useful to other fields, for example biographical studies. Personal bibliographies should record personal life documents to a much greater extent, not only those published but also in manuscripts and in the form of iconographic, audio and film documents.

INTRODUCTORY REMARKS

There are various definitions of personal documents in the scientific literature¹. One of these defines personal documents as “[...] documents that express the personal characteristics of their author in such a clear way that the reader can know his attitude to the events to which the document relates” (Sztumski, 2010, p. 208). Most often they include autobiographies, diaries, memoirs, letters, notes, interviews, confessions, written records of testimonies, drawings and photographs (Sztumski, 2010, p. 208; Le-*oński*, 1995, pp. 123; *Kłoskowska*, 1972, pp. 79-83; *Szczepański*, 1973, pp. 624). These types of documents perform an extremely important function, among others in biographical research. They allow us not only to establish many facts concerning a person’s life, but also contribute to learning about their character traits, sensitivity, disposition and views on a number of issues. They also help in explaining events in which they participated.

A widely understood document is the subject of a bibliography, provided that it is socially shared by means of reproduction. In the case of personal life documents, it often happens that they are not published in print. Therefore, the question arises whether personal life documents should be of interest to the bibliographic record and to what extent. The question posed is particularly important in the case of personal bibliographies, which, like personal life documents, are an irreplaceable source of information for biographical research.

Personal bibliographies are one of the few types of bibliographies whose authors strive for completeness in the selection of material (*Hleb-Koszańska*, 1948, pp. 3-4; *Słodkowska & Wilgat*, 1963, pp. 313-318). This applies above all to personal primary bibliographies. These try to compile the author’s entire creative output. In principle, they do not apply any restrictions in terms of the scope determined by the form of publishing and writing

¹ They are given by Jan *Szczepański* (1973, pp. 622-624).

of the recorded works. They include non-serial publications, works, and bibliographic fragments. They combine scientific, popular-scientific and popular works, literary works, letters, speeches, appeals, scripts for films and theatrical plays, exhibition scenarios, musical compositions, songs and reviews. They register individual and co-authored works, editorial and publishing input, translations of works by other authors, voices in discussions, interviews and speeches. In addition to published works they include works prepared for printing, such as manuscripts, typescripts and archival materials. In addition to written documents, they also try to register other types of documents. They note iconographic, cartographic, audio-visual and sound materials, printed music, technical standards, patents, and recently also electronic documents.

These materials are of course not recorded in all personal bibliographies. Most of these are selected lists, often only of bibliographical materials. They apply selection both in terms of the subjects of the compiled documents as well as their types, forms of publishing and writing, language of publication, and place of publication.

Despite the high value of personal life documents in scientific research, the issue of their registration in personal bibliographies has not yet been addressed. They have been mentioned only marginally when discussing theoretical or methodological issues related to personal bibliography (Hleb-Koszańska, 1948, p. 3; Słodkowska & Wilgat, 1963, p. 316). It seems to be an issue worth considering, if only because of the importance of this type of document for biographical research.

The research performed here does not claim to have exhausted the topic under consideration. Its character is only to survey and review and its purpose was to draw attention to the problem of selection of personal life documents in personal bibliographies. Efforts were made to show to what extent these have been interested in this type of material and how often they have include it. Also sought has been the answer to the question of what kinds of personal life documents are most often noted in the bibliographies analysed.

The main source material was collected based on retrospective Polish bibliographies of bibliographies which are current up to 1985. The analysis covered primary and secondary personal bibliographies as well as mixed primary-secondary lists, which were published as bibliographies *sensu stricto* in the form of non-serial publications and bibliographic works. However, bibliographic discussions, conditions of research and bibliographic attachments were omitted, because they are guided by their own criteria for the selection of material, usually other than bibliographical in the strict sense. The bibliographies thus collected were subjected to detailed research. They were analysed in terms of the selection of personal life documents.

SELECTION OF PERSONAL LIFE DOCUMENTS IN PERSONAL BIBLIOGRAPHIES

The need to include personal life documents in personal bibliographies was noticed already at the beginning of the 19th century. This is confirmed by the compilation of works by the historian and creator of the Krzemieniecki Secondary School, Tadeusz Czacki, prepared by a teacher of the same school, Alojzy Osieński, published in the historical and literary monograph *About Tadeusz Czacki's Life and Writings* (Krzemieniec, 1816). In the bibliography, the author recorded the printed and manuscript works of the founder of "Volhynia's Athens". Among the printed works he included appeals and speeches given by Czacki, and among a group of manuscripts he noted his "Letters to the Most Important People in the Nation and Abroad" (Osieński, 1816, pp. 399-403). Osieński did not provide any further details about the letters, did not list them, did not specify the recipients of the correspondence and did not locate it. He only signalled that Czacki's correspondence was preserved in manuscript form.

The issue of completeness in the selection of material in personal bibliographies was noted in 1877 by Zygmunt Gloger, who came up with the idea for the preparation of a bibliography of Józef Ignacy Kraszewski, in connection with the jubilee of the 50th anniversary of the writer's creative work in 1879. Bibliography was to be one of the ways to celebrate this momentous event. Hence the man behind its inspiration believed that such a record should compile all types of documents, including the correspondence of the author of *Stara baśń* [An Ancient Tale] (Szczepański, 1881, p. 3). This sentiment was fully shared by Teodor Justyn Piekarski (Rola, 1878, p. 9). Karol Estreicher took up the preparation of the bibliography. On the occasion of the writer's jubilee, he prepared a list entitled *Fifty Years of J.I. Kraszewski (1830-1879). An alphabetical and chronological compilation of the fifty years of the Jubilarian's scientific and literary activity, listing all editions of his works and translations into foreign languages* (Kraków, 1879). In the bibliography he not only listed printed books, but also manuscripts and even announced works. However, he left out the writer's correspondence. It is difficult to determine why he did so – perhaps because of its abundance and dispersion.

At the same time, while Estreicher was working on his compilation of works by Kraszewski, another eminent Polish bibliographer, Władysław Wisłocki, published a personal bibliography of Grzegorz Piramowicz (Wisłocki, 1877, pp. 223-449; Zawodowski, 2014, pp. 101-102). Due to the fact that the list was to be a source of information helping in the preparation of the biography of this outstanding educator, Wisłocki attempted to collect all his works, both those printed and those remaining in manuscript form, including Piramowicz's letters addressed to various people, including Ignacy Potocki, Prince Adam Czartoryski, and Hugo Kołłątaj.

A systematic registration of letters is contained in the personal bibliography of Adam Mickiewicz published in 1887-1898 in the pages of *The Diary of the Adam Mickiewicz Literary Society*, published in Lviv. One of the main tasks of this periodical was to collect and organise materials regarding the life and work of the Bard (Editors, 1887, p. V). To this end, a current primary bibliography of Mickiewicz began to be published in the pages of the magazine, starting with the first volume. Later authors, first Maurycy Stankiewicz and then Wilhelm Bruchnalski and Konstanty Wojciechowski, subsequently listed, among other things, published correspondence of the creator of *Pan Tadeusz*, setting aside a separate section for this (Stankiewicz, 1887, pp. 257-267; Stankiewicz, 1888, pp. 323-331; Stankiewicz, 1889, pp. 327-337; Stankiewicz, 1890, pp. 331-338; Bruchnalski, 1891, pp. 327-355; Wojciechowski, 1898, pp. 561-602).

Similar personal materials are included in the bibliography of Juliusz Słowacki, prepared by a seasoned bibliographer and literary historian, Wiktor Hahn. As a bibliography enthusiast and at the same time a researcher of Słowacki's life and work, he was fully aware of the importance of personal bibliographies in biographical research. That is why he undertook a bibliography of the poet. In 1901, he published the *Bibliography on Juliusz Słowacki for 1899* (Hahn, 1901, pp. 3-38). In the selection of material, he tried to achieve the highest accuracy and completeness. As he states, "[...] in addition to separately published items, I included journals, magazines, calendars and other similar publications" (Hahn, 1901, p. 4). Among the various publishing and writing forms, the author also recorded editions of the poet's letters. Hahn continued his work, periodically publishing a "Review of the latest works about J. Słowacki" (for the years 1901-1915), published in the pages of *Pamiętnik Literacki* (1903-1914/1915). Here, he also compiled and characterized Słowacki's correspondence published during individual years.

In 1916 Hahn published a primary and secondary bibliography of Juliusz Słowacki (1916), prepared on the occasion of the 100th anniversary of the birth of the author of *Balladyna* in 1909. Like the previous lists, in the selection of material the author strived for completeness, which resulted in the collation of a total of 5,030 items. When collecting references, the bibliographer did not apply any restrictions in terms of author or territorial and linguistic coverage. He noted various forms of publishing, writing, and document types. He recorded non-serial publications, works, and bibliographic fragments. Included were letters, translations, and reviews. He described leaflets (posters, programs, invitations, entry tickets), sheet music, and iconographic documents (albums, portraits, drawings, photographs, postcards, stickers, medals, sculptures, monuments).

The bibliography was very well received by critics. Stefan Vrtel-Wierczyński, praising the published work, also drew attention to the comple-

teness of the list. He stated that “[t]he author spared no effort to collect the material in the most exhaustive way and to put it in a clear and accurate picture” (S. V., 1917, p. 127). Stanisław Łempicki (1916, p. 4) spoke in a similar tone.

In the inter-war period, more personal bibliographies showing personal life documents appeared. An example may be the retrospective, primary and secondary bibliography of Nicolaus Copernicus by W. Bruchnalski (1924, pp. 209-246), created for the jubilee of the astronomer’s 450th birthday in 1923. This model bibliography, according to critics, collected in the primary part works by the scientist (Gubrynowicz, 1924, p. 3). However, in the secondary part, he recorded correspondence addressed to his person as well as medals and portraits of the astronomer.

Also Ludwik Stolarzewicz, the author of three personal bibliographies, two of which he devoted to Mickiewicz (Stolarzewicz, 1924a; Stolarzewicz, 1924c) and one to Zygmunt Krasiński (Stolarzewicz, 1924b), equipped his lists with a register of personal life documents of both poets. In Krasiński’s bibliography, he compiled diaries and letters written by the creator of *Nieboska Komedia* [The Un-Divine Comedy] and university documents related to him. Also in both bibliographies of Mickiewicz he included letters, the only difference being that in the secondary list he described the letters addressed to the author of *Dziady* [Forefathers’ Eve], and in the primary list he included, apart from correspondence, also the speeches given by the poet. The degree of completeness of both bibliographies of Mickiewicz, including the selection of letters, was criticized by reviewers, who pointed out the numerous deficiencies in the recorded material. Critics also pointed to the author’s factual errors and unreliable analysis of sources (Pigoń, 1924a, pp. 229-244; Pigoń, 1924b, p. 4; Semkowicz, 1924/1925, pp. 461-474).

Among the bibliographies published in the interwar period, one can indicate compilations that included sound documents – innovative for that time. An example may be the secondary bibliography of Oswald Balzer, the researcher of the system and law of the old Poland. It contains a lecture devoted to the historian given on Polish Radio by the eminent medievalist Stanisław Zakrzewski (Dąbkowski, 1934, p. 221; Zawodowski, 2004a, p. 158).

As a result of the dynamic development of personal bibliographies after World War II, the number of personal life documents recorded in them also increased. This can be seen already in the first bibliographies published shortly after the war. In 1949, an extensive *Bibliography of F.F. Chopin*, prepared by Bronisław Edward Sydow, was published by the Warsaw Scientific Society. The number of entries listed in it (8,700 items), as well as the supplement published in 1954 (Sydow, 1954), testify to the fact that the author wanted to provide users with comprehensive research material.

Sydow also did not omit the composer's personal documents. Among the works useful for future biographers of Fryderyk Chopin he included letters, notes, autographs of works, memoirs, and diaries, including not only printed works but also those remaining in manuscript form.

The broad criteria for material selection adopted by Sydowa were truncated in the *Chopin Bibliography 1849-1969* (Kraków, 1970), compiled by Kornel Michałowski. The author had come to the correct conclusion that "[t]he assumption of achieving 'completeness' in bibliographies – including personal ones such as Chopin's bibliography – is [...] impossible to obtain, especially when it comes to written works produced for over a hundred years on a global scale, and above all even pointless as regards the adopted functional goals. The bibliography [...] includes [...] Chopin literature selected in terms of its importance and value, both documentary and historical, scientific and musicological, as well as for cognitive or popularizing values" (K.M., 1970, p. 11). Despite the selection used, Michałowski did not forgo recording the composer's published letters, his manuscripts found and identified, as well as diaries and memories about the life and work of Chopin.

Michałowski applied the principles of material selection and choice that he had introduced in the current bibliography of Chopin, which he prepared and regularly published in the "Chopin Annual", collating literature since 1970 (Michałowski, 1975, pp. 121-176; Michałowski, 1978, pp. 115-171; Michałowski, 1979, pp. 225-234; Michałowski, 1981, pp. 131-139; Michałowski, 1982, pp. 61-76; Michałowski, 1983, pp. 171-182; Michałowski, 1984, pp. 153-163). The only difference was that the author strove for greater completeness in this list.

The Institute of Literary Research (IBL), operating since 1948, has made a significant contribution to the development of personal bibliographies. A whole series of personal bibliographies of eminent Polish writers and poets were created in this scientific institution. They are often monumental bibliographic or bio-bibliographic monographs (Bajor, 2003, pp. 113-114). According to the methodological assumptions developed in the IBL, the authors of the bibliography aimed for completeness in the selection of materials, both in the primary and secondary parts (*Podstawowe wytyczne monografii bibliograficznej* [Basic Guidelines for Bibliographic Monographs], 1955, pp. 483-492).

An example would be Jadwiga Czachowska's doctoral dissertation entitled *Gabriela Zapolska. Bio-bibliographic monograph* (Kraków, 1966). According to a reviewer, the work, referred to as the "fundamental work", is "[...] a full bibliography of Zapolska's writing" (Weiss, 1967, p. 358). Among the many different works of the author of *Moralność pani Dulskiej* [The Morality of Mrs. Dulska], and numerous works concerning her, Czachowska also compiled, in the form of separate lists, letters of the writer to

various people, both published and remaining in manuscript form, as well as interviews she gave.

Janusz Stradecki adopted a different principle in relation to the registration of epistolographic materials in the work *Julian Tuwim. Bibliography* (Warszawa, 1959). He included only the part of the poet's correspondence that was published during his lifetime ("Introduction", 1959, pp. 14-15). Among other personal documents, he noted printed interviews, speeches, appeals, and declarations by Tuwim.

A selective approach to correspondence is also featured in bio-bibliographical monographs such as *Tadeusz Żeleński (Boy). Creativity and life* (Warszawa, 1967), developed by Barbara Winklowska, and *The work of Władysław Broniewski* (Warszawa, 1973) by Feliksa Lichodziejewska. The author of the first of these works did not include manuscript letters at all, and limited the selection of published correspondence. In addition, she omitted unpublished lectures and speeches by Boy-Żeleński. On the other hand Lichodziejewska strived for the greatest possible completeness in the selection of materials, trying to include all the works of Broniewski printed and preserved in manuscript, including the unpublished *Diary*, but from the rich correspondence she chose only the published private letters of the poet. The rules governing the selection introduced in these bibliographies of Tuwim and Boy-Żeleński did not gain the approval of reviewers (Kądziela, 1961, p. 240; Stradecki, 1970, pp. 377, 390).

Monumental bibliographic monographs of the greatest Polish writers are being published to this day as separate volumes or parts created in the IBL's *Bibliography of Polish literature "Nowy Korbut"* (Czachowska, 1979, pp. 164-186). A bibliography of Kraszewski has appeared during the period under examination (Stupkiewicz, Śliwińska & Roszkowska-Sykałowa, 1966), and that of Bolesław Prus (Tyszkiewicz, 1981). Each of these includes printed and manuscript correspondence of both writers. In the first one it is "[...] given only in a small fraction of letters [...] found in larger Polish libraries" (Authors, 1966, p. 7), whereas in the second, "[e]ach letter is listed in chronological order - separately in one group in which Prus is the sender and in one group in which he is the addressee" (Maciejewski, 1981, p. 7). The bibliographic outline for Kraszewski also compiles unprinted diaries from school and university years, notes, various types of contracts, an autobiography and the writer's published will. Similar materials are included in the bibliography of Prus. In addition, his bibliography records reminiscences about the author of *Lalka* [The Doll], his birth certificate, school reports, testament, and letters addressed to as well as written by his wife, Octavia.

A bibliography of Andrzej Frycz Modrzewski (*Andrzej Frycz Modrzewski*, 1962) also relied on the so-called "Korbut Block". Materials useful to biographers of the author of the treatise *De Republica emendanda* [On the

Repair of the Commonwealth] included manuscripts and printed works, such as the autographs of his works, correspondence, including the writer's letters, letters addressed to Modrzewski and letters regarding him as well as other biographical documents. Although this is not a complete bibliography, in the reviewer's opinion „[i]t is an indispensable help and a basic source for the future monographer” (stg, 1963, p. 301).

Maria Stokowa, the author of the four-part bibliographic monograph of Stanisław Wyspiański, published with the 15th edition of the *Collected Works* of this playwright, poet, and painter (Stokowa, 1967-1968), also used materials collected in the IBL documentation laboratories. Wanting to present the fullest possible picture of the author of *Wesele* [The Wedding] and the literature on it, Stokowa took into account, among other things, personal documents of the poet, including manuscript autographs of works and letters by Wyspiański saved from the war. She also recorded accounts of the playwright's interviews and memoirs devoted to him.

Personal writers' documents have been recorded not only in monumental book publications, but also in smaller bibliographic publications. An example may be the primary-secondary bibliography of Witold Gombrowicz (Biłek-Dąbrowska, 1984, pp. 743-840). In the primary part, the list includes letters, interviews, and the diary of the author of *Ferdydurke*, while the secondary section compiles interviews and memoirs concerning the writer. In turn, in the bibliography of Julian Przyboś, in addition to the poet's correspondence and memories of him, a film and a sound recording about him were noted (Sokół, 1976, p. 361).

Personal life documents have also been included in the personal bibliographies of academics. These mainly record interviews with scholars but also often list manuscripts and typescripts of their scientific works and lectures given. However, one can cite bibliographies that cover a much broader spectrum of documents analysed.

An example would be the bibliography of Joachim Lelewel (Hleb-Koziańska & Kotwiczówna, 1952). The authors, striving for completeness in registering the historian's printed works, included his letters, notes, diary, will, and numerous speeches and appeals (Zawodowski, 2004a, p. 152).

Henryk Baranowski, the author of the two-part retrospective primary-secondary bibliography of Nicolaus Copernicus, followed an analogous criteria of material selection. (1958; 1973). In both extensive works, the author included exclusively printed works. Among them were letters of Copernicus and those written to him, printed information about the astronomer's manuscripts, and other documents about his life.

Even more varied personal documents are contained in the bibliography of the law historian and researcher on the history of the Slavs, Waclaw Aleksander Maciejowski, written by Stanisław Borowski (1959). The author intended to develop a biography of the scholar. For this purpose, he

prepared a listing showing all materials useful for the implementation of the task, which included in the bibliography all printed and manuscript works as well as archival materials. He recorded, among others, documents from university days and professional work, a biography, diary, notes, and correspondence of the scholar, including letters written by him, addressed to him, and containing references to him.

This accumulation of examined documents, printed and in manuscript form, is also found in the bibliography of the eminent Polish geographer Waław Nałkowski (Babicz, 1962, pp. 81-166). Among them, similarly to the bibliography of Maciejowski, one can find letters and source materials from the period of his studies (including an ID card, secondary school graduation certificate, index, lessons, and lecture notes), as well as autobiographies, his marriage certificate and family papers pertaining to Nałkowski's ancestors. A bibliography of Kazimierz Wyka is also characterized by broad material selection criteria (Głowacka & Grabowska, 1978, pp. 447-571). It includes, among other things, medals and prizes awarded to the distinguished historian and critic of Polish literature.

The systematic registration of personal life documents is observed in a large part of the bibliographies of socio-political activists, especially those that were published in the quarterly "Z Pola Walki." This periodical was supposed to contain, as stated by its founders, "[...] a permanent, special bibliographical section pertaining to activists of the Polish workers' movement" ("From the editorial office", 1958, p. 4). The bibliographies published in this section have often listed printed and manuscript sources of an autobiographical and memorial nature, correspondence of individual activists, and their speeches and lectures (Tomicki, 1958, pp. 231-240; Kalicka, 1958, pp. 298-321; Jakubowski, 1959, pp. 196-207; Iwański, 1973, pp. 260-272).

A large number of speeches and other public appearances are listed in the bibliography of the PPS activist and Member of the Sejm (1919-1933) Norbert Barlicki (Tomicki, 1964, pp. 331-364). The *Bibliography of Julian Marchlewski*, prepared by Jadwiga Kaczanowska, in addition to a speech recorded on a gramophone record, lists unpublished letters and manuscripts of Marchlewski. The bibliography of Janusz Korczak is similar (Ciesielska, 1985). It registers the manuscript correspondence of this social activist, teacher and publicist, notes unpublished texts by Korczak as well as unreleased materials and documents devoted to him.

SUMMARY

Personal bibliographies published in Poland until 1985 register various types of personal life documents. However, this is not a common phenomenon. The vast majority of the lists analysed omit such materials.

Among the personal life documents compiled in personal bibliographies, various forms of written documents dominate. Letters, diaries, memoirs, diaries, interviews, and autobiographies are most frequently noted. In addition, iconographic, audio, and film documents are described, although very rarely.

The bibliographies examined include personal life documents most often when they are published. It is relatively rare for them to be shown in unpublished form. Registration of manuscripts is of course not a basic obligation of the bibliography. It should also be added that collecting such documents is not easy. Searching for them requires a lot of work and effort on the part of bibliographers, because they are usually scattered around various institutions, in the possession of private individuals, sometimes protected by various rights, and often found abroad. From a scientific point of view, especially in terms of biography, these are materials of great value. Therefore, personal bibliographies should more closely record personal life documents remaining in manuscripts.

BIBLIOGRAPHY

- Andrzej Frycz Modrzewski. *Bibliografia zestawiona przez Pracownię Bibliografii Staropolskiej Instytutu Badań Literackich* (1962). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Babicz, Józef (1962). „Materiały do biografii i bibliografii Wacława Nałkowskiego”. In: *Wacław Nałkowski. W pięćdziesiątą rocznicę zgonu. Pr. collection*. Edited by B. Olszewicz. Warszawa: Państwowe Wydaw. Naukowe, pp. 81-166.
- Bajor, Agnieszka (2003). *Monografia bibliograficzna: analiza modelowa*. Częstochowa: Wydaw. „e-media”.
- Baranowski, Henryk (1958). *Bibliografia kopernikowska 1509-1955*. Warszawa: Państwowe Wydaw. Naukowe.
- Baranowski, Henryk (1973). *Bibliografia kopernikowska*. [Vol.] 2: 1956-1971. Warszawa: Państwowe Wydaw. Naukowe.
- Biłek-Dąbrowska, Zofia (1984). „Materiały do bibliografii twórczości Witolda Gombrowicza.” In: *Gombrowicz i krytycy*. Selection and development: Z. Łapiński. Kraków-Wrocław: Wydaw. Literackie, pp. 743-840.
- Borowski, Stanisław (1959). *Maciejowskiana. Materiały do biografii Wacława Aleksandra Maciejowskiego*. Wrocław: Państwowe Wydaw. Naukowe.
- Bruchnalski, Wilhelm (1924). „Bibliografia Kopernikowska 1509-1923.” In: *Mikołaj Kopernik. Księga zbiorowa*. Lwów: Książnica Polska Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych, pp. 209-246.
- Bruchnalski, Wilhelm (1891). „Bibliografia o Adamie Mickiewiczu za rok 1890”. *Pamiętnik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza*, vol. 5, pp. 327-355.
- Ciesielska, Marta, ed. (1985). *Janusz Korczak. Bibliografia 1896-1942*. Heinsberg: Agentur Dieck.
- Czachowska, Jadwiga (1979). *Rozwój bibliografii literackiej w Polsce*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

- Dąbkowski, Przemysław (1934). „Bibliografia.” In: *Oswald Balzer. Życie i dzieła (1858-1933)*. Lwów: Towarzystwo Naukowe, pp. 215-221.
- Editors (1887). „Słowo wstępne.” *Pamiętnik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza*, vol. 1, pp. V-VII.
- Głowacka, Zofia; Grabowska, Marta (1978). „Bibliografia podmiotowo-przedmiotowa Kazimierza Wyki za lata 1930-1975.” In: *Kazimierz Wyka. Charakterystyki, wspomnienia, bibliografia*. Collective work edited by: H. Markiewicz, A. Fiut. Kraków: Wydaw. Literackie, pp. 447-571.
- Gubrynowicz, Bronisław (1924). „Kopernikiana. (Review) Bruchnalski W. Bibliografia Kopernikowska 1509-1923.” *Kurier Warszawski* Vol. 104, no. 114, pp. 3-4.
- Hahn, Wiktor (1901). „Bibliografia o Juliuszu Słowackim za rok 1899.” *Pamiętnik Naukowy i Literacki*, vol. 29, pp. 3-38.
- Hahn, Wiktor (1916). *Bibliografia o Juliuszu Słowackim za rok 1909*. Lwów: Nakł. Komitetu Obchodu Setnej Rocznicy Urodzin Juliusza Słowackiego we Lwowie.
- Hleb-Koszańska, Helena (1948). „Wytyczne bibliografii Joachima Lelewela. (Z problemów bibliografii osobowej)”. *Biuletyn Państwowego Instytutu Książki*, vol. 1, no. 5, pp. 1-12.
- Hleb-Koszańska, Helena; Kotwiczówna, Maria, ed. (1952). *Bibliografia utworów Joachima Lelewela*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Iwański, Gereon (1973). „Bibliografia prac Stanisława Łańcuckiego”. *Z Pola Walki*, vol. 16, no. 2/3, pp. 260-272.
- Jakubowski, Józef (1959). „Bibliografia prac Franciszka Fiedlera”. *Z Pola Walki*, vol. 2, no. 4, pp. 196-207.
- K.M. [Michałowski, Kornel] (1970). „Od autora”. In: Michałowski K: *Bibliografia chopinowska 1949-1969*. Kraków: Polskie Wydaw. Muzyczne, pp. 11-15.
- Kalicka, Felicja, ed. (1958). „Bibliografia prac Juliana Leszczyńskiego-Leńskiego”. *Z Pola Walki*, vol. 1, no. 4, pp. 298-321.
- Kądziera, Jerzy (1961). (Review) „Stradecki J. Julian Tuwim. Bibliografia.” *Pamiętnik Literacki*, Vol. 52, no. 1, pp. 231-245.
- Kłoskowska, Antonia (1972). „Rodzaje dokumentów osobistych”. In: *Ruch pamiętnikarski i przemiany kultury polskiej*. Warszawa: Państwowe Wydaw. Naukowe, pp. 79-83.
- Leoński, Jacek (1995). „Historia wykorzystania dokumentów osobistych w socjologii”. *Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny*, vol. 57, no. 2, pp. 123-128.
- Łempicki, Stanisław (1916). „Jubileuszowa bibliografia o Słowackim. (Review) Hahn W. Bibliografia o Juliuszu Słowackim za rok 1909”. *Kurier Lwowski*, vol. 34, no. 519, pp. 4.
- Maciejewski, Jarosław (1981). „Wstęp”. In: *Bolesław Prus (Aleksander Głowacki)*. T. Tyszkiewicz, ed. *Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut”*, vol. 17, no. 1. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, pp. 5-7.
- Michałowski, Kornel, ed. (1975). „Bibliografia chopinowska 1970-1973”. *Rocznik Chopinowski*, vol. 9, pp. 121-176.
- Michałowski, Kornel, ed. (1978). „Bibliografia chopinowska 1974-1977, wraz z uzupełnieniami za lata 1970-1973”. *Rocznik Chopinowski*, vol. 11, pp. 115-171.
- Michałowski, Kornel, ed. (1979). „Bibliografia chopinowska 1978, wraz z uzupełnieniami za lata 1974-1977”. *Rocznik Chopinowski*, vol. 12, pp. 225-234.
- Michałowski, Kornel, ed. (1981). „Bibliografia chopinowska 1979”. *Rocznik Chopinowski*, Vol. 13, pp. 131-139.
- Michałowski, Kornel, ed. (1982). „Bibliografia chopinowska 1980”. *Rocznik Chopinowski*, vol. 14, pp. 61-76.

- Michałowski, Kornel, ed. (1983). „Bibliografia chopinowska 1981”. *Rocznik Chopinowski*, vol. 15, pp. 171-182.
- Michałowski, Kornel, ed. (1984). „Bibliografia chopinowska 1982, wraz z uzupełnieniami za lata poprzednie”. *Rocznik Chopinowski*, vol. 16, pp. 153-163.
- „Od redakcji” (1958). *Z Pola Walki*, vol. 1, no. 1, pp. 3-6.
- Osiński, Alojzy (1816). [List of Tadeusz Czacki's works]. In: Osiński A. *O życiu i pismach Tadeusza Czackiego*. Krzemieniec: [no publisher given], pp. 399-403.
- Pigoń, Stanisław (1924a). (Review) „Stolarzewicz L. Bibliografia Mickiewiczowska; Stolarzewicz L. Bibliografia pism Mickiewicza”. *Przegląd Warszawski*, no. 38, pp. 229-244.
- Pigoń, Stanisław (1924b). (Review) „Stolarzewicz L. Bibliografia pism Mickiewicza”. *Dziennik Wileński*, vol. 8, no. 57, p. 4; vol. 8, no. 61, p. 4.
- „Podstawowe wytyczne monografii bibliograficznej” (1955). *Pamiętnik Literacki*, vol. 46, no. 3/4, pp. 483-492.
- Rola, Teodor, Justyn [Piekarski, Teodor, Justyn] (1878). *Józef Ignacy Kraszewski. Z powodu pięćdziesięciolecia pracy i zasług jego dla społeczeństwa*. Warszawa: Drukiem Józefa Ungra.
- S.V. [Vrtel-Wierczyński, Stefan] (1917). (Review) „Hahn W. Bibliografia o Juliuszu Słowackim za rok 1909”. *Rok Polski*, vol. 2, no. 5/6, pp. 126-127.
- Semkowicz, Aleksander (1924/1925). (Review) „Stolarzewicz L. Bibliografia pism Mickiewicza; Stolarzewicz L. Bibliografia Mickiewiczowska”. *Pamiętnik Literacki*, vol. 21, pp. 461-474.
- Słodkowska, Elżbieta; Wilgat, Janina (1963). „Bibliografia osobowa”. In: *Metodyka bibliograficzna. Poradnik dla autorów bibliografii specjalnych*. Collective work edited by H. Hleb-Kozańskiej, M. Dembowskiej and H. Sawoniaka. Warszawa: Wydaw. SBP, pp. 313-344.
- Sokół, Zofia (1976). „Bibliografia twórczości literackiej Juliana Przybosa i opracowań o jego życiu i dorobku literackim (za lata 1922-1972)”. In: *Julian Przybós. Życie i dzieło poetyckie*. Edited by S. Fryciego. Rzeszów: Towarzystwo Naukowe, pp. 227-368.
- Stankiewicz, Maurycy (1887). „Bibliografia o Adamie Mickiewiczu za rok 1886”. *Pamiętnik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza*, vol. 1, pp. 257-267.
- Stankiewicz, Maurycy (1888). „Bibliografia o Adamie Mickiewiczu za rok 1887”. *Pamiętnik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza*, vol. 2, pp. 323-331.
- Stankiewicz, Maurycy (1889). „Bibliografia o Adamie Mickiewiczu za rok 1888”. *Pamiętnik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza*, vol. 3, pp. 327-337.
- Stankiewicz, Maurycy (1890). „Bibliografia o Adamie Mickiewiczu za rok 1889”. *Pamiętnik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza*, vol. 4, pp. 331-338.
- stg. [Grzeszczuk, Stanisław] (1963). (Review) „Andrzej Frycz Modrzewski. Bibliografia”. *Ruch Literacki*, vol. 4, no. 5/6, pp. 300-301.
- Stokowa, Maria (1967-1968). *Stanisław Wyspiański. Monografia bibliograficzna*, vol. 1: *Twórczość pisarska. Życiorys*; vol. 2: *O twórczości pisarskiej i plastycznej*; vol. 3-4: *Teatr Wyspiańskiego*. Kraków: Wydaw. Literackie.
- Stolarzewicz, Ludwik (1924a). *Bibliografia Mickiewiczowska*. Wilno: Nakł. i druk Ludwika Chomińskiego.
- Stolarzewicz, Ludwik (1924b). *Bibliografia o Krasieńskim*. Wilno: P. Hniadzewicz.
- Stolarzewicz, Ludwik (1924c). *Bibliografia pism Mickiewicza*. Wilno: P. Hniadzewicz.
- Stradecki, Janusz (1970). (Review) „Winkłowa B. Tadeusz Żeleński (Boy). Twórczość i życie.” *Pamiętnik Literacki*, vol. 61, no. 1, pp. 376-400.

- Stupkiewicz, Stanisław; Śliwińska, Irmina; Roszkowska-Sykałowa, Wanda] (1966). „Wstęp.” In: Józef Ignacy Kraszewski. *Zarys bibliograficzny. Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut”*. vol. 12. Kraków: Wydaw. Literackie, pp. 5-10.
- Stupkiewicz, Stanisław; Śliwińska, Irmina; Roszkowska-Sykałowa, Wanda, ed. (1966). *Józef Ignacy Kraszewski. Zarys bibliograficzny. Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut”*. vol. 12. Kraków: Wydaw. Literackie.
- Sydow, Bronisław, Edward (1954). *Bibliografia F.F. Chopina. Suplement*. Warszawa: Państwowe Wydaw. Naukowe.
- Szczepański, Alfred (1881). „Rok jubileuszowy”. In: *Księga pamiątkowa jubileuszu J.I. Kraszewskiego 1879 roku*. Kraków: Nakład Komitetu Wydawniczego, pp. 1-22.
- Szczepański, Jan (1973). *Odmiany czasu teraźniejszego*. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Sztumski, Janusz (2010). *Wstęp do metod i technik badań społecznych*. Katowice: „Śląsk”.
- Tomicki, Jan (1958). „Bibliografia artykułów Edwarda Próchniaka”. *Z Pola Walki*, vol. 1, no. 4, pp. 231-240.
- Tomicki, Jan (1964). „Bibliografia prac Norberta Barlickiego”. In: Barlicki N. *Wybór przemówień i artykułów z lat 1918-1939*. Warszawa: Książka i Wiedza, pp. 331-364.
- Tyszkiewicz, Teresa, ed. (1981). *Bolesław Prus (Aleksander Głowacki). Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut”*. vol. 17, no. 1. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Weiss, Tomasz (1967). (Review) „Czachowska J. Gabriela Zapolska. Monografia bio-bibliograficzna”. *Ruch Literacki*, vol. 8, no. 6, pp. 358-360.
- Wisłocki, Władysław (1877). „Poczet chronologiczny prac drukowanych i rękopiśmiennych Grzegorza Piramowicza”. *Rozprawy i Posiedzenia Wydziału Filologicznego Akademii Umiejętności*, vol. 5, pp. 223-449.
- Wojciechowski, Konstanty (1898). „Bibliografia o Adamie Mickiewiczu za rok 1891-1897”. *Pamiętnik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza*, vol. 6, pp. 561-602.
- „Wstęp” (1959). In: Stradecki J. *Julian Tuwim. Bibliografia*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, pp. 5-16.
- Znajomski, Artur (2004a). *Bibliografie osobowe historyków polskich*. Lublin: Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Znajomski, Artur (2004b). „Bibliografie specjalne – tendencje rozwoju na przykładzie bibliografii osobowych”. In: *Piąta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 11-13 czerwca 2003. Referaty i dyskusja*. Warszawa: Biblioteka Narodowa, pp. 213-228.
- Znajomski, Artur (2014). „Władysław Wisłocki jako bibliograf”. In: *Kraków-Lwów. Biblioteki XIX-XX wieku*. Edited by A. Ruty, E. Wójcik. Kraków: Księgarnia Akademicka, pp. 91-107.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 30 sierpnia 2019 r.

ARTUR ZNAJOMSKI

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa

UMCS w Lublinie

e-mail: aznajomski@o2.pl

DOKUMENTY ŻYCIA OSOBISTEGO W BIBLIOGRAFIACH OSOBOWYCH. REKONESANS BADAWCZY

SŁOWA KLUCZOWE: Bibliografie osobowe. Dobór materiału. Dokumenty życia osobistego. Historia.

ABSTRAKT: Tezy/cel artykułu – Zasadniczym celem artykułu jest przedstawienie doboru dokumentów życia osobistego w bibliografiach osobowych, wydanych w Polsce do 1985 r. **Metody badań** – Zastosowano metodę analizy i krytyki bibliografii osobowych, zwracając uwagę na dobór materiału, a w szczególności na rejestrację dokumentów życia osobistego. **Wyniki i wnioski** – Podjęte badania dowodzą, że bibliografie osobowe, opublikowane do 1985 r., uwzględniają różnego typu dokumenty życia osobistego, ale czyni tak tylko niewielka ich część. Zdecydowana większość analizowanych zestawień pomija tego rodzaju dokumenty, choć są one niezmiernie istotnym źródłem informacji w badaniach naukowych. Chętnie z nich korzysta m.in. biografistyka. Bibliografie osobowe powinny w znacznym stopniu rejestrować dokumenty życia osobistego i to nie tylko te, które są opublikowane, ale też pozostające w rękopisach oraz występujące w formie dokumentów ikonograficznych, dźwiękowych i filmów.

MAREK TOBERA
Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii
Uniwersytet Warszawski
e-mail: marek.tobera@uw.edu.pl

Z MIŁOŚCI I Z OBOWIĄZKU. ZWIĄZEK KSIĘGARZY POLSKICH I JEGO PRÓBY KONTYNUOWANIA MISJI W POCZĄTKACH RZĄDÓW KOMUNISTYCZNYCH W POLSCE (1945-1950)

Marek Tobera, adiunkt, dr hab. w Katedrze Książki i Historii Mediów, Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii UW, kierownik Podyplomowych Studiów Polityki Wydawniczej i Księgarstwa UW; poprzednio związany z m.in. z Instytutem Badań Literackich PAN, redakcją „Notesu Wydawniczego” i spółką wydającą to czasopismo, a także Główną Księgarnią Naukową im. B. Prusa w Warszawie. Zajmuje się problematyką rynku książki w XX w. oraz historią prasy. Opublikował m.in. „Wesołe gazetki”. *Prasa satyryczno-humorystyczna w Królestwie Polskim 1905-1914*, Warszawa – Łódź 1988; *W tym niezwykłym czasie. Początki transformacji polskiego rynku książki (1989-1995)*, Warszawa 2013 (wspólnie z Bogdanem Klukowskim); *Prasa Królestwa*

Polskiego w opinii władz cenzury rosyjskiej (1901-1914). Dokumenty, Warszawa 2013 (wspólnie z Januszem Kosteckim); *Cenzura pieczęci w Carstwie Polskom w konce XIX wieku*, w: *Cenzura w Rossii. Istorija i sowremienność*, red. W.R. Firsow, t. 7, St. Peterburg 2015, s. 225-244; a także artykuły na temat historii księgarstwa polskiego w XX w., m.in. *Władza i księgarze prywatni (1945-1950)*, w: *Nie po myśli władzy. Studia nad cenzurą i zakresem wolności słowa na ziemiach polskich od wieku XIX do czasów współczesnych*, red. D. Degen i M. Żynda, Toruń 2012, s. 99-128; „Księgarstwo spółdzielcze i prywatne w okresie trójsektorowości polskiego rynku książki”, *Przeгляд Biblioteczny* 82 (2014), z. 3, s. 329-364; *Księgarskie świętowanie i codzienność w latach 1945-1950*, w: *Na co dzień i od święta. Książka w życiu Polaków w XIX-XXI wieku*, red. A. Chamera-Nowak i D. Jarosz, Warszawa 2015, s. 601-612; „Przy odbudowie Polski przede wszystkim o książce trzeba pamiętać”. *Kształtowanie się misji Związku Księgarzy Polskich (do 1945 r.)*, „Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi”, t. 12 (2018), s. 237-250.

SŁOWA KLUCZOWE: Księgarstwo polskie. Misja księgarstwa polskiego. Polityka władz komunistycznych w sprawach wydawniczo-księgarskich (1945-1950). Rynek książki w Polsce (1945-1950). Ustanowienie państwowego monopolu w handlu książką w Polsce (1950). Związek Księgarzy Polskich.

ABSTRAKT: **Teza/cel artykułu** – Artykuł nawiązuje do burzliwych dziejów Związku Księgarzy Polskich (1908-1950) – organizacji branżowej o bogatej tradycji, zabiegającej od początku swej działalności o korzystną regulację rynku i odpowiedni poziom kultury zawodu. Rozważania dotyczą zagadnień związanych z próbą kontynuacji misji Związku w odniesieniu do pierwszego pięciolecia powojennego. **Metoda badań** – Podstawę źródłową opracowania stanowią dokumenty z Archiwum Akt Nowych w Warszawie, a także informacje z artykułów ówczesnej prasy branżowej. Analizowano głównie dokumenty zespołu ZKP z AAN, artykuły i informacje zaczerpnięte z „Przeglądu Księgarskiego” oraz opublikowane wspomnienia księgarzy dotyczące omawianego okresu. **Wyniki i wnioski** – W warunkach powojennych, mimo coraz bardziej brutalnych szykan ze strony władz, ZKP próbował podtrzymać swe najlepsze tradycje. Troskę o kontynuację tej misji ukazano w tekście, szerzej omawiając zagadnienia związane z pracami związkowej Komisji Weryfikacyjnej, dążącej do wyeliminowania ze środowiska osób splamionych kolaboracją z okupantem niemieckim; zaprezentowano też kwestie dotyczące budowy księgarskiego ośrodka w Przeźmierowie oraz kontynuacji edycji „Przeglądu Księgarskiego” – organu prasowego ZKP, ukazującego się od 1910 r., a zamkniętego w 1950 r.

W tekście poświęconym kształtowaniu się misji Związku Księgarzy Polskich do 1945 r., zamieszczonym w tomie „Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi”, przypomniałem, że powołanie tej organizacji w 1908 r. stanowiło przełom w dziejach rodzimych zrzeszeń księgarskich (Tobera, 2018, s. 237-250). Na przestrzeni wszystkich okresów, w których przyszło ZKP funkcjonować (1908-1950), odegrał on istotną rolę głównie w normowaniu handlu książką, w jej promocji, a także w integracji środowiska profesjonalistów. Prócz kwestii *stricte* zawodowych, działalność gremiów kierowniczych Związku nawiązywała do dziedziny wartości, do spraw kojarzonych z szeroko pojętymi powinnościami narodowymi, kulturalnymi i społecznymi księgarstwa. Prezentowany tu artykuł rozważa próby kontynuacji zagadnień misji Związku w odniesieniu do pierwszego pięciolecia powojennego.

W początkowym okresie rządów komunistycznych w Polsce władze, stanowiąc o sprawach książki, dbały o pozory, zwłaszcza że sytuacja aprowizacyjna w tej dziedzinie była wyjątkowo trudna. Pragmatyzm, a także wymogi racjonalnej gry politycznej, skłaniały je więc do przejściowej akceptacji dla rodzącej się trójsektorowości polskiego rynku wydawniczo-księgarskiego¹ (Tobera, 2014, s. 330). Tolerowano m.in. funkcjo-

¹ W sprawie owej trójsektorowości przyjmuję terminologię, którą w omawianym okresie posługiwała się branża księgarska (m.in. w dokumentach ZKP). W rzeczywistości funkcjonowały wówczas więcej niż trzy sektory, z tym że firmy prywatne, spółdzielcze i państwowe odgrywały największą rolę. Por. uwagi o wielosektorowości rynku książki w latach 1945-1950; M. Tobera: *Księgarstwo spół-*

nowanie dawnych i nowych prywatnych firm oraz autentycznego nurtu spółdzielczego – choć sektor ten, jak i całą ofertę edytorską, wkrótce zdominują obficie dotowane z budżetu quasi spółdzielnie w stylu Czytelnika, Książki, Wiedzy (po połączeniu – Książki i Wiedzy).

Wydawnictwa prywatne będą odgrywały znaczącą rolę ekonomiczną do 1948 r. Na przestrzeni 1949 r. władze wyeliminowały księgarstwo spółdzielcze. W 1950 r. nastąpił kres księgarstwa prywatnego jako odrębnego sektora.

Ogólny zarys tych spraw został już zaprezentowany w literaturze przedmiotu². Zaniecham więc szerszego przypominania podstawowej faktografii i przejdę do kwestii bezpośrednio mnie tu interesujących, czyli do prób kontynuowania przez ZKP swej misji w warunkach powojennych.

Straty poniesione przez księgarstwo, doznane w wyniku działań zbrojnych, okrutnej polityki okupantów i zmian granic były ogromne. Dość wspomnieć, że spośród blisko 2 tys. księgarń funkcjonujących w II Rzeczypospolitej przed 1 września 1939 r., na obszarach b. Generalnego Gubernatorstwa, które weszły znów w skład państwa polskiego, w 1945 r. pozostało ok. 200. Do liczby tej należałoby dodać rewindykowane sklepy tej branży w Wielkopolsce, na Pomorzu i Śląsku, czyli na ziemiach polskich wcielonych w 1939 r. do III Rzeszy, a także na terenach, mocą decyzji aliantów, włączonych w 1945 r. do Polski, a należących do Niemiec przed 1939 r. Nie wszystkie wspomniane sklepy nadawały się jednak do rewitalizacji czy ponownej adaptacji dla potrzeb księgarstwa, głównie z powodu zniszczeń wojennych i powojennej dewastacji. Wobec aktualnego stanu badań liczba księgarń ponemieckich (przed 1 września 1939 r.

---

dzielcze i prywatne w dobie trójsektorowości polskiego rynku książki (1945-1950). „Przegląd Biblioteczny”, 2014, z. 3, s. 330.

² Oprócz klasycznych już książek S.A. Kondka (*Władza i wydawcy. Polityczne uwarunkowania produkcji książek w Polsce w latach 1944-1949*. Warszawa 1993; *Papierowa rewolucja. Oficjalny obieg książek w Polsce w latach 1948-1955*. Warszawa 1999); warto tu wymienić, w sferze interpretacyjnej i językowej często dziś irytujące, ale pod względem faktograficznym wciąż niezbędne pozycje A. Bromberga (*Książki i wydawcy. Ruch wydawniczy w Polsce Ludowej w latach 1944-1957*. Warszawa 1958 oraz *Książki i wydawcy. Ruch wydawniczy w Polsce Ludowej 1944-1964*. Warszawa 1966). Inne prace warte przywołania to m.in. D. Jarosz: *Dzieje książki w Polsce. Wybór źródeł*. Warszawa 2010 oraz artykuł tegoż autora: *Reinterpretacja tradycji Drugiej Rzeczypospolitej jako element ideologizacji polityki wobec książki w Polsce lat 1944-1956*. „Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi” 2018, t. 12, s. 251-272. Sprawami regionalnymi, acz z należytym odniesieniem także do szerszej perspektywy zajmowała się W. Ciszewska (też: *Książka w Toruniu w latach 1945-1950. Ruch wydawniczo-księgarski*. Toruń 2005 oraz *Skażone władzą. Ruch wydawniczo-księgarski na Kujawach i Pomorzu w latach 1945-1956*. Toruń 2015). Propozycję periodyzacji dziejów księgarstwa w latach 1945-1950 przedstawiłem w: M. Tobera: *Władza i księgarze prywatni (1945-1950)*. W: *Nie po myśli władzy. Studia nad cenzurą i zakresem wolności słowa na ziemiach polskich od wieku XIX do czasów współczesnych*. Red. D. Degen i M. Żynda. Toruń 2012, s. 125-126. Wspomnę tu także o dwóch innych moich artykułach odnoszących się do spraw księgarstwa, w tym działalności ZKP: M. Tobera: *Księgarstwo spółdzielcze i prywatne w dobie trójsektorowości polskiego rynku książki (1945-1950)*. „Przegląd Biblioteczny” 2014, z. 3, s. 329-364 oraz *Księgarskie świętowanie i codzienność w latach 1945-1950*. W: *Na co dzień i od święta. Książka w życiu Polaków w XIX-XXI wieku*. Red. A. Chamera-Nowak, D. Jarosz. Warszawa 2015, s. 601-612.

często zresztą polskich), które u progu czasów pokoju zaczęły funkcjonować jako księgarnie polskie, jest obecnie trudna do oszacowania. Z pewnością jednak, przynajmniej w pierwszych latach powojennych, mienie przejęte na dawnym obszarze II Rzeczypospolitej oraz na Ziemiach Odzyskanych nie rekompensowało w tej dziedzinie kosztów materialnych poniesionych w wyniku wojny przez księgarstwo polskie.

Osobny i bolesny problem stanowiły liczne i dotkliwe straty osobowe, zarówno wśród kadry właścicielskiej i pracowniczej, jak i ich dawnej klienteli³. Zaplecze społeczne książki polskiej skurczyło się w sposób trudny do rychłego odtworzenia, a pod niektórymi względami (zagłada inteligencji żydowskiej oraz pochodzenia żydowskiego, jak również dużego odsetka inteligencji polskiej, emigracja znacznej części elit, likwidacja warstwy ziemiańskiej przez komunistów) – w zasadzie już nieodwracalny⁴.

Mimo wszelkich przeciwności, Związek wkraczał w okres po 1945 r. jako organizacja o dużym prestiżu wypracowanym w II Rzeczypospolitej⁵ i wzmocnionym piękną kartą z lat okupacji (Pazyra, 1970, s. 126-131, s. 135-274). Pierwsze po wojnie Walne Zgromadzenie Członków ZKP odbyło się w Warszawie 23 września 1945 r. Prezesem został Stanisław Arct. Wyłonione wtedy kierownictwo zrzeszenia podkreślało, iż uwzględnia i szanuje nowe realia, zwłaszcza wielosektorowość rynku książki (*Pierwsze...*, 1946, s. 5-6). W ówczesnej sytuacji była to wszak jedyna mocna struktura reprezentująca księgarstwo prywatne, choć Związek skupiał oczywiście i inne firmy, niezależnie od form ich własności. Samodzielni przedsiębiorcy mieli przewagę do końca 1949 r. (nieco osłabioną wyborami do władz i zmianą statutu na Walnym Zgromadzeniu w 1947 r.) (Ad, 1947, s. 101-102), a w 1950 r., już w schyłkowym okresie funkcjonowania ZKP, praktycznie tylko oni mogli doń należeć.

³ F. Pieczętkowski: *Księgarstwo polskie w czasie wojny i okupacji 1939-1945*. „Przegląd Księgarski” 1946, nr 2-3, s. 26-28; nr 4, s. 58-61; nr 5, s. 90-91; nr 6, s. 122-124; por. S. Arct: *Odbudowa książki w Polsce. Podstawy faktyczne i liczbowe*. Warszawa 1946, s. 13-14, 39-40; zob. *Lista księgarzy i wydawców (niekompletna) zamordowanych w więzieniach i na ulicach, poległych na polu chwały oraz zmarłych i zaginionych w latach 1939-1945*. W: S. Dippel: *O księgarzach, którzy przeminęli*. Wrocław 1976, s. 273-278, por. też uwagi autora s. 173-179; przegląd danych o liczbie firm i sklepów księgarskich w Polsce w latach 1945-1950 oraz uwagi na temat informacji zawartych w rozproszonych źródłach – zob. M. Tobera: *Księgarstwo spółdzielcze i prywatne...*, s. 333-334.

⁴ Por. S. Arct: *Odbudowa książki...*, s. 47. Ze względów cenzuralnych autor ograniczył się głównie do omówienia ciosów zadanych przez okupanta niemieckiego. Nie mógł uwzględnić strat poniesionych na kresach, a także wszędzie tam, gdzie księgarstwo ucierpiało w wyniku działań Armii Czerwonej oraz polskich władz komunistycznych.

⁵ Zob. J. Muszkowski: *Życie książki. Edycja krytyczna na podstawie wydania z 1951 r.* Oprac. Grzegorz Czapnik i Zbigniew Gruszka. Łódź-Warszawa 2015, s. 246-247; B. Klukowski: *Księgarstwo i zawód księgarza w Polsce. Publikacja przygotowana z okazji stulecia powstania Związku Księgarzy Polskich*. Warszawa 2008, s. 63; N. Kraśko: *Związek Księgarzy Polskich a problemy obiegu książki w II Rzeczypospolitej*. W: *Instytucje – publiczność – sytuacje lektury*. Red. J. Kostecki, t. 6, Warszawa 1997, s. 17; A. Kossuth: *Związek Księgarzy Polskich 1918-1950*. „Księgarz” 1989, nr 2, s. 7-9; A. Klossowski: *Tradycje polskich organizacji księgarskich*, Warszawa 1984, s. 28; por. uwagi M. Tobery: „Przy odbudowie książki...”, dz. cyt., s. 243-245.

Według wiarygodnej oceny prezesa, przez cały ten czas Związek był organizacją dynamiczną, widoczną w sferze gospodarczej i społecznej. Dodajmy, że jego reprezentatywność na tle całości dziejów tej organizacji właśnie w drugiej połowie lat 40. osiągnęła apogeum. ZKP „jednoczy już wszystkie księgarnie w Rzeczypospolitej Polskiej” – z satysfakcją stwierdzono w komunikacie Związku wydanym z okazji Świąt Bożego Narodzenia 1946 r.⁶ Istotnie, do stycznia 1950 r. skupiał on całość aktywnych podmiotów swej branży.

Charakter działań ZKP w okresie powojennym pod wieloma względami przypominał treści i formy jego funkcjonowania w epokach poprzednich. Prowadzono rejestr księgarni i ustalano rabaty. Reprezentując branżę pertraktowano z władzami na temat rozmaitych rozwiązań systemowych, początkowo z dobrą wolą próbując forsować innowacyjne projekty, by potem, z konieczności działając właściwie już tylko w imieniu gasnącego sektora prywatnego, ograniczać się do coraz głębszej defensywy i walki o przetrwanie. Przez cały omawiany okres, zgodnie z wypracowanymi wcześniej regułami, wydawano „Przegląd Księgarski” i katalog kartkowy, a krócej także „Przewodnik Bibliograficzny”. Nie sposób pominąć również udziału ZKP w rozmaitych przedsięwzięciach promujących książkę i czytelnictwo – zwłaszcza w latach 1945-1947, gdy pewna część tego typu akcji była jeszcze wolna od propagandy i indoktrynacji politycznej, tak charakterystycznych dla niewiele późniejszych lat stalinowskich (Tobera, 2015, s. 605).

Księgarskich liderów, a w pewnym stopniu prawdopodobnie całego środowiska, nie opuszczało przekonanie o szczególnej społecznej roli książki. Mocno podkreślano też emocjonalny do niej stosunek. S. Arct w partiach wstępnych swej ekspertyzy „Odbudowa książki w Polsce” złożył np. taką deklarację na temat genezy swej pracy: „(...) poczęta z miłości do Książki i wykonana z obowiązku względem Książki, oparta o głębokie przekonanie, że duchowa i materialna odbudowa Polski na Książce oprzeć się musi i że Książka zdecyduje o przyszłości i wielkości Narodu” (Arct, 1946, s. 12).

Słowa te ostatni prezes w historii Związku pisał w 1945 r. (drukiem ukazały się rok później), jeszcze z wyraźnym optymizmem i z myślą o publikacji. Zacytuję więc także dwie wypowiedzi innych fachowców-praktyków, zapisane w protokole Zgromadzenia Likwidacyjnego ZKP (1950 r.), z założenia nie przeznaczone więc do szerszego upublicznienia, a przecież nie mniej emocjonalne. Aleksander Krawczyński, przed wojną właściciel księgarni we Lwowie, a po wojnie w Gdańsku, rzekł wówczas: „Nie ma zawodu, który bardziej jest umiłowany, niż zawód księgarski. (...) To są z jednej strony nawet wady, które zasłaniają nam rzeczy praktyczne.

⁶ AAN, ZKP, sygn. 4, Komunikaty 1945-1949, Komunikat [20.12.1946], k. nlb.

Dzisiaj prawie każdy z nas, w tym momencie prawie tragicznym, znajduje się w trudnej sytuacji, bo (...) jego przedsiębiorstwo zaledwie pozwala na pokrycie zobowiązań państwowych”⁷.

W tych samych okolicznościach Zygmunt Robakiewicz dokonał natomiast historycznej retrospekcji, podkreślając zasługi całych pokoleń prywatnych księgarzy i wydawców. Wymieniając najpierw takie nazwiska, jak Arct, Gebethner, Wolff, Trzaska czy Mortkowicz, kontynuował:

„Tam gdzieś w Brodach taki West, gdzieś w Złoczowie taki Zukerkandel, Miarka w Mikołowie, Ossolineum, Połoniecki... Jakies specjalne zamiłowanie, namiętność, (...) jakaś pasja, która stwarzała to, że były impulsy, które doprowadziły do stworzenia tych wielkich wkładów do kultury polskiej”⁸.

Troskę o sprawy książki i profesji nadal postrzegano więc w branży jako wybór nie tylko zawodowy czy biznesowy, lecz także uczuciowy. Możemy zatem mówić o historycznej ciągłości w szczególnym traktowaniu tych zagadnień – w podobny sposób, jak cytowani przed chwilą uczestnicy Zgromadzenia Likwidacyjnego, wypowiedali się przeciw branży liderzy w II Rzeczypospolitej (Klukowski, 2008, s. 66-67). Motywy pewnych działań miały wymiar wykraczający poza gospodarczą pragmatykę, sięgając sfery imponderabiliów. Zauważmy przy tym, że po wojnie w środowisku nie idealizowano systemu książki sprzed 1939 r. Dostrzegając pewne jego zalety, S. Arct wprost wymieniał mankamenty, które w nowych realiach należałoby wyeliminować (Arct, 1946, s. 8-9).

Przez pierwsze lata powojenne, co najmniej do „bitwy o handel”, a niekiedy nawet dłużej, księgarzom udzielał się ówczesny zapał odbudowy i towarzyszący mu optymizm. Zaświadczają to liczne wspomnienia.

Halina Pfeiffer-Milerowa napisała po latach: „W tak trudnych warunkach, że właściwie beznadziejnych, rozwijało się ono [księgarstwo] spontanicznie, nieskoordynowanie, ale żywiołowo i z jakimś nieprawdopodobnym entuzjazmem” (Pfeiffer-Milerowa, 1978, s. 21).

Nie mniej emocjonalnie wypowiadał się Tadeusz Męczyński: „Nacelowana zapałem, wysiłkiem i wyrzeczeniami graniczącymi z poświęceniem praca przywracała miastu [Łodzi] życie. (...) Rozwój księgarstwa był wprost żywiołowy” (Męczyński, 1962, s. 103, 105-106).

Według powojennych pionierów nowe firmy wydawnicze powstawały „jak grzyby po deszczu” (Szymański, 1981, s. 27), a „księgarze przejawiali ogrom inicjatywy” (Łusakowska, 1967, s. 64). Zachęcały pierwsze sukcesy, którym sprzyjał ówczesny głód książki. „Księgarnia moja rozwijała

⁷ AAN, ZKP, Protokoły Walnych Zgromadzeń Członków ZKP 1945-1950, sygn. 6, Protokół Zgromadzenia Likwidacyjnego ZKP z dn. 10.12.1950 r., k. 47.

⁸ AAN, ZKP, Protokoły Walnych Zgromadzeń Członków ZKP 1945-1950, sygn. 6, Protokół Zgromadzenia Likwidacyjnego ZKP z dn. 10.12.1950 r., k. 47.

się w tempie błyskawicznym” – wspominał Ludwik Fiszer (Fiszer, 1959, s. 261).

To tylko niektóre z możliwych do przytoczenia cytatów. Nie sposób przecenić owej wyjątkowej atmosfery. Determinowała przecież nie tylko inicjatywę i aktywność przedsiębiorców i pracowników. Kształtowała też poszanowanie dla pryncypiów, w imię których odradzały się i rozwijały działalność organizacje branżowe.

W trosce o wysokie standardy etyczne – i również zgodnie z klimatem powojennym – podjął ZKP wspólną z PTWK inicjatywę powołania Komisji Weryfikacyjnej. Jak deklarowano, jej celem było „zupełne oczyszczenie atmosfery księgarskiej z zarzutów, posądzeń czy plotek odnośnie do firm wykonujących swe działalności zawodowe w okresie okupacji niemieckiej” (Tarkowski, 1947, s. 173). Komisję utworzono na mocy uchwały pierwszego po wojnie Walnego Zgromadzenia. Przewodniczącym został Jan Piątek, szef wydawnictwa Książnica-Atlas, przeniesionego ze Lwowa do Wrocławia, następnie stanowisko to objął dotychczasowy wiceprzewodniczący Stanisław Tarkowski, związany wówczas z księgarstwem prywatnym. Członkowie złożyli przyrzeczenie, że „trudną pracę oceny działalności Kolegów (...) traktować będą surowo, lecz sprawiedliwie i zgodnie z własnym sumieniem” (Tarkowski, 1947, s. 173).

Opracowano specjalny kwestionariusz i rozesłano go członkom ZKP i PTWK. Do końca 1949 r. odbyło się 26 posiedzeń, podczas których przeprowadzono 1242 postępowania. Komisja ostatecznie zamknęła swą działalność 14 marca 1950 r. Decyzję pozytywną podjęto wobec 1145 osób, wobec 3 – negatywną. Akta kilkudziesięciu księgarzy, jako przysłane po terminie, przekazano bez orzeczenia do Sądu Koleżeńskiego, kilkadziesiąt innych wycofano ze względu na przeprowadzoną w międzyczasie likwidację firm (*Komisja...*, 1950, s. 56)⁹.

W sprawozdaniu końcowym Komisji, jak i w kilku innych jej oświadczeniach, zwracają uwagę fragmenty, w których krytykowano postawę większości środowiska. Według autorów odpowiednich dokumentów, miała ona zachować się biernie i zignorować akcję weryfikacyjną – podkreślono, że na kilka tysięcy osób zatrudnionych w księgarstwie kwestionariusze złożyło niewiele ponad tysiąc¹⁰.

Trudno jednoznacznie zinterpretować te uwagi. Wydaje się, że promotorzy akcji na przestrzeni kilku lat działania Komisji zmienili poglądy co do zasięgu weryfikacji i wysyłali na ten temat sprzeczne informacje. Według postanowienia, przyjętego przez Walne Zgromadzenie w 1945 r.,

⁹ Wspomnianych postępowania przed Sądem Koleżeńskim zapewne nie zdążono już przeprowadzić z powodu likwidacji ZKP.

¹⁰ AAN, ZKP, Komisja Weryfikacyjna Związku Księgarzy Polskich i Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek, sygn. 14, k. Sprawozdanie z działalności Komisji Weryfikacyjnej za czas od 23.09.1945 r. do 31.12.1949 r., k. 68-69.

weryfikacja objąć miała „wszystkich księgarzy zarejestrowanych w ZKP i PTWK oraz tych pracowników księgarskich, którzy stoją na kierowniczych stanowiskach w zrzeszonych firmach księgarskich” (Tarkowski, 1947, s. 173). Takie sformułowanie – zgodnie z tradycyjną interpretacją terminów „księgarz” i „pracownik księgarski”, wówczas chyba jeszcze dominującą w środowisku (Tobera, 2012b, s. 100-102) – sugerowało, że chodzi wyłącznie o właścicieli przedsiębiorstw i kadre zarządzającą. Dopiero w maju 1948 r. (zatem już prawie trzy lata od początku weryfikacji) Komitet Wykonawczy ZKP stwierdził jednoznacznie, że akcja dotyczy wszystkich zatrudnionych w zrzeszonych firmach, przy czym jako termin jej zakończenia wyznaczono nieodległy przecież 31 grudnia 1948 r. Od członków Związku zażądano, by po tej dacie nie przyjmowali do pracy osób niezwyfikowanych¹¹. Wątpliwości jednak nie znikły – i to na najwyższym szczeblu związkowym – skoro jeszcze 1 sierpnia 1948 r. na zebraniu Komitetu Wykonawczego A. Krawczyński prosił prezesa o wyjaśnienia¹².

W tej sytuacji trudno się dziwić, że nie wszyscy adresaci zareagowali na apel do nich wystosowany. Zauważmy też, że wg informacji z 1947 r. ZKP miał 1111 członków (Tarkowski, 1947, s. 174), na początku 1949 r. zaś jego rejestr obejmował 1087 firm (Tobera, 2012b, s. 103). Wobec tych danych oraz przedstawionych przed chwilą okoliczności liczba 1242 osób, które złożyły kwestionariusze weryfikacyjne, raczej nie zaskakuje.

W oparciu o aktualny stan wiedzy nie sposób stwierdzić, w jakim stopniu komunistyczny aparat przemocy wykorzystał informacje zawarte w materiałach zebranych przez Komisję. Ministerstwo Sprawiedliwości i prokuratura zażądały wszak ich udostępnienia, teczki czterech osób nie zostały zwrócone¹³. A w dokumentacji były dane wrażliwe, dotyczące nie tylko posądzeń o kolaborację, lecz w ogóle problematyki okupacyjnej, w tym przynależności do AK i innych organizacji niepodległościowych.

Jak wspominałem, trzem osobom odmówiono weryfikacji. Największego rozgłosu nabrała sprawa Mirosława Kowalskiego. Na wniosek samego zainteresowanego rozpatrywano ją jako pierwszą. Kowalski podczas okupacji niemieckiej prowadził we Lwowie księgarnię, która oferowała m.in. nazistowskie materiały propagandowe, w tym portrety Hitlera i innych dygnitarzy. Twierdził, że czuł się zmuszony wykonywać tego typu gesty

¹¹ AAN, ZKP, Protokoły z posiedzeń Komitetu Wykonawczego [15.01.1947-17.04.1948], sygn. 9, Protokół z zebrania Komitetu Wykonawczego ZG ZKP odbytego w dniu 12 maja 1948 r., k. 134.

¹² AAN, ZKP, Protokoły z posiedzeń Komitetu Wykonawczego Zarządu Głównego ZKP 1.08.1948-29.10.1950, sygn. 10, Protokół Plenarnego Zebrania Komitetu Wykonawczego Zarządu Głównego ZKP, 1 sierpnia 1948, k. 20.

¹³ AAN, ZKP, AAN, ZKP, Protokoły z posiedzeń Komitetu Wykonawczego [15.01.1947-17.04.1948], sygn. 9, Protokół z zebrania Komitetu Wykonawczego Zarządu Głównego ZKP odbytego w dniu 12 maja 1948 r., k. 133; AAN, ZKP, Komisja Weryfikacyjna Związku Księgarzy Polskich i Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek, sygn. 14, Sprawozdanie z działalności Komisji Weryfikacyjnej za czas od 23.09.1945 do 31.12.1949, k. 68-69.

m.in. po to, by ocalić byt swej placówki, a tym samym wnieść wkład do działań zapobiegających ukrajinizacji Lwowa, forsowanej przez władze okupacyjne po 1941 r.

Komisja jednogłośnie uznała, że Kowalski „jako Polak, księgarz i kupiec postępowaniem swym (...) przyniósł ujmę zawodowi księgarskiemu” i postanowiła usunąć go z grona członków ZKP. Złożył on jednak odwołanie do władz administracyjnych, które anulowały decyzję z powodów formalnych (statut Związku, uchwalony jeszcze przed wojną, nie przewidywał istnienia Komisji Weryfikacyjnej). Zgodnie z sugestią odpowiedniego resortu, sprawą zajął się następnie Sąd Koleżeński ZKP, który zarzuty wobec Kowalskiego uznał za słuszne i w pełni uzasadniające wydalenie go z organizacji¹⁴.

Pomyślniej weryfikacji odmówiono również Sergiuszowi Kielniczowi. Był to Rosjanin, który przed wojną i podczas okupacji prowadził w Warszawie firmę wydawniczo-księgarską, po 1945 r. zajmował kierownicze stanowisko w „Społem”. Postawiono mu zarzut, że w latach 1940-1941 współpracował z rosyjskojęzyczną gazetą „Nowoje Słowo”, wychodzącą w Berlinie. Kielnicz argumentował, iż pisał tam jedynie korespondencje z Warszawy i że po jednej z nich władze niemieckie zagroziły mu obozem koncentracyjnym. Komisja, odrzucając te wyjaśnienia, oparła się na opinii sygnowanej przez sekretarza generalnego Związku Zawodowego Dziennikarzy RP, E.J. Strzeleckiego, w której podkreślono, że „Nowoje Słowo” wychodziło nakładem hitlerowskiego wydziału propagandy i współpraca z nim „bezwzględnie uważana powinna być za karygodną”¹⁵.

Jeszcze inny charakter miała sprawa Antoniego Markiewicza. Ów księgarz warszawski i poznański, przed wojną pracownik firm Arcta i Dippla, a bezpośrednio po wojnie m.in. skarbnik Zrzeszenia Wydawców i Księgarzy Polskich za Granicą, po powrocie do kraju zatrudniony w jednej z księgarni warszawskich, miał w początkach okupacji wystosować do władz niemieckich czołobitny list; zarzucono mu również pełnienie funkcji tłumacza ekipy wywłaszczającej sklepy żydowskie. Ostrzeżenie przed nim opublikowało swego czasu księgarskie pismo konspiracyjne.

Markiewicz zaprzeczał wszelkim zarzutom. Twierdził, że list do władz niemieckich był urzędowym pismem z prośbą o udzielenie koncesji na sprzedaż map, niezawierającym treści niegodnych. W grupie wywłaszczeniowej miał znaleźć się jeden raz i wyłącznie przypadkiem. Ostrzeżenie w podziemnej gazetce wyjaśniał środowiskowymi konfliktami. Podkreślał przy tym swe zaangażowanie w czynnej walce z okupantem (był

¹⁴ AAK, AKP, Komunikaty 1945-1949, sygn. 4, Komunikat Związku Księgarstwa Polskiego nr 2/5, luty 1946, br. s. oraz nr 7/10, z 6.08.1946, k. 16; S. Tarkowski, Sprawozdanie Komisji Weryfikacyjnej..., s. 174.

¹⁵ AAN, ZKP, Weryfikacja księgarzy Sergiusza Kielnicza, Mariana Plewickiego, Antoniego Markiewicza, sygn. 16, [Postępowanie w sprawie Sergiusza Kielnicza], k. 14.

kapralem AK, brał udział w powstaniu warszawskim, potem przebywał w niewoli) oraz m.in. to, że wymogi konspiracji uniemożliwiały bieżące dezawuowanie niesłusznych oskarżeń i pogłosek.

Żaden ze świadków nie znał inkryminowanego listu z autopsji. Osoby obciążające Markiewicza przed Komisją (m.in. cenieni i aktywni w środowisku Feliks Pieczętkowski, Franciszek Jasiński i Władysław Babicz) były jednak w stanie użyć mocnych argumentów w oparciu o przekazy pośrednie. Komisja uznała więc „za dowiedzione, że Markiewicz wystosował list do Propagandy, w którym określił swą bliskość duchem narodowi niemieckiemu oraz ofiarował swe usługi. Wprawdzie późniejsza jego działalność częściowo go rehabilituje, jednak w momencie przełomowym dowiódł słabości charakteru przenosząc ewentualne korzyści nad godną postawę Polaka”¹⁶.

Na marginesie zaznaczę, że Komisja zweryfikowała pozytywnie wielu b. żołnierzy AK i uczestników konspiracyjnych struktur cywilnych (przewodniczący Stanisław Tarkowski brał zresztą udział w pracach tajnej Rady Księgarskiej oraz wykladał na branżowych „kompletach”). Trudno zatem posądzać ją o nikczemność akurat względem Markiewicza.

Warto zwrócić uwagę, że omawiane gremium w swych dociekaniach i werdyktach stawiało poprzeczkę bardzo wysoko – powyżej wymogów prawnych. Sprawa Kowalskiego została umorzona przez prokuraturę, która uznała co prawda, że chociaż „dopuścił się on wykroczenia przeciwko etyce obywatelskiej oraz zawodowej”, to jednak nie popełnił przestępstwa¹⁷. Z kolei na rzecz Kielnicza zeznawali m.in. F. Pieczętkowski i Witold Giełżyński, pełniący ważne role w branżowych organizacjach księgarskich i dziennikarskich. Według Komisji nie miało też znaczenia w tej sprawie, że po powstaniu warszawskim został on więźniem Mauthausen¹⁸. Niebagatelną kartę kombatancką Markiewicza również zmarginalizowano. Broniący go towarzysze broni (m.in. Stanisław Podlewski, autor głośnego wówczas *Przemarszu przez piekło* i redaktor „Przeglądu Księgarskiego”), przyjmując do wiadomości pewne fakty obciążające, twierdzili, iż „nie posiadając [możliwości] stopniowania kary, chociaż i wina zdaje się problematyczna, należy postawić wniosek o zweryfikowanie” – a jednak i oni nie przekonali członków Komisji¹⁹.

Nie kusząc się o ocenę zasadności trzech wspomnianych orzeczeń uznać należy, że ogół omawianych tu ustaleń i werdyktów potwierdza

¹⁶ AAN, ZKP, Komisja Weryfikacyjna w sprawie Michała Kowalskiego, posądzonego o współpracę na rzecz Niemców w okresie okupacji hitlerowskiej we Lwowie. Orzeczenie, protokoły, zeznania, korespondencja, sygn. 15, Wniosek o umorzenie dochodzenia, k. 59-60.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ AAN, ZKP, Weryfikacja księgarzy Sergiusza Kielnicza, Mariana Plewickiego, Antoniego Markiewicza, sygn. 16, [Postępowanie wobec Sergiusza Kielnicza], k. 7-15.

¹⁹ AAN, ZKP, AAN, ZKP, Weryfikacja księgarzy Sergiusza Kielnicza, Mariana Plewickiego, Antoniego Markiewicza, sygn. 16, A.J. Markiewicz, k. 92.

przyjmowaną dość powszechnie w literaturze przedmiotu opinię o chwalebnej postawie środowiska księgarskiego pod okupacją niemiecką. 1145 osób zweryfikowanych pozytywnie wobec 3 niezwyfikowanych – przy tak ostrych kryteriach – to proporcja jednoznaczna²⁰.

Ważną kwestię w rozważaniach nad kontynuacją misji ZKP w okresie powojennym stanowi sprawa Przeźmierowa (używano wtedy nazwy „Przeźmirów”, czasem – „Przeźmirowo”). Dzieje tego przedsięwzięcia sięgają drugiej połowy lat 30. W 1936 r. na forum Zarządu Koła Poznańsko-Pomorskiego pojawiła się inicjatywa budowy „Schroniska Księgarza” dla zasłużonych, a zarazem samotnych i niemających weteranów zawodu, jak również dla wdów i sierot po zmarłych kolegach. Stefan Gąsiorowski, dyrektor działu w Księgarni św. Wojciecha, i jego żona Maria ofiarowali na ten cel swą prywatną własność – parcelę w Przeźmierowie pod Poznaniem (by powiększyć jej powierzchnię wkrótce dokupili sąsiednią działkę) oraz 40 tys. cegieł, złożyli też deklarację wyposażenia dwóch pokoi. Władze krajowe Związku podjęły tę ideę. Powołano Komitet Budowy Schroniska. Na czele Komitetu Honorowego stanął Gustaw Wolff (wówczas także prezes honorowy ZKP), Komitetu Wykonawczego zaś – Stefan Gąsiorowski. 9 maja 1937 r. podczas Ogólnokrajowego Zjazdu Księgarstwa Polskiego poświęcono kamień węgielny. Popłynęły ofiary składane przez firmy, struktury regionalne Związku i osoby prywatne. Kazimierz Rutski, prezes Koła Wileńskiego, wydał własnym sumptem specjalne znaczki, które na koszt odbiorcy naklejano na fakturach za zakupy hurtowe, przychody zaś przekazywano Komitetowi Wykonawczemu. Juliusz Goźliński, szef oddziału Ossolineum w Warszawie, z okazji jubileuszu półwiecza swej pracy z książką przekazał na budowę schroniska dużą, jak na indywidualnego ofiarodawcę, kwotę 1000 złotych. W ciągu trzech lat wpłynęło na ten cel łącznie ponad 65 tys. złotych (Dippel, 1976. s. 120-122; *Schronisko* 1946, s. 69).

Latem 1939 r. budynek był właściwie ukończony, oszklony i zadaszony. Niemieckie władze okupacyjne najpierw przekazały go NSDAP, następnie skoszarowano w nim lotników z pobliskiej jednostki. Gdy w kwietniu 1945 r. dotarli tu pieszo z Poznania dwaj „repatrianci”, Bolesław Żynda i Antoni Bocheński (przed wojną księgarze wileńscy, a po wojnie poznańscy), zastali dom w stanie dewastacji, częściowo po prostu zniszczony, na posesji zaś były jeszcze resztki umocnień.

Koło Poznańskie, a wkrótce także centralne władze Związku zdecydowały o powrocie do dawnej idei. Przewodniczącym Komitetu Odbudowy

²⁰ „Alfabetyczny kompletny spis osób, których weryfikacja odbyła się w latach 1945-1949” zachował się w materiałach Komisji (AAN, ZKP, Komisja Weryfikacyjna Związku Księgarzy Polskich i Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek, sygn. 163/14, k. 72-91), drukiem zaś ogłosił go S. Dippel (dz. cyt., s. 279-291). Zauważmy, że Komitet Wykonawczy Zarządu Głównego ZKP polecił publikację w „Przeglądzie Księgarskim” nazwisk wszystkich osób, których kwestionariusze rozpatrzyła Komisja. S. Dippel natomiast zaniechał w swojej książce wymienienia nazwisk osób niezwyfikowanych.

Przeźmierowa został B. Żynda. Jak wspominał, Zarząd Główny ZKP „czytnił olbrzymie wysiłki”, by zyskać wsparcie ogółu środowiska, co ostatecznie dało rezultaty pozytywne, choć, zdaniem przewodniczącego, początki nie nastrojały optymistycznie (Żynda, 1949, s. 168; Dippel, 1976, s. 227).

Pojawiły się nawet propozycje sprzedaży parceli i domu w stanie nieukończonym – za uzyskane środki kupiono by wtedy tańszą i gotową do eksploatacji nieruchomość w górach. Zdaje się, że przejściowo zwolennikiem takiego rozwiązania był nawet prezes S. Arct., choć, spotkawszy się z ripostą, zmienił zdanie²¹.

Zwolennicy odbudowy działali konsekwentnie, acz nie bez mozołu. Ośrodek powstawał ze środków społecznych (związkowych, firmowych i prywatnych), niemal wyłącznie dzięki zaangażowaniu księgarzy samodzielnych, przy, jak się wydaje, co najmniej braku zainteresowania ze strony władz państwowych i daleko idącej rezerwie sektora spółdzielczego. Jak oceniał S. Arct, jesienią 1948 r. na finalizację przedsięwzięcia brakowało jeszcze 600 tys. złotych i w jego odczuciu była to diagnoza optymistyczna (Stemaryt, 1949, s. 79). Na przestrzeni 1949 r. wpłynęło na ten cel 344 500 zł²², w tym 100 tys. przekazanych przez Władysława Trzaskę (*Hojny...*, 1949, s. 253). Z jaką determinacją traktowano tę sprawę, świadczyć mogą również decyzje ze schyłkowego okresu działalności ZKP. Gdy w 1950 r. Koło Województw Nadmorskich poinformowało centralne władze Związku o przebiegu swej likwidacji, Komitet Wykonawczy Zarządu Głównego postanowił całą przekazaną mu kwotę z ostatnich składek (25 tys. zł) desygnować na potrzeby Przeźmierowa²³. W tym samym czasie odpowiedni fundusz zasililo też Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy (9600 zł) (*Ofiara...*, 1950, s. 83), zarząd Koła Warszawskiego przekazał natomiast pianino (*Dar...*, 1950, s. 112).

Znacznie wcześniej, w trakcie pierwszych prac powojennych, zdecydowano o rozszerzeniu formuły projektowanego ośrodka. W 1946 r. przyjęto regulamin i statut. Oprócz celów socjalnych uwzględniono aspekty szkoleniowe i dokumentacyjne. „Jest to przecież Dom Księgarza, jedyna w swoim rodzaju, przystań niejednego skołatanego życia księgarskiego, miejsce wypoczynku dla spracowanych kolegów, pensjonat dla rodzin księgarskich, załazek Księgarskiego Instytutu Naukowego, ośrodek okręgowych kursów szkoleniowych, ciche miejsce dla każdego pracownika książki – i do tego w ł a s n e - n i e z a l e ż n e k s i ę g a r s k i e [wyróżnienie w oryginale]” – deklarował organ prasowy ZKP (Stemaryt, 1949, s. 78-79).

²¹ AAN, ZKP, AAN, ZKP, Protokoły posiedzeń KW ZG ZKP 1.08.1948-29.10.1950, sygn. 10, Protokół plenarnego zebrania Zarządu Głównego ZKP 1.08.1948, k. 20 i 25.

²² AAN, ZKP, Protokoły Walnych Zgromadzeń Członków ZKP 1945-1950, sygn. 6, Protokół Zgromadzenia Likwidacyjnego ZKP z dn. 10.12.1950 r., k. 42.

²³ AAN, ZKP, Protokoły z posiedzeń Komitetu Wykonawczego Zarządu Głównego ZKP 1.08.1948-29.10.1950, sygn. 10, Protokół z dn. 25.10.1950, k. 220.

Podczas dyskusji na posiedzeniu Zarządu Głównego szef Koła Poznańskiego Jan Jachowski wyraził pogląd, że działalność charytatywną „schroniska” należałoby finansować wpływami z innych przeźmierowskich przedsięwzięć²⁴. Rozwinął tę koncepcję *spiritus movens* powojennej odbudowy B. Żynda, kreśląc na łamach „Przeglądu Księgarskiego” zarys projektowanej działalności. Oprócz szkoleń miała ona obejmować m.in. gromadzenie archiwaliów i innych materiałów do historii księgarstwa, utworzenie księgozbioru specjalistycznego, kolekcji prasy, grafiki książkowej oraz powołanie Centralnego Informacyjnego Biura Bibliograficznego (Żynda, 1949, s. 168).

Koncepcje rozszerzenia formuły ośrodka w Przeźmierowie napotkały na opór wewnątrz środowiska. Nestor samodzielnych księgarzy, częstochowski bibliopola Antoni Eger, dał wyraz swemu oburzeniu w liście otwartym. Pisał: „(...) A przecież jest to problem, którego nie wolno nam inaczej rozwiązać jak w myśl pierwszych ofiarodawców i założycieli Przeźmierowa. Myślą i rozporządzeniem ich było, aby [dom] był przeznaczony na schronisko dla wysłużonych księgarzy i tę myśl musimy wykonać! Nie jest to jakaś mrzonka, trzeba jedynie chcieć!” (*Listy...*, 1948, s. 1).

W podobnym duchu koncepcji domu spokojnej starości dla „strudzonych pracą i wiekiem” kolegów bronił na posiedzeniu Zarządu Głównego Stefan Dippel, przed wojną sekretarz Komitetu Wykonawczego budowy „schroniska”²⁵. W praktycznych działaniach przeważało jednak stanowisko przeciwne. Zauważmy też, że wśród ogólnej atmosfery pogromu prywatnego księgarstwa, która zapanowała niebawem pod koniec 1949 r. i na przestrzeni następných kilkunastu miesięcy, warunki do utworzenia przez ZKP tak zakrojonej placówki charytatywnej po prostu zniknęły.

Inicjatorzy odbudowy, niezależnie od wspomnianych kontrowersji w pierwszej połowie 1949 r., spieszyli się już bardzo z inauguracją, na pewno biorąc pod uwagę coraz gorszą atmosferę wokół Związku i firm niezależnych. Mimo niedokończenia pewnych prac, 10 lipca 1949 r. w Przeźmierowie uroczystie otwarto i poświęcono Dom Księgarza Polskiego. Dwa dni później rozpoczęły się tam zajęcia i egzaminy trzyletnich Kursów Korespondencyjnych przy ZKP.

Przemawiając podczas otwarcia ośrodka (i podobno nie kryjąc wzruszenia), prezes Arct zaznaczył: „Ten dom nie jest domem jakiegoś przedsiębiorstwa czy grupy przedsiębiorstw, nie należy do księgarzy prywatnych, spółdzielczych czy państwowych. Jest to własność księgarzy wszystkich. Jest teraz jednocześnie mój jak i każdego z was i będzie własnością księga-

²⁴ AAN, ZKP, Protokoły posiedzeń Komitetu Wykonawczego Zarządu Głównego ZKP 1.08.1948-29.10.1950, sygn. 10, Protokół plenarnego zebrania Zarządu Głównego ZKP 1.08.1948 r. we Wrocławiu, k. 22.

²⁵ AAN, ZKP, Protokoły posiedzeń KW ZG ZKP 1.08.1948-29.10.1950, sygn. 10, Protokół plenarnego zebrania Zarządu Głównego ZKP 1.08.1948 we Wrocławiu, k. 22.

rzy, którzy po nas przyjdą i gdy ten budynek będzie za mały na potrzeby księgarstwa, będzie więcej takich” (Arct, 1949, s. 152).

Była to czytelna aluzja do zarzutów o partykularyzm księgarzy-kapitalistów i przypisywanej im chęci zbudowania w Przeźmierowie silnego ośrodka wspierającego sektor prywatny. Wśród napięć, które pojawiły się w związku z tym przed inauguracją, były też sygnały płynące ze strony Komisji Kształcenia Zawodowego zawiadującej Kursami Korespondencyjnymi, a zdominowanej przez działaczy z sektora państwowo-spółdzielczego. Początkowo zamierzali oni wystąpić wyłącznie podczas otwarcia imprezy szkoleniowej, wcześniej zaś, podczas inauguracji Domu Księgarza, zachować demonstracyjne milczenie. Argumentowali, że „egzaminy nie mają nic wspólnego z otwarciem Domu”²⁶.

Udało się jednak zażegnać wszelkie incydenty. W imieniu Komisji Kształcenia Zawodowego ostatecznie głos zabrał Stanisław Kowalczyk reprezentujący w niej Spółdzielnię Wydawniczą Czytelnik (nb. również ówczesny wiceprezes ZKP). Jego wystąpienie utrzymane było w tonie pojednawczym, zawierało ciepłe podziękowanie dla Komitetu Odbudowy, a zwłaszcza dla B. Żyndy. Całość uroczystości przebiegła godnie i bez zgrzytów. Dobra atmosfera towarzyszyła też późniejszym kursom i egzaminom (Mackiewicz, 1949, s. 169-170).

Do końca 1949 r. w Przeźmierowie zorganizowano muzeum książki i bibliotekę²⁷. Poczucie satysfakcji z wykonanych prac, realizowanych kosztem poświęceń i niemałego wysiłku (także finansowego), mąciły jednak wydarzenia o bardziej ogólnym charakterze. U schyłku 1949 r. w kręgach kierowniczych ZKP uświadomiono sobie, że ze względu na politykę władz komunistycznych dalszy byt Związku jest poważnie zagrożony²⁸. Pojawiły się więc i wątpliwości co do dalszych losów ośrodka.

Podsumowując na łamach „Przeglądu Księgarskiego” najważniejsze wydarzenia branżowe 1949 r., Stanisław Tarkowski zaprezentował uruchomiony Dom Księgarza Polskiego jako „bazę szkoleniową” i wspominał o planach urządzenia w nim centralnego ośrodka instruktażu (Tarkowski 1949, s. 309). Przyszłość prowadzonych przez ZKP kursów też jednak wydawała się niepewna. Z tym większą troską mówiono o tych sprawach na kolejnych posiedzeniach gremiów kierowniczych. Sytuacja zaostrzyła się jeszcze bardziej na początku 1950 r., gdy ruszył państwowy moloch –

²⁶ AAN, ZKP, Protokoły posiedzeń Komitetu Wykonawczego Zarządu Głównego ZKP 1.08.1948-29.10.1950, sygn. 10, Protokół z zebrania Komitetu Wykonawczego Zarządu Głównego ZKP 6.07.1949, k. 114.

²⁷ AAN, ZKP, Protokoły Walnych Zgromadzeń Członków ZKP 1945-1950, sygn. 6, Protokół Zgromadzenia Likwidacyjnego ZKP z dn. 10.12.1950 r., k. 42.

²⁸ AAN, ZKP, Protokoły Walnych Zgromadzeń Członków ZKP 1945-1950, sygn. 6, Sprawozdanie Zarządu Głównego ZKP za 1949 r., k. 42.

Centrala Obrotu Księgarskiego Dom Książki. Ówczesny etap tej operacji polegał w istocie na upaństwowieniu księgarstwa spółdzielczego, a zatem Dom Książki jako pracowników przejął również większość kursantów (ok. 80% uczestników szkoleń), nie kwapiąc się przy tym z opłatami za ich czesne. W związku z tym ZKP zmuszony został do złożenia wymówień personelowi obsługującemu zawodową edukację²⁹.

Brakowało też środków na utrzymanie Przeźmierowa. Latem 1950 r. pokoje wynajęto na wakacyjny wypoczynek, ale nie mogło to trwale rozwiązać zasadniczego problemu³⁰. S. Arct po konsultacjach z działaczami niektórych okręgów stał na stanowisku, aby – w razie ocalenia egzystencji Związku³¹ – starać się zachować tytuł własności do ośrodka i wydzierzać go państwowemu Domowi Książki na cele szkoleniowe i muzealne. W wypadku likwidacji ZKP wołał prezesa i jego współpracowników też pozostawało spożytkowanie Przeźmierowa przez środowisko księgarskie. „Dom Księgarza niech raczej zabierze Dom Książki” – stwierdzono podczas obrad kierownictwa organizacji³².

Stało się jednak inaczej. Najpierw upaństwowiono szkolenie – mocą decyzji władz państwowych kursy prowadzone przez ZKP zostały 1 sierpnia 1950 r. przejęte przez Centralny Urząd Szkolenia Zawodowego (*Przejęcie...*, 1950, s. 112). Już po Zgromadzeniu Likwidacyjnym (10 grudnia 1950 r.) Dom Księgarza Polskiego również stał się własnością państwa. Likwidator z urzędu, Edward Dubak, przekazał go Związkowi Samopomocy Chłopskiej (Dippel, 1976, s. 232). Jak podaje A. Kossuth, „z chwilą likwidacji Związku” przesłano do Przeźmierowa powojenne archiwum ZKP oraz zbiory książek (Kossuth, 1989, s. 18). Nie umiem dziś stwierdzić, kiedy dokładnie to się stało i kto istotnie o tym zadecydował. Jeśli owa informacja jest prawdziwa, wolno przypuszczać, że jeszcze przed decyzją E. Dubaka uczyniła tak Komisja Likwidacyjna ZKP powołana na ostatnim zgromadzeniu spośród członków władz tej organizacji (przewodniczącym został S. Arct, wiceprzewodniczącym – S. Tarkowski)³³. Ostatecznie

²⁹ AAN, ZKP, Protokoły posiedzeń Komitetu Wykonawczego Zarządu Głównego ZKP 1.08.1948-29.10.1950, sygn. 10, Protokół z zebrania Komitetu Wykonawczego Zarządu Głównego ZKP z dn. 22.04.1950 r., k. 192.

³⁰ AAN, ZKP, Protokoły posiedzeń Komitetu Wykonawczego Zarządu Głównego ZKP 1.08.1948-29.10.1950, sygn. 10, Protokół z zebrania Komitetu Wykonawczego Zarządu Głównego ZKP z dn. 14.06.1950 r., k. 199.

³¹ Na przestrzeni 1950 r. ludzono się jeszcze, że w miejsce zrzeszenia gospodarczego uda się powołać stowarzyszenie osób wykonujących zawód księgarza – analogicznie do organizacji bibliotekarskiej; AAN, ZKP, Protokoły posiedzeń Komitetu Wykonawczego Zarządu Głównego ZKP 1.08.1948-29.10.1950, sygn. 10, Protokół z zebrania Komitetu Wykonawczego Zarządu Głównego ZKP z dn. 14.06.1950 r., k. 195-196.

³² AAN, ZKP, Protokoły posiedzeń Komitetu Wykonawczego Zarządu Głównego ZKP 1.08.1948-29.10.1950, sygn. 10, Protokół z zebrania Komitetu Wykonawczego Zarządu Głównego ZKP z dn. 14.06.1950 r., k. 199.

³³ AAN, ZKP, Protokoły Walnych Zgromadzeń Członków ZKP 1945-1950, sygn. 6, Protokół Zgromadzenia Likwidacyjnego ZKP z dn. 10.12.1950, k. 49.

dokumentację powojennej działalności Związku, jak wiadomo, przejęło Archiwum Akt Nowych. Trudno powiedzieć, co stało się z księgozbiorem, prasą, eksponatami muzealnymi i innymi elementami wyposażenia.

Osobną kwestię w powojennych dziejach Związku stanowi rola „Przeglądu Księgarskiego”. Historia owego organu prasowego doczekała się już kilku publikacji, choć wyczerpującej monografii, obejmującej jego wszystkie roczniki, wciąż brak. Najbardziej gruntowne opracowanie odnosi się do 20-lecia międzywojennego (Salinger, 1971, s. 34-44). Jeśli zaś chodzi o drugą połowę lat 40., stan badań jest niewątpliwie mniej satysfakcjonujący, ale też taki, by uzasadnić pominięcie tu szerszej rekapitulacji faktograficznej (Tobera, 2012a, s. 146-148, 155; Tobera, 2012b, s. 117-125; Klukowski, 2008, s. 138-139). Ograniczę się więc do przypomnienia spraw podstawowych, aby potem zająć się ukazaniem szczególnej troski władz Związku o swoje pismo. Jego edycję uważano za niezbędny czynnik podtrzymujący więź organizacyjną, jak również jedną z form bieżącej działalności.

Wspomniałem już, że „Przegląd Księgarski” wychodził (z przerwami) od 1910 r. Do wybuchu II wojny światowej niejednokrotnie zmieniał w szczegółach swą formułę, zawsze mieszcząc się jednak w domenę prasy branżowej³⁴. Częstotliwość na przestrzeni tego okresu wahała się między miesięczną, trzy razy w miesiącu a dwutygodniową. Periodyk służył głównie fachowcom zajmującym się na co dzień działalnością na rynku. Stąd na łamach wiele informacji bieżących dotyczących funkcjonowania branży, ale publikowano też teksty na temat historii i kultury książki. Borykając się z różnymi przeciwnościami, zwłaszcza w dobie wielkiego kryzysu, kolejni redaktorzy (m.in. Adam Szymański, Jan Muszkowski, S. Kowalczyk) zdołali jednak wypracować silną i stabilną pozycję merytoryczną wydawnictwa. Do dziś pozostaje ono podstawowym źródłem do badań nad dziejami księgarstwa tamtych lat.

Powyższe stwierdzenia w pewnej mierze odnoszą się również do ostatniego okresu istnienia pisma, choć oczywiście lektura roczników 1946-1950 wymaga dużej ostrożności interpretacyjnej. Istotne są nie tylko ogólne uwarunkowania dziejów prasy z tych lat. Z ewolucji zachodzącej w doborze tematów, z eksponowania pewnych wątków i pomijania innych (których waga daje się odtworzyć za pomocą zachowanych archiwaliów), ze zmian w języku i w sposobie budowania narracji wynikają wnioski dotyczące zarówno rozgrywki prowadzonej przez władze komunistyczne, wiodącej ostatecznie ku upaństwowieniu obrotu książką, jak również prób obrony swych pozycji przez podmioty niezależne.

Dla działaczy wskrzeszających po wojnie ZKP przywrócenie edycji jego organu było sprawą naturalną. Na pierwszym Walnym Zgro-

³⁴ Zob. uwagi o definicji prasy branżowej w odniesieniu do czasopism o rynku książki, M. Tobera: *Od „Przeglądu Księgarskiego”...*, s. 136-138.

madzeniu uchwalono więc wznowienie „Przeglądu Księgarskiego”³⁵. Realizacja tego postanowienia okazała się możliwa w roku następnym. Od 1946 r. periodyk wychodził znów, po raz pierwszy w jego dziejach miejscem wydania stał się na krótko Poznań. Redakcję objęli B. Żynda i A. Bocheński. W artykule wstępnym deklarowali zachowanie więzi z tradycją: „Dziś z radością i dumą mamy prawo spoglądać na czas przeszły i dziękować Opatrzności za uratowane życie. (...) Rozpoczynając swój 26 rocznik pragnie Redakcja «Przeglądu Księgarskiego» zapewnić godne kontynuowanie pracy prowadzonej owocnie przez odeszłe już od nas pokolenie księgarskie, stworzyć z «Przeglądu Księgarskiego» nieodzownego przewodnika i orędownika spraw naszego zawodu, rzecznika odbudowy książki, przyjaciela i doradcę w radosnych i smutnych dniach księgarskiego żywota” (*Wznawiamy...*, 1946, s. 1).

W innym miejscu tegoż tekstu akcentowano jednak także zrozumienie nowych realiów: „W chwilach największego doświadczenia życiowego i narodowego przekonano się, że tylko rzetelna współpraca pracodawcy, pracownika, wydawcy i sortymentysty jest zasadą powodzenia i probierzem siły księgarstwa i jego zadań. (...) Wznawiając nasze wspólne wydawnictwo zawodowe na szerszych podstawach ideologicznych i społecznych, pragniemy jak najlepiej służyć dziełu odbudowy i przebudowy kultury polskiej” (*Wznawiamy...*, 1946, s. 1).

Ta próba odnalezienia się w rzeczywistości powojennej dała początkowo dobre owoce. Miesięcznik, zgodnie z polityką prezesa Arcta i współpracowników, zdawał się umiejętnie godzić wymogi racjonalnego funkcjonowania prywatnych przedsiębiorców w ramach wielosektorowości rynku. Jak pisał Edward Aniszczenko, „ZKP może służyć za wzór należyte pojętego przystosowania tradycyjnych form przedwojennych do nowej struktury Polski demokratycznej” (Ea, 1946, s. 110).

Pomijając przyjęcie za dobrą monetę komunistycznego frazesu propagandowego (o „Polsce demokratycznej”), stwierdzenie Aniszczenki można odnosić również do organu Związku, zwłaszcza z początków jego powojennej edycji. Periodyk, prócz aktualności branżowych, zamieszczał m.in. szkice poświęcone zacnym księgarzom – a to z okazji ich jubileuszu zawodowego, a to rocznicy urodzin, czasami też w formie wspomnienia pośmiertnego. Ukazywano w takich materiałach głównie sylwetki właścicieli firm oraz pracowników piastujących kierownicze stanowiska w przedsiębiorstwach prywatnych. Podmiotów gospodarczych o innym charakterze na rynku książki przed 1945 r. było co prawda niewiele, ale wydaje się, że nie tylko to determinowało ową koncepcję redakcyjną. Chodziło zapewne o dyskretne przypomnienie pozytywnej roli firm kapitali-

³⁵ AAN, ZKP, Protokoły Walnych Zgromadzeń Członków ZKP 1945-1950, sygn. 6, Protokół Walnego Zgromadzenia Członków ZKP z 23.09.1945 r., k. 1.

stycznych w dziejach książki polskiej, o korzystne kształtowanie ich wizerunku w dobie narastających restrykcji.

Redakcyjny pietyzm nie zawsze natomiast budził uznanie branżowej publiczności. Podczas Walnego Zgromadzenia Koła Województw Nadmorskich w 1947 r. jeden z dyskutantów stwierdził, że miesięcznik utrzymany jest „na poziomie przedwojennym”, zatem „księgarz stary, fachowy” znajdzie w nim interesujące treści, ale „księgarz mniej fachowy, powojenny” wolałby otrzymywać więcej praktycznych wskazówek, dostosowanych do swych faktycznych możliwości. Inni zabierający głos domagali się uproszczenia formy, przyspieszenia obiegu informacji, znacznie większej porcji bieżącej problematyki krajowej. Sala orzekła, że „Przegląd Księgarski” „ma być przyziemny” (*Z dyskusji...*, 1947, s. 128-133).

Redaktorzy na łamach bronili się podkreślając też, iż nie są zawodowymi dziennikarzami i że w piśmie pracują społecznie. Żalili się na brak dostatecznej liczby zamawianych ogłoszeń oraz materiałów proweniencji branżowej nadsyłanych z myślą o publikacji (*Z dyskusji...*, 1947, s. 128-133).

Komunikat Zarządu Głównego, wydany nieco wcześniej (na zakończenie 1946 r.) podkreślał natomiast „wielki wysiłek redakcji” oraz „niesłychanie ofiarną pracę przede wszystkim kolegów Żyndy i Bocheńskiego”³⁶. Pozytywną ocenę działań obu księgarzy zawarł w swym sprawozdaniu za 1947 r. również prezes S. Arct³⁷.

Niezależnie od przyczyn owej rozbieżności między stanowiskiem władz Związku a naciskami oddolnymi, redakcję „Przeglądu Księgarskiego” przeniesiono do Warszawy. Periodyk ukazywał się tu od początku 1948 r. Szefem zespołu został literat S. Podlewski, a przewodniczącym Komitetu Redakcyjnego – S. Kowalczyk, przed wojną redaktor naczelny tego pisma oraz właściciel księgarni, po wojnie, jak już wspomniałem, wiceprezes ZKP i szef działu księgarskiego SW Czytelnik. Nastąpiła pewna profesjonalizacja działań redakcyjnych, polegająca m.in. na udziale nowego naczelnego w niektórych posiedzeniach plenarnych Zarządu Głównego i jego Komitetu Wykonawczego³⁸.

Istotnie, uproszczono formułę wydawnictwa i zgodnie z licznymi postulatami, zwiększono częstotliwość – stało się ono dwutygodnikiem. Z perspektywy kilkunastu miesięcy S. Arct sprawozdawał nie bez aprobaty: „[Periodyk] stara się podać najrozmaitsze informacje użytkowe. Informacji skarbowych ogłosił w ciągu [1948] roku 83, co zajęło 18 stron druku, różnych wiadomości ze świata księgarskiego 43 strony druku, nie mówiąc

³⁶ AAN, ZKP, Komunikaty 1945-1949, sygn. 4, Komunikat [20.12.1946], br. s.

³⁷ AAN, ZKP, Protokoły Walnych Zgromadzeń Członków ZKP 1945-1950, sygn. 6, Protokół Walnego Zgromadzenia Członków 18.04.1948, k. 23.

³⁸ AAN, ZKP, Protokoły z posiedzeń Komitetu Wykonawczego [15.01.1947-17.04.1948], sygn. 9, Protokół z zebrania Komitetu Wykonawczego Zarządu Głównego ZKP z dn. 19.11.1947 r., k. 91.

o licznych artykułach dyskusyjnych oświetlających rozmaite zagadnienia o książce”³⁹.

Nie znikły jednak kontrowersje co do oceny pisma. Tym razem przeniosły się na forum Zarządu Głównego, gdzie także wśród największych środowiskowych autorytetów zdania w tej materii okazały się podzielone. Krytyczny był np. F. Pieczętkowski⁴⁰, a polemizował z nim A. Krawczyński⁴¹. Z przekąsem skwitował te rozbieżności S. Kowalczyk: „Przegląd Księgarski”, gdy wychodził w Poznaniu, mówiono, że jest niedobry, za obszerny. Obecnie mówi się znów, że niedobry, bo za mały. Jak do tej sprawy podchodzić?”⁴².

Przyznać trzeba, że obie strony sporu miały w tej sprawie pewne argumenty. Nie wchodząc w nie głębiej, zasygnalizujmy inny wątek. W protokołowanych zapisach dyskusji brak jest choćby wzmianki o ewidentnej różnicy między treścią numerów z okresu 1946-1947 i z lat późniejszych. „Przegląd Księgarski” ulegał przecież coraz większej presji władz komunistycznych, wymuszającej ogólne upolitycznienie i zideologizowanie zawartości całej prasy polskiej. Dotyczy to zwłaszcza lat 1949-1950. Ze sztuczną, charakterystyczną dla tych czasów egzaltacją, coraz częściej wychwalano więc na łamach periodyku radziecki system księgarski, zachwycono się przeprowadzaną w Polsce rewolucją społeczną i jej konsekwencjami dla rynku książki, sławiono Stalina jako „przyjaciela księgarzy”, a w materiałach historycznych prezentowano dokonania Juliana Marchlewskiego jako wydawcy. Incydentalnie publikowano nawet socrealistyczną poezję, np. wiersz Wandy Borudzkiej „Książka na kołach”:

„(...)

Jeszcze nigdy tylu książek nie widziała wieś, jak świat światem

Przychodzi tato:

Proszę o książkę rolniczą, by zboże urodziło się bogato.

Podeszła matka:

Proszę o książkę, gdzie piszą o warzywach i kwiatach.

Zbliżył się synek:

– Ja chcę coś o maszynach.

Przyszła córka:

³⁹ AAN, ZKP, Protokoły Walnych Zgromadzeń Członków ZKP 1945-1950, sygn. 6, Protokół Walnego Zgromadzenia Członków ZKP odbytego w dniu 24.04.1949 r. w Warszawie w sali Państwowych Zakładów Wydawnictw Szkolnych, k. 33.

⁴⁰ AAN, ZKP, Protokoły posiedzeń Komitetu Wykonawczego Zarządu Głównego ZKP 1.08.1948-29.10.1950, sygn. 10, Protokół plenarnego zebrania Zarządu Głównego ZKP 1.08.1948 r. we Wrocławiu, k. 18.

⁴¹ AAN, ZKP, Protokoły posiedzeń Komitetu Wykonawczego Zarządu Głównego ZKP 1.08.1948-29.10.1950, sygn. 10, Protokół plenarnego zebrania Zarządu Głównego ZKP 1.08.1948 r. we Wrocławiu, k. 23.

⁴² AAN, ZKP, Protokoły posiedzeń Komitetu Wykonawczego Zarządu Głównego ZKP 1.08.1948-29.10.1950, sygn. 10, Protokół plenarnego zebrania Zarządu Głównego ZKP 1.08.1948 r. we Wrocławiu, k. 22.

– Chcę coś o Mruczku, Krasuli i Burku!
Nadbiega inny chłopiec:
Chcę tajemnicy lodów północnych dociec!
Wysuwa się inna dziewczynka:
– Ja coś proszę o Chinach.
Jeszcze nadchodzą inni,
wciąż nowi się mrowią,
wołają: Chcemy książkę o Miczurinie!
Cały tłum się przed świetlicę wyroił.
Szumi coś... Czy to drzewa?
Nie to ludzie taki szum czynią.
Nowy wiatr wieś całą owiewa,
nowy, wolny, szeroki – książka – gość ze świata...
Głodna jej była wieś przez długie, przez najciemniejsze lata”

(Borudzka, 1950, s. 74).

Nie sposób dziś stwierdzić, czy w dyskusjach o periodyku na forum kierownictwa ZKP nie komentowano wspomnianej presji i jej publikacyjnych efektów, czy może rozmawiano o nich poza protokołem. Akta Związku, jak i zawartość jego organu potwierdzają natomiast, że w Polsce także w dziedzinie książki narastał już stalinizm.

Tym niemniej wydawano „Przegląd Księgarski” aż do ostatecznego wyczerpania możliwości, z pożytecznych rzeczy zamieszczając w nim to, co jeszcze zamieścić się dało. Najczęściej były to informacje o zaostrzających się przepisach fiskalnych i księgowych, porady dotyczące składania odpowiednich odwołań, innych kwestii organizacyjnych. Ale też w tekstach publicystycznych, mniej lub bardziej aluzyjnie, podejmowano wciąż obronę prywatnego księgarstwa, choćby tylko przez eksponowanie jego zasług historycznych. Redakcyjne pole manewru ostro ograniczała cenzura, dokonując w 28 numerach, które wyszły w latach 1949-1950 aż 58 ingerencji (Tobera, 2012b, s. 124).

Ostatni numer periodyku ukazał się we wrześniu 1950 r. z datą sierpniową. Kilka miesięcy później na Zgromadzeniu Likwidacyjnym jako bezpośrednią przyczynę wstrzymania edycji S. Arct podał nieuregulowanie przez państwowy Dom Książki należności z tytułu otrzymywania „Przeglądu Księgarskiego” za pierwsze półrocze 1950 r. i „odmowę dalszego odbioru” pisma⁴³. Dodajmy, że wcześniej księgarstwo spółdzielcze w związku z likwidacją firm i etatyzacją placówek, także nie uregulowało

⁴³ AAN, ZKP, Protokoły Walnych Zgromadzeń Członków ZKP 1945-1950, sygn. 6, Protokół Zgromadzenia Likwidacyjnego ZKP z dn. 10.12.1950 r., k. 45. W połowie 1950 r. należności Domu Książki z tytułu „Przeglądu Księgarskiego” i katalogu składowego wynosiły 480 tys. zł; AAN, ZKP, Protokoły posiedzeń Komitetu Wykonawczego Zarządu Głównego ZKP 1.08.1948-29.10.1950, sygn. 10, Protokół z zebrania Komitetu Wykonawczego Zarządu Głównego ZKP z 12.07.1950 r., k. 202.

z kolei znacznej części należności za reklamy⁴⁴. Niezależnie jednak od tego stwierdzić wypada, że skoro los ZKP był już wówczas przesądzony, to nieuchronny był także kres jego organu.

Periodyk przez cały okres powojenny ukazywał się dzięki zasilaniu z funduszy Zarządu Głównego⁴⁵. Jak podkreślono w odpowiednim dokumencie, nawet w niekorzystnym już pod względem finansowym 1949 r. deficyt z tego powodu był jednak niewielki i nie wpłynął znacząco na sytuację finansową Związku⁴⁶. Zwraca uwagę natomiast konsekwencja, z jaką wydawano to pismo. W odpowiednim sprawozdaniu znalazło się stwierdzenie, że organ ZKP „był otoczony stałą opieką Zarządu Głównego”⁴⁷. O wadze przywiązywanej do wydawnictwa świadczyć mogą punkty jemu poświęcone w materiałach sprawozdawczych wszystkich przeprowadzonych Walnych Zgromadzeń Członków, dyskusje o zawartości toczone w kręgu związkowych liderów (także emocjonalność podejmowanej krytyki) oraz wskazania na tę gazetę jako narzędzie komunikacji z władzami państwowymi i branżą książkową. Periodyk jako materiał edukacyjny miał też służyć praktykantom⁴⁸. Jego powojenną kontynuację uznać więc można za przejaw związkowego profesjonalizmu.

Zmierzając do zakończenia, zaznaczyć jednak należy i to, że udział we wszystkich ukazanych wyżej księgarskich zmaganiach o zachowanie więzi „między dawnymi i nowymi laty”, w omawianym okresie zaprzętała uwagę jedynie pewnej części środowiska. Pominę nawet kwestie naturalnych przecież podziałów politycznych i światopoglądowych, różnic interesów oraz chęci pragmatycznego dostosowania się do okoliczności powojennych. Chodzi tu raczej o rozmaicie motywowaną bierność wielu adresatów wobec kierowanych do nich apeli ZKP. Jak wspomniałem, tylko część księgarzy poddała się weryfikacji (choć, przypomnę, władze Związku były tu nie bez winy). W sprawie Przeźmierowa wielokrotnie odwoływano się do ofiarności ogółu (a zwłaszcza do najbogatszych firm) – mimo to pieniędzy wciąż brakowało. Z powodu narastających zagrożeń, od połowy 1949 r. coraz mniej członków regularnie płaciło składki związ-

⁴⁴ AAN, ZKP, Protokoły posiedzeń Komitetu Wykonawczego Zarządu Głównego ZKP 1.08.1948-29.10.1950, sygn. 10, Protokół z zebrania Komitetu Wykonawczego Zarządu Głównego ZKP z 12.07.1950 r., k. 201.

⁴⁵ W 1949 r. strata z powodu edycji „Przeglądu Księgarskiego” wynosiła 100 tys. złotych; AAN, ZKP, Protokoły z posiedzeń Plenum Zarządu Głównego ZKP, sygn. 7, Protokół z plenarnego zebrania ZG ZKP w dn. 24.02.1950 r., k. 60.

⁴⁶ AAN, ZKP, Protokoły Walnych Zgromadzeń Członków ZKP 1945-1950, sygn. 6, Protokół Zgromadzenia Likwidacyjnego ZKP z dn. 10.12.1950 r., k. 43.

⁴⁷ AAN, ZKP, Protokoły posiedzeń Komitetu Wykonawczego Zarządu Głównego ZKP 1.08.1948-29.10.1950, sygn. 10, Protokół plenarnego zebrania Zarządu Głównego ZKP 1.08.1948 r. we Wrocławiu, k. 14.

⁴⁸ AAN, ZKP I 59, k. 10 AAN, ZKP, Protokoły posiedzeń Komitetu Wykonawczego Zarządu Głównego ZKP 1.08.1948-29.10.1950, sygn. 10, Protokół plenarnego zebrania Zarządu Głównego ZKP 1.08.1948 r. we Wrocławiu, k. 10.

kowe i wolno przypuszczać, że niewiele pomagały ponaglenia często publikowane w „Przeglądzie Księgarskim”, skoro należnych świadczeń w 1950 r. odmawiała (wbrew statutowi) nawet tak zasłużona firma jak Gebethner i Wolff⁴⁹. Redakcja zaś wielokrotnie skarżyła się na brak materiałów dotyczących bieżących spraw branżowych, których skąpili jej branżowi czytelnicy (Bocheński & Żynda, 1947, s. 302).

Oczywiście, każdą z tych kwestii można wyjaśnić przywołaniem spraw względnie oczywistych. Nie podważy to zresztą wymowy wielkiej ofiarności oraz zaangażowania takich postaci jak S. Arct, W. Trzaska czy B. Żynda i wielu ich znanych i mniej znanych kolegów. Idzie tylko o przypomnienie, że i w opisanych przedsięwzięciach istniała też druga strona medalu. A wzmianka o niej wydaje się niezbędna choćby po to, by uniknąć niepotrzebnej idealizacji.

Kolejny problem, który poruszę w trosce o zachowanie proporcji, to konieczność zawierania przez liderów księgarstwa prywatnego i organ ZKP coraz większych kompromisów, wikłania się w dwuznaczne dyplomatyzyzowanie i politykowanie. Kierownictwo Związku (oraz PTWK) przygotowało i wzięło czynny udział np. w Akademii Stalinowskiej (1949). Zagaił ją prezes Arct, referat zaś wygłosił równie zasłużony, pochodzący z Wilna, księgarz warszawski Piotr Hniedziewicz⁵⁰. Wolno przypuszczać, że był to przejaw ich szczególnego upokorzenia. A zaci ni księgarze w tej i w paru innych sytuacjach uznali zapewne, że brakowało możliwości, aby postąpić inaczej.

Rzecz jasna, nie jest moim zamiarem formułowanie publicystycznych oskarżeń, zresztą dość łatwych z dzisiejszej perspektywy – pamiętajmy, że byli księgarze (także działacze ZKP), którzy w początkach „władzy ludowej” bezpośrednio zaznali terroru policyjno-sądowego. Chciałbym jedynie podkreślić, iż funkcjonowanie ZKP, zwłaszcza u schyłku omawianego okresu, wymagało również gestów nie mieszczących się w jego tradycjach, tak mocno akcentujących niezależność i wierność wartościom.

Wydaje się, że sprawy związane z działalnością Komisji Weryfikacyjnej, budową Domu Księgarza w Przeźmierowie oraz edycją „Przeglądu Księgarskiego” w drugiej połowie lat 40. dobrze ilustrują próby ocalenia misji ZKP w szczególnych warunkach narodzin władzy komunistycznej w Polsce. Z innych przejawów troski o godną kontynuację tego przesłania omówić należałoby inicjatywy edukacyjne Związku, w moim tekście

⁴⁹ AAN, ZKP, Protokoły z posiedzeń Komitetu Wykonawczego Zarządu Głównego ZKP 1.08.1948-29.10.1950; sygn. 10, Protokół zebrania Komitetu Wykonawczego ZG ZKP 20.09.1950, k. 205. Por. np. PK 1949, nr 13, s. 137.

⁵⁰ *Akademia Stalinowska*, „Przegląd Księgarski” 1949, nr 24, s. 319; AAN, ZKP, AAN, ZKP, Protokoły z posiedzeń KW ZG ZKP 1.08.1948-29.10.1950, sygn. 10, Protokół z zebrania KW ZG ZKP z 14.12.1949, k. 150.

ledwie zasygnalizowane⁵¹. Częściowo uzasadnia to naszkicowanie zarysu owej problematyki przez Tadeusza Hussaka w partiach wstępnych jego pracy o szkolnictwie księgarskim w PRL – autor przytoczył tam kilka tekstów z „Przeglądu Księgarskiego”, nie odwoływał się natomiast do archiwaliów (Hussak, 2010, s. 37-53). Zagadnienie wymaga więc niewątpliwie dalszych badań, przy czym jest na tyle odrębne, że pominięcie go w tym artykule uważam za uzasadnione.

BIBLIOGRAFIA

- Ad [Klimowicz, Adam] (1947). Po Walnym Zgromadzeniu Związku Księgarzy Polskich. *Biuletyn Księgarstwa Spółdzielczego*, nr 7/8, s. 101-102.
- Akademia Stalinowska. *Przegląd Księgarski* 1949, nr 24, s. 319.
- Arct, Stanisław (1949). Ten dom powstał z ducha księgarskiego. *Przegląd Księgarski*, nr 14, s. 152.
- Arct, Stanisław (1946). *Odbudowa książki w Polsce. Podstawy faktyczne i liczbowe*. Warszawa 1946.
- Bocheński, A.; Żynda, B. (1947). „Przegląd Księgarski” wraca do stolicy. *Przegląd Księgarski*, nr 12, s. 302.
- Borudzka, Wanda (1950). Książka na kołach. *Przegląd Księgarski*, nr 9/10, s. 74.
- Bromberg, Adam (1958). *Książki i wydawcy. Ruch wydawniczy w Polsce Ludowej w latach 1944-1957*. Warszawa.
- Bromberg, Adam (1966). *Książki i wydawcy. Ruch wydawniczy w Polsce Ludowej 1944-1964*. Warszawa.
- Dar Koła Warszawskiego ZKP dla Przezmirowa (1950). *Przegląd Księgarski*, nr 13/14, s. 112.
- Dippel, Stefan (1976). *O księgarzach, którzy przeminęli*. Wrocław.
- Ea [Aniszczenko, Edward] (1946). Brońmy słuszności. *Przegląd Księgarski*, nr 5, s. 110.
- Fiszer, Ludwik (1959). *Wspomnienia starego księgarza*. Warszawa.
- Hojny dar na Dom Księgarza w Przezmirowie (1949). *Przegląd Księgarski*, nr 20, s. 253.
- Hussak, Tadeusz (2010). *Dorobek kształcenia księgarzy (60 lat istnienia szkół księgarskich)*. Warszawa.
- Jarosz, Dariusz (2010). *Dzieje książki w Polsce. Wybór źródeł*. Warszawa.
- Klukowski, Bogdan (2008). *Księgarstwo i zawód księgarza w Polsce. Publikacja przygotowana z okazji stulecia powstania Związku Księgarzy Polskich*. Warszawa.
- Kłossowski, Andrzej (1984). *Tradycje polskich organizacji księgarskich*. Warszawa.
- Komisja weryfikacyjna (1950). *Przegląd Księgarski*, nr 7/8, s. 56.
- Kondek, Stanisław Adam (1993). *Władza i wydawcy. Polityczne uwarunkowania produkcji książek w Polsce w latach 1944-1949*. Warszawa.

⁵¹ O wadze przywiązywanej w ZKP do spraw edukacji zawodowej świadczy oczywiście systematyczne organizowanie szkoleń i kursów, a także zrealizowana, m.in. za sprawą lokalnego koła Związku, inicjatywa utworzenia w Krakowie Państwowego Liceum Księgarskiego. Dodam tu jedynie, że nawet słabnące już zrzeczenie bezinteresownie wyposażyło w 1949 r. biblioteki dwóch państwowych szkół księgarskich; AAN, ZKP, Protokoły Walnych Zgromadzeń Członków ZKP 1945-1950, sygn. 6, Protokół Zgromadzenia Likwidacyjnego ZKP z dn. 10.12.1950 r., k. 43

- Kondek, Stanisław Adam (1999). *Papierowa rewolucja. Oficjalny obieg książek w Polsce w latach 1948-1955*. Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Kossuth, Alina (1989). Związek Księgarzy Polskich 1918-1950. *Księgarz*, nr 2, s. 5-20.
- Kraśko, Nina (1997). Związek Księgarzy Polskich a problemy obiegu książki w II Rzeczypospolitej. W: *Instytucje – publiczność – sytuacje lektury*. Red. Janusz Kostecki. Warszawa: Wydaw. Biblioteki Narodowej, t. 6, s. 143-161.
- Listy otwarte w sprawie Przechmirowa (1948). *Przegląd Księgarski*, nr 9, s. 1-2.
- Łusakowska, Maria (1967). Pierwsi księgarze powojennej Warszawy (Wspomnienie). *Księgarz*, nr 1, s. 1-9.
- Mackiewicz, W. (1949). Nad Przechmirowem świeci słońce. *Przegląd Księgarski*, nr 15, s. 169-170.
- Męczyński, Tadeusz (1962). *Lata z książką*. Łódź.
- Muszkowski, Jan (2015). *Życie książki. Edycja krytyczna na podstawie wydania z 1951 r.* Oprac. Grzegorz Czapnik i Zbigniew Gruszka. Łódź- Warszawa.
- Ofiara na Przechmirow (1950). *Przegląd Księgarski*, nr 9/10, s. 83.
- Pazyra, Stanisław (1970). *Z dziejów książki polskiej w czasie drugiej wojny światowej*. Warszawa.
- Pfeiffer-Milerowa, Halina (1978). Z działalności księgarstwa warszawskiego w latach 1945-1949. *Księgarz*, nr 2, s. 21-32.
- Pierwsze Walne Zgromadzenie Związku Księgarzy Polskich (1946). *Przegląd Księgarski*, nr 1, s. 5-6.
- Przejęcie 3-letnich zawodowych kursów księgarskich przez Centralny Urząd Szkolenia Zawodowego (1950). *Przegląd Księgarski*, nr 13/14, s. 112.
- Salinger, R. (1971). Przegląd Księgarski w latach 1918-1939. *Księgarz*, nr 3, s. 34-44.
- Schronisko Księgarza Polskiego w Przechmirowie (1946). *Przegląd Księgarski*, nr 4, s. 69.
- Stemaryt [Żynda, Bolesław] (1949). Byliśmy w Domu Księgarza w Przechmirowie. *Przegląd Księgarski*, nr 7/8, s. 79.
- Szymański, Mieczysław (1981). Pierwsze powojenne dziesięciolecie. *Księgarz*, nr 4, s. 19-37.
- Tarkowski, Stanisław (1947). Sprawozdanie Komisji Weryfikacyjnej z działalności od 23 IX 45 do 15 VI 47. *Przegląd Księgarski*, nr 8/9, s. 173-174.
- Tarkowski, Stanisław (1949). Nasz bilans za rok 1949. *Przegląd Księgarski*, nr 24, s. 309.
- Tobera, Marek (2012a). Od „Przeglądu Księgarskiego” do „Biblioteki Analiz”. Uwagi na temat dziejów polskiej prasy branżowej o rynku książki (1910-2010). W: *350 lat prasy polskiej*. Red. M. Jabłonowski i in. Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN, Instytut Dziennikarstwa UW, Instytut Informacji Naukowej Studiów Bibliologicznych UW, s.135-156.
- Tobera, Marek (2012b). Władza i księgarze prywatni (1945-1950). W: *Nie po myśli władzy. Studia nad cenzurą i zakresem wolności słowa na ziemiach polskich od wieku XIX do czasów współczesnych*. Red. D. Degen i M. Żynda. Toruń: UMK, s. 99-128.
- Tobera, Marek (2014). Księgarstwo spółdzielcze i prywatne w dobie trójsektorowości polskiego rynku książki (1945-1950). *Przegląd Biblioteczny*, z. 3, s. 329-364.
- Tobera, Marek (2015). Księgarskie świętowanie i codzienność w latach 1945- 1950. W: *Na co dzień i od święta. Książka w życiu Polaków w XIX-XXI wieku*. Red. A. Chamera-Nowak, D. Jarosz. Warszawa, s. 601-612.
- Tobera, Marek (2018). „Przy odbudowie Polski przede wszystkim o książce trzeba pamiętać”. Kształtowanie się misji Związku Księgarzy Polskich (do 1945 r.). *Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi*, t. 12, s. 237-250.

Wznawiamy pracę (1946). *Przegląd Księgarski*, nr 1, s. 1.
Z dyskusji nad „Przeglądem Księgarskim” (1947). *Przegląd Księgarski*, nr 6/7, s. 128-133.
Żynda, Bolesław (1949). Dom Księgarza w Przezmirowie. *Przegląd Księgarski*, nr 15, s. 168.

MATERIAŁY ARCHIWALNE

Archiwum Akt Nowych:
Związek Księgarzy Polskich
Komunikaty 1945-1949.
Okólniki, instrukcje, wyjaśnienia, pisma okólne ZKP i innych instytucji.
Protokoły Walnych Zgromadzeń Członków ZKP 1945-1950.
Protokoły posiedzeń Plenum Zarządu Głównego ZKP 1946-1950.
Protokoły posiedzeń Komitetu Wykonawczego Zarządu Głównego ZKP 1945-1946.
Protokoły z posiedzeń Komitetu Wykonawczego Zarządu Głównego ZKP (1.08.1948-29.10.1950).

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 16 czerwca 2019 r.

MAREK TOBERA
Faculty of Journalism, Information and Book Studies
Uniwersytet Warszawski
e-mail: marek.tobera@uw.edu.pl

POLISH BOOKSELLERS ASSOCIATION AND ITS ATTEMPTS TO CONTINUE ITS MISSION IN FIRST YEARS OF COMMUNISM IN POLAND (1945-1950)

KEYWORDS: Polish booksellers. Polish Booksellers Association. Mission of Polish booksellers. Book market in Poland (1945-1950). Book publishing and selling policy of Polish communist government (1945-1950). Government monopoly on bookselling in Poland (1950).

ABSTRACT: Thesis/Objective – The article refers to the stormy history of Polish Booksellers Association (1908-1950) – the trade organization with rich tradition that struggled for the favorable market regulation and appropriate level of the professional culture. **Research method** – The article was based on the analysis of the documents from Polish Central Archives of Modern Records in Warsaw and information from the contemporary trade press. The following sources were analyzed: documents of Polish Booksellers Association stored in the Central Archives of Modern Records, articles and information from “Przegląd Księgarski (Booksellers Review)” and published recollections of the contemporary booksellers.

Results and conclusions – In the postwar period, despite increasingly aggressive persecution of the government, Polish Booksellers Association attempted to continue its best traditions. Those attempts were illustrated in the article with the discussion of the tasks of the Association Scrutiny Committee that tried to clear the community of all individuals who collaborated with the Nazi German invaders. Furthermore, the author describes the construction of bookselling center in Przeźmierów and the revival of “Przegląd Księgarski” that was published since 1910 and discontinued in 1950.

**„CZASOPISMA BIBLIOLOGICZNE I INFORMATOLOGICZNE
W DOBIE PRZEMIAN”****Seminarium, Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka**

(Katowice, 28 maja 2019 r.)

W Centrum Informacji Naukowej i Bibliotece Akademickiej w Katowicach w dniu 28 maja 2019 r., z okazji jubileuszu 10-lecia istnienia czasopisma „Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy” odbyło się seminarium poświęcone „Czasopismom bibliologicznym i informatologicznym w dobie przemian”. Celem spotkania – zorganizowanego przez Sekcję Bibliotek Szkół Wyższych SBP przy Zarządzie Okręgu w Katowicach, Sekcję Bibliotek Naukowych przy Zarządzie Głównym SBP, Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach oraz Bibliotekę Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach – była próba odpowiedzi na pytania dotyczące roli czasopism w nauce i kształceniu w dobie reformy szkolnictwa wyższego. O wypowiedzi na ten temat poproszono przedstawicieli redakcji periodyków naukowych i fachowych związanych formalnie z terenem Śląska, którzy mieli okazję zaprezentować własne dokonania i osiągnięcia dotyczące standardów edytorskich, naukowych i etycznych przestrzeganych na łamach ich czasopism.

Patronat medialny nad sympozjum objęły redakcje czasopism: „Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy”, „Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media”, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”. Sponsorami całego przedsięwzięcia była firma JolJur, specjalizująca się w imporcie i dystrybucji obcojęzycznych wydawnictw naukowych, oraz Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach – Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka.

Przybyłych na seminarium gości powitała przewodnicząca SBP Okręgu w Katowicach Sylwia Błaszczyk, pracownik Biblioteki Śląskiej w Katowicach. Uczestnikami seminarium byli przedstawiciele redakcji czasopism lokalnych i ogólnopolskich, pracownicy naukowcy, bibliotekarze i studenci. Obecna była również Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska, przewodnicząca SBP.

Pierwszą sesję plenarną moderował Jacek Tomaszczyk, dyrektor Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (dalej IBiIN UŚ). Referatem otwierającym seminarium było wystąpienie Barbary Giedrojc z Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Emanuela Smółki w Opolu, która omówiła periodyk „Bibliotekarz Opolski”. Pismo ukazuje się od 1956 r.; początkowo nosiło tytuł „Pomagamy Sobie w Pracy. Opolski kwartalnik informacyjno-metodyczny”, a od 2011 r. ukazuje się pod tytułem „Bibliotekarz Opolski” – internetowe pismo Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Emanuela Smółki w Opolu”. Kwartalnik publikuje teksty związane z pragmatyką biblioteczną, zwłaszcza materiały metodyczne, normatywne oraz porusza aktualne zagadnienia bibliotekarstwa uniwersalnego.

Następnie głos zabrał Maciej Matwijów, prof. Uniwersytetu Wrocławskiego, który zaprezentował „Roczniki Biblioteczne. Czasopismo poświęcone kulturze książki i komunikacji piśmienniczej” – problemy pracy redakcyjnej. Periodyk wychodzi od 1957 r., w ostatniej ocenie parametrycznej otrzymał siedem punktów. „Roczniki Biblioteczne” mają profil bibliologiczno-bibliotekoznawczy, z historycznym aspektem kultury książki i komunikacji piśmienniczej.

Kolejny referat na temat półrocznika „Fides Biuletyn Bibliotek Kościelnych” w przeddzień 25 rocznicy wydania wygłosiła Bogumiła Warzachowska z Biblioteki Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Pismo publikowane jest od 1995 r. przez Federację Bibliotek Kościelnych „Fides” i zgodnie z zapisami statutowymi Federacji koncentruje się na historycznych i aktualnych problemach bibliotek kościelnych. Ponadto dostarcza informacji niezbędnej dla unowocześnienia warsztatu pracy bibliotekarzy związanej z komputeryzacją bibliotek, wymianą doświadczeń w zakresie digitalizacji zbiorów, współtworzenia biblioteki cyfrowej i opracowania Elektronicznej Bibliografii Nauk Teologicznych.

Następnie Rafał Werszler z Dolnośląskiej Biblioteki Publicznej im. Tadeusza Mikulskiego we Wrocławiu przedstawił *Wpływ przemian na profil specjalistycznego pisma dla bibliotekarzy Dolnego Śląska „Książka i Czytelnik”*. Periodyk ukazywał się początkowo jako „Materiały Metodyczne” (1956-1976), następnie zmienił nazwę na „Książka i Czytelnik” (1980-2001), a ostatecznie nosił tytuł „Książka i Czytelnik. Czasopismo Bibliotekarzy Dolnego Śląska” (2004-2015). Pismo prezentowało zagadnienia związane z działalnością dolnośląskich placówek bibliotecznych, a równocześnie było platformą wymiany doświadczeń pomiędzy bibliotekami regionu.

Z kolei Renata Frączek, dyrektor Biblioteki Głównej Politechniki Śląskiej oraz pracownik naukowy IBiIN UŚ, podjęła temat *25 lat tradycji – co dalej? Czasopismo „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej w obliczu zmian*. Kwartalnik ukazuje się od 1993 r. i wydawany jest przez Polskie Towarzystwo Informacji Naukowej, a swym zakresem obejmuje informatologię i dziedziny pokrewne. Na jego łamach publikowane są teksty na temat aktualnych i praktycznych problemów twórców i użytkowników informacji.

Pierwszą część obrad zamknęło wystąpienie Danuty Szewczyk-Kłós, dyrektora Biblioteki Głównej Uniwersytetu Opolskiego zatytułowane *Rocznik Biblioteki Głównej Uniwersytetu Opolskiego*. Pismo nieregularnie ukazuje się od 1994 r. Stanowi platformę wymiany doświadczeń w zakresie technologii informacyjnych

oraz jest miejscem publikowania opracowań naukowych z obszarów nauk humanistycznych i społecznych.

Moderatorem drugiej sesji plenarnej była Katarzyna Tałuc z IBiIN UŚ. Tę część obrad rozpoczęło wystąpienie Krystyny Hrycyk zatytułowane *Biblioterapeuta. Biuletyn Informacyjny Polskiego Towarzystwa Biblioterapeutycznego* 1998-2018. *Dwadzieścia lat społecznej misji*. Periodyk ukazuje się od 1998 r. jako kwartalnik, którego powinnością jest szerzenie idei biblioterapii w Polsce i popularyzacja działalności Polskiego Towarzystwa Biblioterapeutycznego. Na łamach kwartalnika zamieszczone są artykuły o tematyce kulturalnej i literackiej, a także z zakresu edukacji i biblioterapii oraz tematyczne bibliografie, recenzje książek i sprawozdania.

Z kolei Agnieszka Gołda i Agnieszka Łakomy-Chłosta z IBiIN UŚ wystąpiły z tematem: *Problematyka artykułów czasopisma „Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media” na podstawie analizy słów kluczowych (2010-2018)*. Czasopismo ukazywało się w latach 1998-2002 jako półrocznik zatytułowany „Nowa Biblioteka. Zeszyty Monograficzne Koła Naukowego Bibliotekoznawców Uniwersytetu Śląskiego”, a następnie po reaktywacji i zmianach w składzie redakcji (2010), odnowieniu koncepcji pisma (2015), periodyk stał się od 2016 r. organem naukowym Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach z referencyjną wersją elektroniczną. W kwartalniku publikowane są artykuły z obszaru bibliologii, bibliografii, czytelnictwa, prasoznawstwa, a także z nowych technologii informacyjnych.

Jolanta Gwioździk, również z IBiIN UŚ, omówiła czasopismo „Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy”. Pismo ukazywało się od 2005 r. jako „Bibliotheca Nostra. Biuletyn Informacyjny”, a następnie od 2009 r. „Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy”. Periodyk tworzony jest we współpracy bibliotekarzy praktyków ze śląskich uczelni, teoretyków – nauczycieli akademickich i społeczników z Sekcji Bibliotek Szkół Wyższych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich przy Zarządzie Okręgu w Katowicach. Na łamach kwartalnika „Bibliotheca Nostra” prezentowana jest tematyka zarówno współczesna, jak i historyczna, zagadnienia bibliologii i informatologii z uwzględnieniem kultury książki, edytorstwa i technologii informacyjnych.

Następnie głos zabrała Anna Marcol z Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. J. Lompy w Katowicach charakteryzując *Dialogi Biblioteczne. Półrocznik nauczycieli bibliotekarzy województwa śląskiego*. Czasopismo ukazuje się od 2008 r. w wersji papierowej i elektronicznej, a powstało z myślą o nauczycielach bibliotek pedagogicznych i szkolnych. Periodyk ma profil informacyjno-poradnikowy, popularyzuje wiedzę o regionie w kontekście bibliologicznym i kulturowym, a także zamieszcza artykuły popularnonaukowe z zakresu bibliotekarstwa i materiały wykorzystane w bieżącej pracy nauczycieli bibliotekarzy.

Drugą sesję plenarną zamknęło wystąpienie Anny Szemplińskiej z Biblioteki Instytutu Psychologii Uniwersytetu Wrocławskiego na temat „Przeglądu Biblioterapeutycznego”. Periodyk ukazuje się od 2011 r. jako organ wydawniczy Studiów Podyplomowych Biblioterapii w Instytucie Psychologii Uniwersytetu Wrocławskiego. Na przestrzeni lat zmieniała się jego częstotliwość i wydawca. Ostatecznie ukazuje się jako rocznik i zamieszcza artykuły przewidziane w programie Studiów Podyplomowych Biblioterapii, odzwierciedlające nowoczesny sposób myślenia o biblioterapii i pracy biblioterapeutów.

W ostatniej części seminarium organizatorzy przewidzieli panel dyskusyjny z przedstawicielami czasopism, który moderowali pracownicy IBiIN UŚ w Katowicach: Izabela Swoboda i Karol Makles. I. Swoboda podsumowała przebieg sesji, dziękując wszystkim prelegentom za rzetelną prezentację czasopism i chęć udziału w spotkaniu. Z kolei K. Makles nawiązał do obecnej sytuacji czasopism w dobie przemian, ich roli i znaczenia dla nauki i rozwoju dyscyplin, którym służą. W dyskusji oddano głos fachowcom – redaktorom, wydawcom, pracownikom naukowym i bibliotekarzom; usłyszano głosy dotyczące znaczenia czasopism specjalistycznych dla środowiska naukowego oraz wskazano na kierunki rozwoju pism w nowej rzeczywistości prawnorganizacyjnej i przynależności do dziedziny/dyscypliny. Ponadto zwrócono uwagę na ranking czasopism, problemy wydawania i finansowania pism, a także na zastosowania nowoczesnych technologii w procesie redagowania i publikowania periodyków. W licznych wypowiedziach zarówno reprezentantów czasopism, jak i uczestników spotkania nie mogło zabraknąć głosu o konieczności umiędzynarodowienia pism zgodnie z wymogami i standardami ministerialnymi. Jednak znaczna część głosów dotyczyła potrzeby kontynuacji dotychczasowych prac z myślą o obecnych i potencjalnych odbiorcach i utrzymania wysokiego poziomu merytorycznego. Żywimy nadzieję, że zarówno część spotkania poświęcona prezentacji czasopism, jak i dyskusja panelowa pozwoliły uczestnikom zdiagnozować stan polskich czasopism bibliologicznych i informatologicznych oraz nakreślić plany ich rozwoju na przyszłość.

Maria Kycler
Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
Bogumiła Warząchowska
Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Tekst wpłynął do Redakcji 27 czerwca 2019 r.

ZARZĄDZANIE I ORGANIZACJA BIBLIOTEK. NARZĘDZIA I METODY PRACY BIBLIOTEKARZY, PRACOWNIKÓW INFORMACJI I ANIMATORÓW KULTURY: STAN OBECNY I PERSPEKTYWY ROZWOJU

XIII Bałtycka Konferencja

(Gdańsk, 16-17 maja 2019 r.)

W dniach 16-17 maja 2019 r. w Gdańsku odbyła się XIII Bałtycka Konferencja: Zarządzanie i Organizacja Bibliotek „Narzędzia i metody pracy bibliotekarzy, pracowników informacji i animatorów kultury: stan obecny i perspektywy rozwoju”. Było to kolejne z cyklu spotkań, w tej edycji, zorganizowane przez Uniwersytet Gdański, Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku oraz Komisję Zarządzania i Marketingu Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich (SBP). Jako symposium cykliczne o potwierdzonej renomie w środowisku konferencja spotkała się z dużym odzewem zarówno wśród referentów, sponsorów, jak i uczestników. Podczas trwających dwa dni obrad odbyło się osiem sesji, w ramach których istniała możliwość zapoznania się z innowacyjnymi projektami kulturalnymi, wynikami prac badawczych oraz podjęcia dyskusji w gronie specjalistów reprezentujących najważniejsze ośrodki biblioteczne w kraju. W ramach tegorocznego spotkania można było wysłuchać 51 referatów i pięciu wystąpień sponsorskich, a także wziąć udział w sześciu warsztatach.

Konferencję otworzyły wystąpienia organizatorów spotkania: Mai Wojciechowskiej (Uniwersytet Gdański) pomysłodawczyni i głównej organizatorki cyklu spotkań, Renaty Ropeli (dyrektora Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku), gospodarza tegorocznej konferencji oraz Joanny Pasztaleniec-Jarzyńskiej (przewodniczącej SBP). Uroczyste otwarcie konferencji zwieńczyła prelekcja przewodniczącej SBP pt. *Wpływ wieloaspektowych zmian oczekiwań użytkowników na działalność współczesnych księżnic*. W swoim wystąpieniu przedstawiła rolę biblioteki i bibliotekarza w społeczeństwie, które muszą być nie tylko odpowiedzialną na rosnące potrzeby informacyjne i kulturalne społeczeństwa, ale mają stanowić wsparcie także w jego rozwoju ekonomicznym i gospodarczym.

W odbywających się pierwszego dnia obradach plenarnych zaprezentowanych zostało pięć referatów i dwa wystąpienia sponsorów. Ich tematyka była mocno zróżnicowana, jednak stanowiła idealną zapowiedź pełnego spektrum zagadnień omawianych w kolejnych sesjach konferencji. Pierwsza głos zabrała Mariola Antczak (Uniwersytet Łódzki), opisując metody aktywizacji pracy z nastoletnim czytelnikiem, m.in. autorski projekt „Gra w trzy kolory”. Wskazała ona na rosnący problem uzależnienia od najnowszych technologii i zadała pytanie, skąd obecne nastolatki mają wiedzieć o nowych, odpowiednich dla nich lekturach. Opisując metody wspomagające w aktywizacji czytelnictwa docelowej grupy odbiorców (10-19 lat) Antczak nie zapomniała o zaproponowaniu kilku lektur, które mogą wzbudzić ich zainteresowanie. Drugi prelegent (Marcin Karwowski, Trenkwalder Polska) swoje wystąpienie poświęcił metodzie Żywej Biblioteki. W referacie

zawarto szereg informacji o charakterze historycznym, statystycznym i metodologicznym, jednak zdecydowanie najważniejszą jego część stanowiło przystępne wskazanie instrukcji wdrożenia w bibliotece innowacyjnych sposobów przeciwdziałania uprzedzeniom. Reprezentanci Biblioteki Głównej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie (Marcin Kania, Karina Olesiak) w trzecim wystąpieniu sesji plenarnej wskazywali na istotną rolę fotografii w działalności informacyjnej, naukowej i kulturalnej biblioteki. Udowadniali oni, że fotografia jest coraz mocniej uwidaczniającym się sposobem komunikowania się oraz prawdopodobnie najbardziej dynamicznie rozwijającym się sposobem wizualizacji i archiwizacji otaczającego nas świata. Prelegenci swoje rozważania poświęcili trzem aspektom: społecznemu, prawnemu i technicznemu. Kolejny referat wygłoszony został przez Lidę Szczygłowską (Biblioteka Główna Politechniki Częstochowskiej) i dotyczył kwestii, istotnych głównie dla środowiska akademickiego, narzędzi bibliometrycznych pozwalających na szczegółową analizę dorobku naukowego. Rozważany w prezentacji przypadek dotyczył narzędzia SciVal, umożliwiającego m.in. analizę jednostek naukowych, grup badawczych, porównywanie poszczególnych naukowców czy analizę trendów badawczych. Ostatni referat sesji plenarnej, Beaty Korzystki (Politechnika Poznańska), dotyczył zastosowania metody kształcenia *b-learning* (ang. blended learning) w bibliotece. Opisano w nim rolę bibliotekarza jako mentora i przewodnika w procesie łączenia klasycznego sposobu kształcenia z innowacyjnymi metodami nauczania zdalnego. Pierwsze wystąpienie sponsorskie należało do Moniki Król reprezentującej firmę Elibron, dystrybutora systemów do ewidencji i zabezpieczania zbiorów bibliotecznych w technologii RFID HF. Na zakończenie sesji plenarnej wystąpił Damian Piera (Ebsco) przedstawiając obecną ofertę subskrypcji serwisów adresowanych zarówno dla bibliotek akademickich (m.in. Academic Search Ultimate, Business Source Ultimate), jak i publicznych (np. Ebsco eBooks - Public Library Collection).

Wznowienie obrad konferencji odbyło się z podziałem na dwie równoległe sesje, których tematyka w zdecydowanej większości dotyczyła prezentacji bieżącej działalności bibliotek (zarówno naukowych, jak i publicznych). W pierwszej sesji zaprezentowano siedem referatów i odbyło się jedno wystąpienie sponsorskie. Trzy początkowe wystąpienia należały do reprezentantów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. W pierwszym z nich Natalia Pamuła-Cieślak oraz studentka architektury informacji Daria Chrześcijańska zaprezentowały narzędzia internetowe wspomagające tworzenie, opisywanie, katalogowanie i udostępnianie kolekcji odnośników. W referacie wskazano wybrane funkcjonalności i użyteczność kilku serwisów. Drugi referat przedstawił Przemysław Krysiński wskazując niedociągnięcia instytucji kultury w wykorzystaniu mediów społecznościowych. Następnie Agata Olkowska wygłosiła referat, w którym poddała analizie sposób postrzegania baz dziedzinowych przez użytkowników. W konkluzjach opartych m.in. na badaniach ankietowych zwróciła uwagę na potrzeby odbiorców informacji w dobie Web 2.0 i wskazała prawdopodobne drogi rozwoju baz bibliograficznych. W kolejnym wystąpieniu Anna Łach (Uniwersytet Wrocławski) zaprezentowała wstępne wyniki analizy bibliometrycznej oparte na cyfrowej kolekcji „Roczników Bibliotecznych”. Celem badań było wypracowanie odpowiedzi m.in. na takie kwestie jak: kierunki przepływu wiedzy, czy różnice językowe tekstów w kontekście czasu ich powstania. Zestawienie obej-

mowało jedynie teksty z kilku lat, jednak wnosząc ze słów autorki wykazujący dynamiczne postępy prac digitalizacji zespołu Pracowni Humanistyki Cyfrowej można spodziewać się dalszych opracowań w tym zakresie. W następnym referacie Anna Sabiłło i Małgorzata Bochińska (Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu, WBPiCAK w Poznaniu) opowiedziały o powstaniu i rozwoju inicjatywy Dyskusyjnych Klubów Książki (DKK) na przykładzie regionu wielkopolskiego. W kontekście aktywizacji czytelniczej i szeregu podanych danych statystycznych niezwykle trafnie podano korzyści wynikające z uczestnictwa w DKK dla różnych grup zaangażowania w projekt (moderatorów, koordynatorów, uczestników oraz internautów). Kolejny referent reprezentował firmę ZB Studio (Zbigniew Żejmo), która w swoim portfolio posiada wiele udanych modernizacji i nowych aranżacji przestrzeni instytucji kultury. Opowiedział on o całości procesu projektowania i wdrażania koncepcji działania nowej biblioteki, poczynawszy od planowania fizycznej przestrzeni po analizę jej codziennego życia. Wojciech Kuliński reprezentujący Centralną Bibliotekę Wojskową ukazał filmową działalność swojej jednostki. Wskazał on, że ze względu na charakter i przeznaczenie biblioteki jest to jedna z nielicznych form, która pozwala na dotarcie z jej działalnością do szerszego kręgu odbiorców. Ostatnie wystąpienie tej sesji wygłosił Zbigniew Meller, przedstawiciel jednego ze sponsorów konferencji – PWN. Zaprezentował rozwój platformy online Wydawnictwa Naukowego PWN dostępnej w ofercie dla bibliotek – IBUK Libra.

W sesji równoległej odbyło się osiem referatów. W pierwszym z nich Mariusz Balcerek (Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu) przeanalizował stan informacji naukowej w wojewódzkich bibliotekach publicznych. Podstawą badań były ogólnodostępne informacje pobrane z witryn internetowych oraz z Biuletynów Informacji Publicznej bibliotek. Cztery kolejne referaty przedstawiały dokonania bibliotekarzy w kontekście opracowania projektów adresowanych do społeczności lokalnych. Próbę identyfikacji i wskazania roli biblioteki w kontaktach z młodzieżą podjęła Patrycja Mynarek reprezentująca Miejską Bibliotekę Publiczną w Kędzierzynie Koźlu. Kontynuowała ona tematykę podjętą we wcześniejszym wystąpieniu przez M. Antczak, wskazując bibliotekę jako miejsce rozwoju artystycznego i edukacji medialnej, kształtującego kompetencje osobiste i umiejętności prospołeczne. Problematykę aktywizacji czytelniczej w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej w Opolu przybliżyła Violetta Łabędzka. Wskazała nie tylko na duże zapotrzebowanie na inicjatywy kulturalne w regionie, ale również na potrzebę współdziałania z innymi placówkami kultury i oświaty. Ciekawe rozważania odnośnie roli biblioteki we współczesnym świecie przedstawiła Monika Sobczak-Waliś reprezentująca Miejską Bibliotekę Publiczną im. Adama Asnyka w Kaliszu. W swoim wystąpieniu zastanawiała się, czy biblioteka może stać się miejscem terapii, m.in. dla dzieci z autyzmem, chorobą Aspergera czy zaburzeniami neurologicznymi. Referentka zaprezentowała bibliotekę wychodzącą z własną inicjatywą dla wskazanych grup użytkowników i ich opiekunów. Zapewniając im m.in. możliwość organizowania codziennych zajęć i spotkań. W kolejnym referacie Violetta Perzyńska przedstawiła udaną realizację wskrzeszenia w Bibliotece Głównej AWF w Warszawie Koła Dramatycznego, inicjatywy skierowanej do studentów i nawiązującej do działalności z lat 70. i 80. zeszłego wieku. Następne wystąpienia ukierunkowane były na aspekt

technologicznego wsparcia biblioteki świadczonych ich użytkownikom. Mariola Nawrocka i Iwona Piwońska (Biblioteka Główna WAT w Warszawie) zaprezentowały doświadczenia w kontaktach na płaszczyźnie bibliotekarz-czytelnik podpartych statystykami czterech lat działania usługi „Zapytaj bibliotekarza”. Sławomir Sobczyk (Biblioteka Główna ASzP w Krakowie) przedstawił działanie Bazy Gromadzenie, wspierającej statutowe działania biblioteki w zakresie zarządzania zbiorami. Ostatnia referentka tej sesji, Lilianna Nalewajska (Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie) powróciła do dominującej w tej części obrad tematyki wspierania społeczności lokalnych. W swoim wystąpieniu wskazała na bogatą ofertę warsztatów prowadzonych przez reprezentowaną przez nią instytucję. Ostatecznie skupiła się na jednym, wybranym polu działalności BUW – inspirowaniu rozwoju kompetencji informacyjnych licealistów.

Trzecia część obrad przebiegła również z podziałem na dwie równoległe sesje. W pierwszej z nich zaprezentowano siedem referatów, wśród których dominującą tematyką były elektroniczne źródła informacji oraz rozwój usług bibliotecznych. Pierwszy referat przedstawiła Aleksandra Warczyńska (WBPiCAK w Poznaniu). Dotyczył on działalności Pracowni Krajoznawczej, a w szczególności realizowanych przez nią cyklicznych imprez „Wielopolska bez tajemnic”, warsztatów, prelekcji i szkoleń o tematyce regionalnej. W prezentacji „Katalogi biblioteczne – źródła informacji o drukach nowych” Marzena Błach (BG UP w Krakowie) poddała analizie i omówiła zapytania kierowane do systemu przez czytelników. Ocenione zostało 15 katalogów bibliotecznych w celu wskazania zalet i barier pozwalających na lokalizowanie druków nowych. Kolejna referentka – Barbara Chmielewska (BUW) – wskazała na zalety gromadzenia zbiorów bibliotecznych w promowanej ostatnio usłudze „Zakup Decyzją Czytelnika”, gdzie faktyczny wpływ na kształt przyszłych zbiorów mają użytkownicy biblioteki. W czwartym wystąpieniu tej sesji Magdalena Seta przedstawiła wykorzystanie licencjonowanych (komercyjnych) źródeł informacji w Bibliotece Głównej Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie w latach 2014-2018. Następnie Mariola Augustyniak (Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego) podjęła się trudnej roli wskazania współczesnych narzędzi pracy bibliotekarza, ich wpływu na użytkowników, organizację i zarządzanie biblioteką, a przede wszystkim na samych bibliotekarzy. Kolejne referentki reprezentowały Bibliotekę Główną Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie (Anna Gawryluk, Renata Lewińska). W swoim wystąpieniu przedstawiły analizę badania potrzeb użytkowników biblioteki w kontekście dostosowania usług do ich oczekiwań. Ostatni referat tej sesji wygłosiła Aneta Wcisło (Zagłębiowska Mediateka), przedstawiając efekty gruntownej modernizacji reprezentowanej przez nią instytucji. W mediatece wprowadzono całkowicie nową aranżację przestrzenną budynku, która wymagała inwestycji o bardzo wysokim nakładzie (w szczególności w nowe technologie).

Równoległa sesja dotyczyła przede wszystkim trendów w usługach bibliotecznych oraz działalności bibliotek na rzecz skupionego wokół nich środowiska lokalnego. Pierwszy z referatów tej części obrad, Jarosław Pacek (Uniwersytet Śląski), wskazał na problemy normalizacyjne w polskich ośrodkach informacji i dokumentacji. Wśród konkluzji zaproponował własne, autorskie rozwiązania wspomagające omówione przedsięwzięcia standaryzacyjne w Polsce. Kolejna referentka, Bogumiła Celer (PBP Książnica Pedagogiczna w Kaliszu), dokonała

wstępnej analizy izb muzealnych działających w polskiej przestrzeni bibliotecznej. Przedstawiła ona kategoryzację oddziałów muzealnych, zwracając szczególną uwagę na wykorzystywane przez nie technologie informacyjno-komunikacyjne w udostępnianiu zbiorów. W trzeciej prezentacji Kinga Żmigrodzka-Ryszczuk (Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu) opisała działanie systemu ProLib w kontekście rejestracji wymiany i darów (moduł WiD). Monika Rząsa (Biblioteka Główna Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie) opisała działania pracowników biblioteki wykraczające poza podstawową działalność statutową biblioteki: prowadzenie Archiwum Uczelnianego, muzeum, przygotowywanie wystaw czy uczestnictwo w prelekcjach. Elżbieta Broda (Akademia Pomorska w Słupsku) w swoim wystąpieniu zajęła się tematyką kompetencji bibliotekarzy małej biblioteki publicznej. Prelegentka poddała dyskusji to, czy bezpośrednio po ukończeniu studiów bibliotekarz może poprawnie realizować zadania postawione przed nim w tego typu bibliotekach. Zasobami Bałtyckiej Biblioteki Regionalnej i sposobem dostępu do nich zajęła się w swoim referacie Danuta Sroka (Miejska Biblioteka Publiczna w Słupsku). Przedstawiła ona obserwacje pochodzące z ponad dziesięciu lat funkcjonowania dostępu do tych zasobów i ich opracowywania. Ciekawy i odważny pomysł na promocję Biblioteki Raczyńskich przedstawiła Katarzyna Wojtaszak. Na przykładzie akcji bibliotecznej polegającej na przeróbce piosenki „Miłość w Zakopanem” analizuje ona pozytywne i negatywne aspekty takich działań, poddając ocenie zebranych, czy warto w przyszłości podejmować podobne inicjatywy. Monika Curyło omówiła tematykę, która coraz częściej dotyczy również bibliotekarzy, ingerencji maszyn i technologii w ich pracę. Starła się określić powiązane z tym wyzwania i zmiany czekające biblioteki, zadała też pytanie, czy będą one miały negatywne konsekwencje, czy tylko spowodują postęp. Poszerzeniem wiedzy i kompetencji bibliotekarzy zajęła się również Katarzyna Pawluk (Miejska Biblioteka Publiczna w Opolu). Wykazała, jak zdobywana wiedza z najnowszych technologii, serwisów *e-learning*, rozwiązań mobilnych oraz otwartych zasobów może być później propagowana wśród dzieci, młodzieży, nauczycieli i współpracowników.

Drugi dzień konferencji ponownie rozpoczęła sesja plenarna, w której zaprezentowano trzy referaty i dwie prezentacje sponsorów. W pierwszym wystąpieniu pod tytułem *Praktyka dla praktyka – biblioteczny Erasmus* (Natalia Gromow, Miejska Biblioteka Publiczna w Gdyni) zaprezentowany został międzymiastowy projekt dotyczący wymiany bibliotekarzy obejmujący swym działaniem teren całego kraju. W referacie omówiono dotychczasowe osiągnięcia programu oraz obecne działania dotyczące wymiany pracowników w ramach jego IV edycji. Kolejne wystąpienie dotyczyło analizy estetyki stron WWW wojewódzkich bibliotek publicznych, w którym wykorzystano wybrane wyznaczniki oceny szaty graficznej. Osobą prezentującą był piszący te słowa. Trzecie wystąpienie w sesji plenarnej należało do Adama Jachimczyka, reprezentującego Uniwersytet Warszawski. Podjął się w swoich rozważaniach ważnego tematu: ochrony znaków towarowych wszelkiego typu organizacji, m.in. instytucji kultury i edukacji. Autor swoje badania oparł na analizie bazy TMview prowadzonej przez Urząd Unii Europejskiej ds. Własności Intelektualnej. Dalszą część tej sesji zajęły dwie prezentacje sponsorów konferencji firm ProLib (Marta Bednarek) i EureFilm (Jean Paulin). Przedstawicielka pierwszego sponsora zaprezentowała aplikację

mobilną przeznaczoną dla użytkowników systemu Prolib, drugi ze sponsorów w swojej wypowiedzi pokazał najnowsze produkty z zakresu ekspozycji i ochrony zbiorów bibliotecznych.

Ostatnie wystąpienia XIII Bałtyckiej Konferencji również podzielono na dwie równoległe sesje. Pierwszą z nich rozpoczęła Marlena Gęborska (Uniwersytet Śląski), która w referacie *Od zajęć tanecznych do edukacji czytelniczej, czyli animacja w środowisku lokalnym* wskazała na wszechstronne możliwości bibliotek we wspieraniu potrzeb zgromadzonych wokół niej społeczności. Wymieniła kilka przykładowych pomysłów, takich jak terenowe gry edukacyjne, kiermasze świąteczne czy spektakle. W wystąpieniu podkreśliła coraz większy udział bibliotek we wsparciu imprez o charakterze sportowym. Drugi referent (Andrzej Rafał Hołasek, Biblioteka Politechniki Łódzkiej) zaprezentował możliwość wykorzystania przez bibliotekarzy materiałów archiwalnych jako narzędzia promowania działalności naukowej i dydaktycznej swojej macierzystej jednostki. Trzecia prezentacja (Piotr Chmielewski, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) przybliżyła tematykę usług internetowych w kontekście coraz częstszych zjawisk utrudniających dostęp do informacji, m.in. cenzury. Referent wskazał rozwiązania pozwalające ominąć te przeszkody. Dorota Kolenda (Miejska Biblioteka Publiczna we Wrocławiu) podjęła się próby przedstawienia najnowszych technologii wspomagających nie tylko pracę biblioteki, ale również uatrakcyjniających jej ofertę kulturalną. W prezentacji położono wyraźny akcent na coraz większe wymagania względem rozwoju kompetencji zawodowych bibliotekarzy (w szczególności o charakterze informatycznym). Ostatnie dwa wystąpienia tej sesji należały do reprezentantów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Karol Ebertowski w swoim referacie przybliżył tematykę stron internetowych i baz danych towarzystw genealogicznych dokonując ich porównania metodą jakościowo-heurystyczną. Natomiast Julia Hladiy poświęciła swoją prezentację tematowi aktywnego czytania wśród dzieci od urodzenia do drugiego roku życia. Zestawiła ona swoje własne doświadczenia i wiedzę czerpaną z wywiadów z rodzicami względem teorii Glenna Domana, Marii Montessori oraz Rudolfa Steinera.

W równoległej sesji odbyło się również sześć wystąpień. Pierwsze z nich zaprezentowane przez Maję Wilczewską (Biblioteka Pedagogiczna w Gorzowie Wielkopolskim) dotyczyło japońskiej sztuki opowiadania historii za pomocą kart. Referentka opisała szerokie spektrum zastosowań „papierowego teatru” m.in. do promocji czytelnictwa wśród różnych grup społecznych. Drugi referat sesji (Karina Fedynyszyn, Joanna Tomasiewicz) stanowił kontynuację wielokrotnie sygnalizowanej podczas konferencji tematyki rozwoju kompetencji bibliotekarzy, jak i opisu wykorzystania najnowszych technologii, w tym przypadku w Bibliotece Głównej Politechniki Opolskiej. Trzecie wystąpienie wygłoszone przez Jolantę Sobielgę było analizą badania satysfakcji użytkowników przeprowadzoną w 2018 r. odnośnie usług świadczonych przez Bibliotekę Politechniki Świętokrzyskiej w Kielcach. W kolejnej prezentacji Joanna Błasiok przedstawiła autorską inicjatywę podjętą w Bibliotece Politechniki Gdańskiej – repozytorium MOST Wiedzy. Propaguje ona różne aspekty działalności naukowej, np. wyniki badań, projekty, czy nawet informacje dostępnych laboratoriach i aparaturze badawczej. Następni referenci reprezentowali Główną Bibliotekę Lekarską (Dorota Ubysz, Iwona Fryzowska-Chrobot, Wojciech Giermaziak). Opisali oni możliwości syste-

mu informacyjno-wyszukiwawczego Tez-MeSH wykorzystywanego do sporządzania opisów treściowych, zakwalifikowanych do Polskiej Bibliografii Lekarskiej. Ostatnie wystąpienie tej sesji należało do Elżbiety Ryszki i Katarzyny Górskiej-Marchewki (Biblioteka Główna Politechniki Śląskiej w Gliwicach). Na podstawie przeprowadzonych w 2019 r. ankiet podjęły się one próby ukazania możliwości różnorodnych form motywowania bibliotekarzy. Dobrze dobrane motywy, zdaniem referentek, wpływają pozytywnie na pracowników, zachęcają do rozwoju i podejmowaniu wzmożonych działań na rzecz instytucji.

Organizatorzy przyzwyczaili uczestników cyklu Bałtyckich Konferencji do bogatej oferty towarzyszącej wystąpieniom konferencyjnym i nie inaczej było tym razem. W pierwszym, jak i w drugim dniu konferencji równoległe do wszystkich sesji (poza obradami plenarnymi) istniała możliwość uczestniczenia w zajęciach warsztatowych. W tegorocznej edycji dostępnych było sześć warsztatów: *Kreatywne gry książkowe* (Anna Jaglińska), *Zainspiruj się! – przegląd niecodziennych metod* (Marcin Karwowski), *Wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w pracy bibliotekarzy szkolnych i publicznych* (Jolanta Laskowska), *Tylko nie Disneyland, czyli o polskim filmie animowanym w przestrzeni biblioteki* (Sylwia Kilanowska-Męczykowska), *Dobre spotkanie – jak to zrobić?* (Dagmara Batóg) oraz *Zaawansowana praca z archiwami: Wayback Machine* (Marcin Wilkowski). Można było wziąć udział w dowolnej liczbie warsztatów.

XIII Konferencja Bałtycka była spotkaniem niezwykle udanym, co zgodnie podkreślali wszyscy jej uczestnicy. W kuluarach podkreślano, że jest to jedna z nielicznych konferencji, która nie tylko inspiruje badawczo, pozwala na wymianę wiedzy, dzielenie się doświadczeniami, ale integruje w specyficzny dla siebie sposób środowisko praktyków i teoretyków związanych z bibliologią i naukami o informacji. Dla wszystkich entuzjastów tego cyklu spotkań ważną informacją była załączona w materiałach promocyjnych zapowiedź przyszłorocznej konferencji pt. „Otwarta nauka, otwarta kultura, otwarta edukacja”, która odbędzie się w dniach 14-15 maja 2020 r. Pozytywny odbiór konferencji w środowisku, jak również ciekawy dobór wiodącego tematu spotkania z całą pewnością wróży nadchodzącej edycji nie mniejszy sukces niż ten, który osiągnęła ona w tym roku.

Mariusz Jarocki
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Tekst wpłynął do Redakcji 11 września 2019 r.

PRZEGLĄD PIŚMIENICTWA KRAJOWEGO

Dwa główne cele przyświecały autorce publikacji *Kolekcje cyfrowe: wizualizacje konstruktów* (Janiak, 2019). Pierwszy, to przebadanie terminologii, modeli oraz podejmowanych w piśmiennictwie, z obszaru bibliologii i informatologii, tematów i szczegółowych zagadnień związanych z szeroko rozumianymi kolekcjami cyfrowymi, a drugi – „zaprezentowanie zagadnień związanych z kolekcjami cyfrowymi, bibliotekami cyfrowymi i wirtualnymi, repozytoriami, archiwami cyfrowymi oraz systemem instytucji GLAM (ang. *galleries, libraries, archives, museums*) przy użyciu metod wizualizacyjnych, opartych na statystycznych obróbkach danych oraz na analizie piśmiennictwa z zakresu bibliologii i informatologii (ilościowej i jakościowej: treściowej)” (s. 11). Ze względu na zastosowanie technik wizualizacyjnych w rozdziale pierwszym zostały zaprezentowane najważniejsze tematy związane z wizualizacją. W kolejnych rozdziałach przedstawiających terminologię dotyczącą kolekcji cyfrowych, ewolucję modeli kolekcji cyfrowych, piśmiennictwo naukowe o kolekcjach cyfrowych, zostały wykorzystane w szerokim zakresie różnorodne elementy wizualizacyjne (tabele, wykresy słupkowe, bąbelkowe itp., infografiki, schematy, skany interfejsów, chmury tagów, mapy myśli). Według autorki zastosowanie wizualizacji wspomaga, m.in., przekaz informacji, pozwalając uchwycić kluczowe prawidłowości, które nie byłyby wyraźnie widoczne bez jej zastosowania.

Analiza rozwiązań stosowanych w zakresie zarządzania dokumentami elektronicznymi, które są gromadzone i udostępniane w instytucjonalnych repozytoriach akademickich, to temat pracy Leszka Szafrąńskiego *Zarządzanie zasobami dokumentów elektronicznych w instytucjonalnych repozytoriach akademickich* (Szafrąński, 2019). Repozytoria te zostały określone jako „...podzbiór repozytoriów instytucjonalnych, pełniących zadania związane z kompleksową obsługą (gromadzeniem, opracowaniem, przetwarzaniem, udostępnianiem i przechowywaniem) cyfrowego dorobku danej uczelni” (s. 9). Przeprowadzone przez autora badania empiryczne z użyciem tzw. wielokrotnego studium przypadku umożliwiły szczegółowe przeanalizowanie instytucjonalnych repozytoriów akademickich w Polsce pod kątem praktycznego zarządzania zasobami dokumentów elektronicznych, a także pozwoliły na identyfikację i charakterystykę istniejących modeli zarządzania. Autor przedstawił również zmiany w funkcjonowaniu bibliotek akademickich związane z tworzeniem akademickich repozytoriów i zarządzaniem zasobami dokumentów elektronicznych.

Publikacja *Zarządzanie biblioteką* (Wojciechowska, red. 2019) jest pracą zbiorową zespołu autorów, reprezentujących ośrodki naukowe i biblioteki z całej Polski, specjalistów z różnych zakresów przedmiotowych szeroko pojętego zarządzania biblioteką. Każdy z dwudziestu ośmiu rozdziałów pogrupowanych w czterech częściach tematycznych to dzieło innego autora. W części pierwszej „Zarządzanie biblioteką – zagadnienia podstawowe” autorzy podejmowali m.in. tematykę misji współczesnej biblioteki (Jadwiga Sadowska), marki i kształtowania wizerunku (Magdalena Wójcik), etyki bibliotekarskiej (Wanda A. Ciszewska), w części drugiej „Struktura i organizacja biblioteki” – tematykę rozwiązań strukturalnych (Beata Żołędowska-Król), kultury organizacyjnej w bibliotece (Elżbieta Barbara Zybert), zarządzania strategicznego (Zdzisław Gębołyś). Wśród zagadnień części trzeciej „Kierowanie personelem biblioteki” znalazła się problematyka przywództwa (Maja Wojciechowska), zarządzania zespołami (Tomasz Kruszewski) czy też zarządzania jakością (Ewa Głowacka). W części czwartej „Biblioteka a środowisko zewnętrzne” poruszono między innymi temat klientów biblioteki (Dagmara Buble) i promocji biblioteki (Anna Wałek). Podobna struktura treści rozdziałów (definicje i opisy zjawisk, wskazanie najnowszych trendów), wyczerpujący wachlarz tematyczny sprawiają, że książkę można traktować jako kompendium wiedzy o zarządzaniu biblioteką.

Jedną z dynamicznie rozwijających się koncepcji technologicznych, wpływających na sposób prowadzenia działalności usługowej zarówno w sektorze komercyjnym jak i publicznym, jest rozszerzona rzeczywistość. Problematykę wykorzystania technologii rozszerzonej rzeczywistości w działalności usługowej bibliotek podjęła Magdalena Wójcik w książce *Rozszerzona rzeczywistość w usługach informacyjnych bibliotek* (Wójcik, 2019). Termin „rozszerzona rzeczywistość” używany jest w publikacji w znaczeniu technologii umożliwiającej nakładanie w czasie rzeczywistym na realnie istniejące obiekty wirtualnej warstwy informacyjnej, celem wzbogacenia doświadczeń użytkownika. W dwóch pierwszych rozdziałach autorka zanalizowała pojęcia realności i wirtualności oraz związane z nimi problemy terminologiczne a także przedstawiła badania nad zjawiskiem rozszerzonej rzeczywistości prowadzone z perspektywy różnych dyscyplin. W kolejnych rozdziałach zostały omówione: specyfika i cechy usług bibliotecznych w dwóch dopełniających się kontekstach, ekonomicznym i bibliologicznym, specyfika odbioru i udostępniania informacji przez narzędzia rozszerzające rzeczywistość. Zwieńczeniem badań i refleksji jest, zaprezentowany w ostatnim rozdziale, autorski model wprowadzenia rozszerzonej rzeczywistości w usługach informacyjnych bibliotek wraz z praktycznym przykładem jego zastosowania w procesie projektowania usług dla biblioteki akademickiej.

Praca zbiorowa *Nauka o informacji w okresie zmian. Innowacyjne usługi informacyjne* (Sosińska-Kalata & al., 2018) to pokłosie konferencji o tym samym tytule, która odbyła się w Warszawie w dniach 15-16 maja 2017 r. Artykuły zgrupowano w czterech tematycznych częściach. W części pierwszej „Nowe trendy, nowe idee” autorzy zajęli się między innymi problematyką reinterpretacji koncepcji użytkownika informacji (Remigiusz Sapa), zagadnieniem przydatności logistyki informacji w nauce o informacji i działalności informacyjnej (Wiesław Babik), a w części drugiej „Innowacje w praktyce informacji naukowej” – tematami analityki webowej repozytoriów i systemów informacji naukowej (Marcin Werla) oraz

cyfryzacji oferty wydawniczej (Kamila Augustyn). Wśród tekstów części trzeciej „Innowacje w informacyjnych usługach bibliotecznych, bibliograficznych i archiwalnych” wymienić można artykuł Karoliny Zawady o projekcie *open access* realizowanym przez Bibliotekę Uniwersytecką w Toruniu i Karoliny Jaworskiej o nowej bazie danych dla Polskiej Bibliografii Literackiej. W części czwartej „Usługi informacyjne w kulturze, biznesie, gospodarce i ochronie zdrowia” m.in. Agnieszka Młodzka-Stybel omówiła zastosowanie technologii informacyjnych w wybranych sektorach gospodarki narodowej a Jan Kozakowski dokonał porównania polskich i światowych serwisów informacyjnych z zakresu ochrony zdrowia.

Redaktorzy zbioru artykułów *Bibliografie specjalne. Rozwój i otwartość* (Włodarczyk, Woźniak-Kasperek, red. 2018) dostrzegli konieczność uwspółcześnienia bibliografii, dostosowania jej do potrzeb dzisiejszych użytkowników, czemu służyć może wymiana opinii i doświadczeń zawarta w publikacji. Tom otwierają artykuły o charakterze historycznym, między innymi analiza różnych koncepcji zasad katalogowania alfabetycznego zbiorów i prób ich ujednoczenia w okresie międzywojennym w Polsce autorstwa Doroty Grabowskiej. W obszernie prezentowanej grupie artykułów dotyczących bibliografii regionalnych znalazł się tekst Agnieszki Łakomy-Chłosty i Agnieszki Gołdy porównujący wybrane elementy polskich i niemieckich baz bibliografii terytorialnych oraz artykuł Bartłomieja Włodarczyka poruszający problematykę zastosowania deskryptorów Biblioteki Narodowej w bibliografiach regionalnych. Z grupy artykułów poświęconych dużym dziedzinowym bibliograficznym bazom danych wymienić można artykuł Agaty Olkowskiej opisujący wprowadzany w życie priorytet twórców *Polskiej Bibliografii Prawniczej*, jakim jest zapewnienie odbiorcom możliwie najbardziej aktualnej informacji bibliograficznej o publikacjach z zakresu prawa oraz Beaty Koper poświęcony planom dalszej cyfryzacji *Polskiej Bibliografii Literackiej*.

Niezwykle istotne w rozwoju bibliotek zagadnienie przestrzeni bibliotecznej było tematem konferencji „Ewolucja nowych przestrzeni bibliotecznych. Od założeń do praktyki” (Olsztyn 14-15 września 2017 r.) zorganizowanej przez Bibliotekę Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego. Część pierwszą zbioru materiałów z konferencji (Baran; Bikowska, red. 2018), o charakterze teoretycznym, rozpoczyna przeglądowy artykuł Ewy Adaszyńskiej *Przestrzeń bibliotek – jej aspekty i przeobrażenia*, w którym autorka przedstawia historię postrzegania i realizacji przestrzeni bibliotecznej na świecie i w Polsce, wskazując na Bibliotekę Uniwersytecką w Warszawie jako pierwszą bibliotekę akademicką w Polsce rozpoczynającą nowy okres w architekturze, projektowaniu przestrzennym i budownictwie bibliotecznym. Rozwiązania przestrzenne, zastosowane w wybranych bibliotekach, nowych i zmodernizowanych (np. w Bibliotece Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Bibliotece Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu) przedstawili autorzy w części drugiej publikacji. W części trzeciej zostały zaprezentowane wyniki badań użytkowników, które posłużyły do ulepszeń i modyfikacji w organizacji przestrzeni bibliotecznych.

Historia i działalność Centralnego Urzędu Wydawnictw, Przemysłu Graficznego i Księgarstwa, pełniącego w stalinowskiej Polsce funkcję scentralizowanego kierowania procesami produkcji i dystrybucji książek to temat rozprawy Agnieszki Chamery-Nowak *Książka a stalinizm. Centralny Urząd Wydawnictw, Przemysłu Graficznego i Księgarstwa i jego rola w kształtowaniu ruchu wydawniczo-księgarskiego*

w Polsce 1951-1956 (Chamera-Nowak, 2019). Pracę, składającą się z czterech rozdziałów, charakteryzuje całościowe ujęcie zagadnienia i szerokie oparcie się na badaniach archiwalnych. Publikację rozpoczyna omówienie procesów budowania komunistycznego kierowania ruchem wydawniczo-księgarskim w pierwszych latach powojennych. Zasadniczy, drugi rozdział, przedstawiający powstanie CUWPGiK, jego zakres działalności, szczegółową strukturę organizacyjną, oparła autorka na licznych cytatach z materiałów archiwalnych, co pozwoliło, m.in., zilustrować mnogość zadań przydzielonych poszczególnym jednostkom. W kolejnych rozdziałach autorka scharakteryzowała opisywaną instytucję jako przykład urzędu działającego w realiach polityki stalinowskiej i gospodarki nakazowo-rozdzielczej, a także oceniła realizację jego najważniejszych zadań i zdiagnozowała negatywne konsekwencje centralistycznego zarządzania sprawami książki dla rozwoju cywilizacyjnego kraju.

Potraktowanie XIX-wiecznego polskiego modlitewnika jako typu książki, bibliologiczne ujęcie tematu, zaprezentował Tomasz Ratajczak w publikacji *Polskie modlitewniki różnych wyznań XIX wieku. Studium bibliologiczne* (Ratajczak, 2019). Rozważania i ustalenia badawcze zostały oparte na szerokiej kwerendzie bibliograficznej i bibliotecznej. Autor zbadał skalę i geografie produkcji polskich modlitewników różnych wyznań w XIX w., scharakteryzował środowisko ich nadawców (autorów, tłumaczy, wydawców, drukarzy, cenzorów) a także odbiorców, przedstawił drogi i sposoby dystrybucji modlitewników. Osobny rozdział został poświęcony analizie cech wydawniczych modlitewników w powiązaniu z funkcjami, jaką pełnił w XIX w. ten typ książki. Z wielu interesujących wniosków badawczych wymienić można stwierdzenie niejednorodności modlitewników związanej m.in. z cechami wydawniczymi, repertuarem modlitw czy też płcią, pochodzeniem społecznym i profesją ich użytkowników oraz zaobserwowanie faktu pełnienia przez modlitewniki także funkcji nieformalnych elementów.

Publikacja *Katalog Archiwum Gustawa Herlinga-Grudzińskiego w Fundacji „Biblioteka Benedetto Croce”* (Borysiak, oprac. 2019) stanowi zwieńczenie kilkuletnich prac zespołu specjalistów z Biblioteki Narodowej, którzy porządkowali, inwentaryzowali w formie elektronicznej bazy danych i digitalizowali znajdujące się w Neapolu Archiwum Gustawa Herlinga-Grudzińskiego. Wydany przez Bibliotekę Narodową katalog, opracowany przez Joannę Borysiak, przedstawia w usystematyzowany sposób spuściznę pisarza obejmującą materiały biograficzne, rękopisy utworów, liczną korespondencję z wybitnymi przedstawicielami epoki, wycinki prasowe i inne dokumenty. Starannie wydany tom zawiera bogaty materiał ilustracyjny.

KSIĄŻKI OMÓWIONE

Baran, Scholastyka; Bikowska, Katarzyna, red. (2018). *Ewolucja nowych przestrzeni bibliotecznych. Od założeń do praktyki*. Olsztyn: Biblioteka Uniwersytecka UMW, 400 s., il. ISBN 978-83-932576-1-4.

Borysiak, Joanna, oprac. (2019). *Katalog Archiwum Gustawa Herlinga-Grudzińskiego w Fundacji „Biblioteka Benedetto Croce”*. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 471 s., il. 978-83-7009-802-5.

- Chamera-Nowak, Agnieszka (2019). *Książka a stalinizm. Centralny Urząd Wydawnictw, Przemysłu Graficznego i Księgarstwa i jego rola w kształtowaniu ruchu wydawniczo-księgarskiego w Polsce 1951 – 1956*. Warszawa: Wydaw. Naukowe i Edukacyjne SBP, 443 s., il. Nauka, Dydaktyka, Praktyka; nr 191. ISBN 978-83-65741-32-5.
- Janiak, Małgorzata (2019). *Kolekcje cyfrowe: wizualizacje konstruktów*. Warszawa: Wydaw. Naukowe i Edukacyjne SBP, 418 s., il. Nauka, Dydaktyka, Praktyka; 190. ISBN 978-83-65741-30-1.
- Ratajczak, Tomasz (2019). *Polskie modlitewniki różnych wyznań XIX wieku. Studium bibliologiczne*. Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN SA, 284 s., il. ISBN 978-83-01-20504-1.
- Sosińska-Kalata, Barbara; Tafiłowski, Piotr; Wiorogórska, Zuzanna, red. (2018). *Nauka o informacji w okresie zmian. Innowacyjne usługi informacyjne*. Warszawa: Wydaw. SBP, 347 s., il. Nauka, Dydaktyka, Praktyka; 182. *Miscellanea Informatologica Varsoviensia*; vol. 9. ISBN 978-83-65741-07-3.
- Szafrański, Leszek (2019). *Zarządzanie zasobami dokumentów elektronicznych w instytucjonalnych repozytoriach akademickich*. Warszawa: Wydaw. Naukowe i Edukacyjne SBP, 183 s., il. Nauka, Dydaktyka, Praktyka; 188. ISBN 978-83-65741-25-7.
- Włodarczyk, Bartłomiej, Woźniak-Kasperek, Jadwiga, red. (2018). *Bibliografie specjalne. Rozwój i otwartość*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Aspra- JR, 230 s. ISBN 978-83-7545-907-4.
- Wojciechowska, Maja, red. (2019). *Zarządzanie biblioteką*. Warszawa: Wydaw. Naukowe i Edukacyjne SBP, 684 s., il. Nauka, Dydaktyka, Praktyka. ISBN 978-83-65741-26-4.
- Wójcik, Magdalena (2018). *Rozszerzona rzeczywistość w usługach informacyjnych bibliotek*. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 203 s., il. ISBN 978-83-233-4549-7.

Barbara Koryś

Tekst wpłynął do Redakcji 14 sierpnia 2019 r.

Z LEKTUR ZAGRANICZNYCH

Bywa tak czasami, że wśród zagranicznych nowości piśmienniczych z obszaru inb – przynajmniej tych, które widuję – trudno doszukać się publikacji rzeczywiście znaczących, więc przychodzi wtedy szperać wśród przeciętnych. A znowu w innych okresach pojawiają się opracowania ciekawe i ważne, oferujące świeże spojrzenie na bibliotekoznawcze idee oraz na biblioteczne praktyki. Reguły nie ma: to loteria.

Z tym jednak, że powtarzalny i wspólny, a nawet nieustannie obecny, jest sygnalizowany niepokój o przyszłość bibliotekarstwa oraz towarzyszącego mu koncepcyjnego zaplecza naukowego. Który faluje: czasem jest intensywniejszy, a niekiedy słabnie, ale nie zanika. Oraz utrzymuje się, też ze zmiennym natężeniem, chęć dodania nowych i użytecznych refleksji.

Dzięki temu widać, że ten zawód i ta dyscyplina żyje. Miota się wprawdzie pośród kłopotów, lecz im nie ulega. Dowód zaś – poniżej.

SPOŁECZNA WINDA [*****]

Irina Michnowa: *Prostranstwo wozmożnostiej. Zamietki na poliach bibliotecznnowo diela: sbornik polemiczeskich statiej*. Moskwa: Rossijskaja Gosudarstwienaja Biblioteka dla Mołodieżi, 2017, 132 s. ISBN 978-5-9909991-0-7.

W dawnym obozie socjalistycznym publicznych bibliotek dla młodzieży właściwie nie było. Przez długi czas mieliśmy w PRL raptem dwa młodzieżowe oddziały (na cały kraj), a w ZSRR – w końcu modele do naśladowania brały się stamtąd – nic takiego nie istniało w ogóle.

Dopiero w 1966 r. powołano w Moskwie centralną bibliotekę państwową dla młodzieży, która zresztą przez następne 40 lat świeciła pustkami, zniewolona przez stare biblioteczne stereotypy. Przeciwnieństwem było (i jest) skandynawskie bibliotekarstwo publiczne dla młodzieży: mądre, praktyczne i efektywne. To z niego właśnie biorą się współczesne, wysokie standardy tamtejszego czytelnictwa oraz godne zazdrości wskaźniki używalności bibliotek.

Biblioteka moskiewska długo funkcjonowała na pół gwizdka i dopiero w tym stuleciu, po przeoraniu programów, odnotowała radykalną zmianę w nastawieniu młodzieżowej publiczności. Kiedy mianowicie otworzyła się na jej rzeczywiste potrzeby i podporządkowała się oczekiwaniom: to wzbudziło zaufanie.

Programową wiązkę zadań określono wtedy (brzmi to biurokratycznie, ale takie nie jest) jako 4S – samoidentyfikacja, samoświadomość, samokształcenie i samorealizacja. Autorka książki nazwała to społeczną windą: szansą na awans społeczny i egzystencjalny. To brzmi racjonalnie! No i praktykę dostosowano do oczekiwań. Prawie wszystko jest tak, jak chcą użytkownicy.

Biblioteka funkcjonuje przez siedem dni w tygodniu od 11.00 do 22.00 i stara się oferować to, czego żąda młodzież. Z wielowariantowej oferty usług korzysta codziennie ponad 1200 osób, a rocznie realizuje się ok. 900 dużych imprez. Co przy tym Michnowa podkreśla szczególnie: całe to towarzystwo, z własnej nieprzymuszonej woli, stale czytuje także książki drukowane.

Moskiewska księżnica stała się ogólnokrajowym, spontanicznym pilotem bibliotecznych przedsięwzięć dla publiczności młodocianej – naśladownictwo jest rozległe. W całej Rosji funkcjonuje obecnie 1500 ogólnodostępnych agend bibliotecznych dla młodzieży. W stosunku do 40 tys. bibliotek publicznych trudno mówić o nadmiarze, ale nie jest to już zjawisko marginalne.

Niestety: zagrożone. Mniej więcej od dwóch lat w ogólnym programie bibliotecznym władze pomijają wariant dla młodzieży i nie jest to przypadek. W zakresie polityki kulturalnej decydenci nie widzą tak skonkretyzowanej potrzeby. I jak zwykle, oraz jak prawie wszędzie, sloganiarstwo zastępuje racjonalne myślenie, a na alibi przywołuje się komunikację elektroniczną. Że jest i że powinna wystarczyć. Jednak prawda jest taka, że Rosja przeżywa poważny kryzys ekonomiczny

– koszty polityki, wojen i wojenek są bardzo wysokie – toteż redukuje się wydatki publiczne w każdy dostępny sposób.

Co bez ogródek, odważnie sygnalizuje oraz oprotestowuje Irina Michnowa, określając jednocześnie pożytki z bibliotekarstwa dla młodzieży oraz z imponującym znanstwem przedstawiając jego realne i pożądane formy. To jest publikacja świetna.

Autorka – wieloletnia szefowa moskiewskiej biblioteki, znana też na forum międzynarodowym – doskonale wie, o czym pisze. W końcu aktualny profil oferty tej biblioteki to w znacznym stopniu jej osobiste dokonanie. Ale jest też w pełni zorientowana co do pokrewnych koncepcji globalnych. Oraz wyklóca się z psujami, na ile to możliwe: nie tylko decydenckimi. Ma bowiem świadomość, że nie mała część bibliotecznych niepowodzeń wynika z kiepskiej jakości uprawianego bibliotekarstwa praktycznego.

Jej zdaniem ogólny kłopot z bibliotekami jest taki, że każda ma trzy różne twarze, a z tego dwie zdołały obrosnąć odmiennymi stereotypami. Jedna twarz to ta, jaką *widzą* użytkownicy (oraz otoczenie), zwłaszcza młodociani, zatem już nie dzieci potulnie przyjmujące co dają, lecz jeszcze nie całkiem dorośli ani pewni swego, jednak kształtujący już własne spojrzenia oraz stosunek emocjonalny. Otóż nurzają się w stereotypach i to często: raz na całe życie.

Druga twarz biblioteki to ta, którą deklaruje większość bibliotekarzy. Również w wianuszku stereotypów, lecz innych, ale uznawanych za profesjonalne – bez różnicy, do jakiej odnoszą się publiczności. Oraz istnieje także twarz, trzecia, rzeczywista: jaka biblioteka jest naprawdę. Ta jednak pozostaje w ukryciu i zmienia się nieustannie, zatem trzeba ją bez końca odkrywać na nowo. Wszystkie te oblicza, wizerunki, ujęcia, są wobec siebie słabo kompatybilne, kiepsko przystawalne, a przeważnie sprzeczne i to stanowi prażródło bibliotecznych niepowodzeń.

Oczywiście: na publiczność, zwłaszcza młodocianą, silnie wpływa stereotypowa opinia obiegowa, że wszystko, co komunikacyjnie potrzebne jest w sieci. To piramidalna bzdura, ignorująca także różnice w odbiorze, ale nikt tego nie dementuje. Przeciwnie: prasa i media dorzucają jeszcze kłamliwe sugestie, że biblioteki są już teraz tylko książkowymi archiwami.

Kraży też wyspany z palca pogląd, że każdego stać na kupno ewentualnie potrzebnej książki, dlatego można obejść się bez bibliotek. Czyli *książkę to już każdy ma...* Książka do nauki z Zachodu kosztuje średnio 300-400 zł. Czy na pewno każdego stać choćby na jedną oraz czy ta jedna wystarczy?

Często bywają również podrzucane sugestie, że na korzystanie z bibliotek brakuje młodzieży (nie tylko rosyjskiej) czasu. Tym bardziej, że konkurencyjnych ofert kuszących jest teraz więcej niż kiedykolwiek. Ale tego nikt nie sprawdzał. Nie ma orientacji wiarygodnej, są tylko pogłoski.

No i oczywiście kraży dookoła bibliotek zadawnione i zasiedziałe złe stereotypy wizerunkowe, przejmowane sukcesywnie przez kolejne pokolenia, także młodzieży. Że na obsługę trzeba w bibliotekach czekać bardzo długo, że obowiązuje bezwzględna cisza nawet w wychodkach i w ogóle rozmaite zakazy są liczniejsze niż liczne, w dodatku artykułowane z niebywałą arogancją. Poza tym: biblioteczne komputery są z reguły stare, meble jeszcze starsze, personel (wyłącznie babski) też młody nie jest, natomiast wyróżnia się wyjątkową nieprzyjaznością.

Nie wystarczy powiedzieć, że to nieprawda. Zarzuty bowiem utrzymują się i powtarzają od dziesięcioleci, więc jakieś przesłanki muszą jednak być. Trzeba je zatem eliminować, ale to niełatwe, bo na przeszkodzie stają z kolei własne stereotypy bibliotekarskie.

Rozwydrzył się przede wszystkim postulatyczny stereotyp misji. Biblioteka, instytucja w końcu usługowa, ubzdurzyła sobie, że nie jest dla świadczenia usług, dla pośrednictwa w komunikacji, ale ma kształtować ludzi – w dodatku według własnych pomysłów modelowych. Ten pomysł na obowiązek zniewalania osobowości uchował się od czasów sowieckich i bynajmniej nie zamierza zniknąć.

Inny zawodowy stereotyp sprowadza bibliotekę do wyłącznej roli transmitera informacji, na podobieństwo automatycznego biura numerów. A zaś od niedawna jest jeszcze stereotyp najnowszy, kwalifikujący biblioteki do kategorii trzecich miejsc – cokolwiek to znaczy i niezależnie od tego, czy ma to sens oraz pokrycie w praktyce, czy nie. Najważniejszy bowiem jest sam stereotyp, symboliczne hasło, przynoszące profesjonalne ukojenie.

Oto więc jest misja lepienia ludzi według schematów w laboratoriach trzecich miejsc. Kto by pomyślał? Te oraz inne stereotypy po obu stronach trzeba natychmiast powrzucać do szamba i zająć się biblioteczną ofertą dla publiczności. W bibliotekach młodzieżowych: dla młodocianej. Michnowa nie ma najmniejszych złudzeń, że będzie łatwo. Niektórych przeświadczeniowych perełek pozbyć się zapewne nie można w ogóle, a na dodatek jest jeszcze wszechmocna administracja. Ale nie ma innego wyjścia. W bibliotece moskiewskiej udało się to w znacznym stopniu, więc może gdzie indziej też. W przeciwnym przypadku, prędzej czy później przyjdzie pakować biblioteczne manatki.

Jest jeszcze jeden nieprzyjazny stereotypowy mit: rzekomej konkurencyjności księgarń. W rzeczywistości, darmowej ofercie bibliotek nie może przeszkadzać księgarski obieg sprzedażny, ograniczony w dodatku do nowości, podczas gdy biblioteczny repertuar nie podlega barierom czasowym. Poza tym Michnowa sygnalizuje, że 1000 księgarń w Rosji nie stanowi żadnej konkurencji dla 40 tys. tamtejszych bibliotek. A jednak mityczny stereotyp konkurencyjności – utrudniający pożądane współdziałanie – funkcjonuje.

Tak czy inaczej, żeby obecnie przetrwać, trzeba wprawdzie pozostać biblioteką, ale przekształcić ją radykalnie. Mianowicie rzeczywiście i ostentacyjnie nastawić na publiczność. Możliwie bez barier ograniczających, z ofertą zdecydowanie przyjazną i przewidywalną. Użytkownicy muszą z góry wiedzieć, czego tam można oczekiwać, a czego nie – tak jak w McDonalddie. Bo też takie biblioteki właśnie młodzi ludzie spotykają za granicą i wobec tego życzą sobie podobnych u siebie.

Bo to ma być ich biblioteka i dla nich. Z mnogością zamierzeń do realizacji, z repertuarem nigdy nie zamkniętym do końca, natomiast z ofertą odpowiadającą temu, czego oni chcą. Zatem trzeba rozmawiać, pytać i robić z tych dialogów rzeczywisty użytek.

Z grubsza biorąc – w bibliotekach konieczne są oczywiście książki, stanowiska wi-fi, programy aktywizujące oraz oferty relaksacyjne. Wysoce użyteczne okazują się również kafejki oraz rozmaite miejsca, gdzie można spotkać inne osoby. A przy tym wszystkim za szczególnie ważną uważa Michnowa możliwość

opanowania dzięki bibliotece nowych umiejętności, w trybie indywidualnym i spontanicznym.

Sugeruje więc, aby dyskretnie lecz uporczywie infekować młodzież przeświadczeniem, że biblioteka – koniecznie przyjazna oraz przyjemna – to takie miejsce, w którym człowiek ma szansę zmadrzeć, jeżeli odpowiednio nad tym popracuje. Oraz: jeśli oczywiście biblioteka stworzy ku temu stosowne warunki. Taki jest sens określenia winda społeczna.

Jej zdaniem, w bibliotece moskiewskiej to właśnie udało się osiągnąć przede wszystkim, zresztą ogromnym nakładem sił i środków. Młodociana publiczność polubiła z czasem swobodną atmosferę, szeroki zakres usług i bogaty repertuar zajęć, jak też szanse indywidualnych zachowań własnych. A ponadto dostrzegła okazje dla intelektualnego samorozwoju, ceniąc je sobie najwyraźniej. Okazało się nawet, że i czytanie książek drukowanych jest dla tej generacji szeroko akceptowaną formą zachowań.

Autorka dopowiada przy tym, że tamtejsza młodociana publiczność biblioteczna, mimo że stołeczna, ma w gruncie rzeczy charakter typowy, statystycznie przeciętny. To nie jest intelektualna elita: podobne zbiorowości zapewne są wszędzie. Warto więc założyć, że równie podatne na mądre przedsięwzięcia biblioteczne.

Co nie przeszkadza, że elita intelektualna również w tym pokoleniu istnieje, niekoniecznie liczna, ale wyjątkowo ważna. Jednak okazuje się, że dla biblioteki to jest klientela nie tylko inna, lecz szczególnie trudna do obsłużenia. Wymaga bowiem oferty ponadstandardowej i to nie stałej ani jednolitej, ale zróżnicowanej, zmiennej, pogłębionej i wysoce zindywidualizowanej, elastycznej. Michnowa przyznaje, że w jej bibliotece nie do końca wiadomo, jak w tych okolicznościach postępować. Metodą prób i błędów, nieustannie pytając i opierając się głównie na dialogu.

Poza tym jest w tej książce jeszcze garść opinii też ważnych, lecz kontrowersyjnych. Autorka sygnalizuje oto, że 98% środków na utrzymanie rosyjskich bibliotek pochodzi z kasy publicznej, podczas gdy za granicą dostrzegalną część pieniędzy stanowią subwencje z innych źródeł oraz zarobki własne. Ten płatniczy monopol ośmiela zaś administrację do poczynania sobie z bibliotekami beztrąsko, no bo skoro płaci, to i decyduje. Jednak cały ten problem jest bardziej skomplikowany, niż Michnowa referuje.

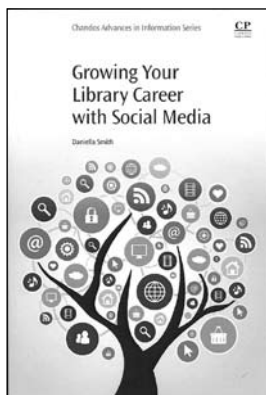
Rzeczywiście biblioteczne środki pozabudżetowe, tak w Rosji jak i u nas, ale także w wielu innych krajach, są niewielkie – wyjąwszy USA i niektóre państwa zachodnie. Tu zresztą nie ma stosownej tradycji; okres socjalizmu też podziałał w tym zakresie negatywnie. A poza tym system dofinansowania pozabudżetowego jest chory. Jeśli biblioteka w jednym roku coś pozyska lub zarobi, to w następnym roku władza o tyle zmniejszy dofinansowanie, narzucając kontynuację. Szaleństwo.

Tym niemniej trzeba rzeczywiście szukać sponsorów. Rosyjski kryzys ekonomiczny nie przeszkadza jakoś, że gigantyczne kwoty przeznaczają tam sponsorzy na sport, nie tylko na piłkę nożną, opowiadając że to jest forma reklamy. Otóż co większe biblioteki obsługują publiczność tak liczną, o jakiej sportowe widowiska nie mogą marzyć, ale potencjalni donatorzy nie mają o tym pojęcia. W każdym

razie w pozyskiwaniu środków nie sprawdzamy się zupełnie. Jest tylko głędzenie na temat marketingu, ale żadnego skutecznego marketingu bibliotecznego ani u nas, ani w Rosji nie było i nie ma.

Natomiast niebezpieczne są nawoływania Michnowej do bibliotecznego zarobkowania. Mnożenie usług odpłatnych, do czego zachęca, kosztem darmowych, to ryzyko zaprzeczenia idei bibliotekarstwa.

Bufet, kawiarnia, kserowanie, a nawet zestawienia bibliograficzne oraz usługi specjalne: to może być obszar komercji. Jednak inne opłaty – za biblioteczne legitymacje (czyli za wpisowe), za rezerwacje materiałów itd. – uważam za fundamentalną pomyłkę. Zagrożającą biblioteczną egzystencją.

BIBLIOTEKARZE W SIECI [****]

Daniella Smith: *Growing your Library Career with Social Media*. Kidlington: Chandos Publishing, 2018, 208 s. ISBN 978-0-08-102411-9.

W bibliotekarskich roztrząsaniach zawodowych i teoretycznych, sieć internetowa występuje głównie jako narzędzie oraz środowisko pracy. No bo z naszego punktu widzenia to jest przede wszystkim strefa usług oraz usługowego i ewentualnie rozpoznawczego zaplecza.

Tymczasem Daniella Smith, profesor nadzwyczajny uniwersytetu w Denton (North Texas), potraktowała internet zupełnie inaczej. Owszem, też jako potencjalne środowisko oraz narzędzie, lecz nie tyle pracy, co zwłaszcza: własnego indywidualnego rozwoju zawodowego osób, które związały się z bibliotekarską profesją.

Do realizacji nie jakiegokolwiek sformalizowanego programu, ale spontanicznie, z kluczową sugestią: sprawdź, jaki pożytek pod względem zawodowym może internet przynieść właśnie tobie. I jeżeli znajdziesz jakies produktywnie, a przy tym wariantywnie możliwości, to po prostu z nich skorzystaj.

W książce jest całe mnóstwo praktycznych wskazówek, jak postępować; również w formie dziesięciu załączników na 40 stronach. To samouczek! Jednak w odniesieniu do okoliczności amerykańskich, więc obawiam się, że nie wszystkie detale dałoby się przeszczepić bezpośrednio na warunki polskie.

Autorka nastawiła się nie na studentów, lecz właśnie na osoby już pracujące w bibliotekach zawodowo. Chociaż nie założę się, że w tych swoich sugestiach i propozycjach zawsze pamięta o czasowej – wszak ograniczonej – wydolności adresatów. No bo jednak doba ma tylko 24 godziny.

Jako swoiste alibi, przywołuje wyniki badań – 173 pracowników bibliotek w wieku 35-40 lat, więc to raczej sonda – według których 60% respondentów potwierdza, że korzysta z Internetu dla własnego zawodowego rozwoju. I wprawdzie argument jest wątpliwy, lecz jakiś rzut oka na sytuację jednak podsuwa. Oczywiście: amerykańską. Ale może tym bardziej pożądaną w kraju, gdzie jakiegokolwiek kształcenie bibliotekarzy zostało zdemolowane niemal całkowicie.

Ogólnie biorąc, wszędzie jest tak, jak autorka sygnalizuje. Stałą współobecność smartfonów oraz interaktywnych relacji aparatowych dostrzega się na każdym

kroku. Bywa wręcz irytująca, ponieważ ma miejsce zamiast fizycznej egzystencji realnej. W sumie jednak, wszystko zależy od tego, jakim celom to służy.

Rzeczywiście sieć stwarza szanse nawiązywania wymiennych kontaktów z osobami, których bezpośrednio nie spotkało się nigdy i w dodatku licznych. W rozmaitych zamiarach: także dla wymiany opinii zawodowych i okołozawodowych, w rozległym wymiarze. Wobec tego istotnie żadnego nie ma powodu, żeby również bibliotekarze nie skorzystali z tej możliwości. Autorka zaś bardzo szczegółowo doradza, jak to w praktyce zrobić.

Poczynając od głównego autopytania wstępnego: kim (detalicznie) jesteś w swoim zawodzie, kim chcesz tam być oraz czego potrzebujesz w zakresie wiedzy, żeby osiągnąć stan pożądaný. Ta dokonkretyzowana samoświadomość wyjściowa ułatwi sieciowe poszukiwanie osób o podobnych zainteresowaniach i umiejętnościach zawodowych, a w rezultacie umożliwi aranżację kontaktów. Indywidualnie, bądź przez dołączenie do zespołów sieciowych, które już istnieją. Bez sieci nie byłoby o czym mówić.

Oraz namawia autorka na skonstruowanie własnej, indywidualnej strony WWW, preferując dla relacji Facebook. Jakkolwiek dla kontaktów zawodowych, jej zdaniem nie gorszy może być LinkedIn, bądź ewentualnie YouTube.

No i konstrukcji tej osobistej strony WWW poświęca Smith najwięcej uwagi – szczegółowa instrukcja liczy kilkanaście stron – ponieważ jest to (jej zdaniem) czynnik inicjacyjno-wywoławczy, w dodatku narzucający później określony tryb postępowania. Trzeba zatem przedstawić się w taki sposób, w jaki chciałoby się być widzianą/ym, jednak bez odbiegania od prawdy.

Co wchodzi w grę? Zakres zawodowych zajęć, zainteresowania w obrębie profesji, ważniejsze dokonania jeśli wartościowe. Ewentualnie nie zaszkodzi supozycja, pod jakim względem można uchodzić za eksperta. Bez fałszywej skromności, no bo trzeba przecież spowodować reakcję, ale także bez nadmiernego koloryzowania. W sumie zaś, raz skonstruowana strona może potem wystarczyć na dłużej, chociaż warto ją sukcesywnie aktualizować.

Autorka uprzedza o konsekwencjach. Mianowicie wkroczenie do sieci z zamiarem kontynuacji, wymaga wykrojenia na stałe odpowiedniego czasu. Trzeba określić dni tygodnia i pory w tych dniach, kiedy jest się dostępnym/a, bo inaczej strona zemrze. Konieczne są też reakcje na pytania oraz inicjatywy w inaugurowaniu dyskusji. Bez tego, szkoda sobie zawracać głowę.

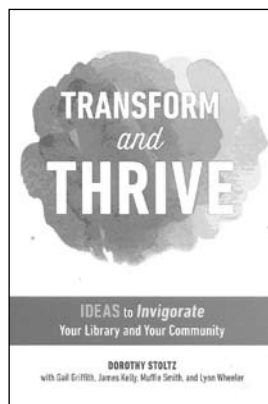
Natomiast za wyższą formę uczestnictwa w sieciowych kontaktach, uważa autorka blog i bardzo starannie referuje, jak prowadzić, oraz namawia do tego intensywnie. Powtarzając jednak ostrzeżenie, że jest także absorbujący wariant postępowania. Blog bowiem to coś zupełnie innego niż statyczna strona www. Wymaga dynamiki, zmian i systematycznej kontynuacji. Oraz umiejętności – nie tylko zawodowych. To jest mianowicie specjalny gatunek wypowiedzi, który trzeba opanować.

Natomiast nie wiem, czy Smith potrzebnie demonizuje internet jako taki, wyolbrzymiając niebezpieczeństwo utraty prywatności. Ewentualne ryzyko oczywiście istnieje i w formach czatowych wzmaga się bez wątpienia, ale to medium w ogóle takie jest.

No i odpowiedzi autorskie w tym zakresie są bardzo stereotypowe. Sugerują, żeby nie ujawniać za dużo (czyli?) wiadomości na swój temat, żeby stosować

możliwie długie i skomplikowane passwordy oraz na ile to możliwe: żeby sprawdzić, kim są osoby, uczestniczące w dyskusjach. Ale to są przecież elementarne i obiegowe reguły używania internetu w ogóle. Natomiast nie wygląda mi na to, żeby hakerzy jakoś szczególnie polowali na dyskutujące w sieci bibliotekarki. Chyba że w celach romantycznych.

Sporo jest więc w tych ostrzeżeniach przesady, ale to jedyna większa słabość tej książki. Generalnie – interesującej.

MYŚLENIE OKOŁOBIBLIOTECZNE [***]

Dorothy Stoltz with Gail Griffith, James Kelly, Muffie Smith and Lynn Wheeler: *Transform and Thrive. Ideas to Invigorate Your Library and Your Community*. Chicago: ALA Editions, 2018, 151 s. ISBN 978-0-8389-1622-3.

W kręgu koncepcji nowego bibliotekarstwa – są takie, chociaż na razie rozproszone, fragmentaryczne i często prostoduszne – pojawia się stopniowo coraz więcej refleksji, mniej lub bardziej zasługujących na uwagę. I wprawdzie do spójnego pomysłu na rozwój sporo jeszcze brakuje, ale to jednak są propozycje skierowane już we właściwą stronę.

Zaliczam do nich również tę książkę, mimo ewidentnej mialkości i powierzchowności. Jest oczywistym przykładem tworzenia nowych bibliotekarskich stereotypów i mitów w miejsce tych, które były. Ale są też w tekście pomysły odświeżające oraz – przynajmniej korespondujące – z zaniepokojeniem, które narasta wokół współczesnego bibliotekarstwa.

Za ogólną referencję wzięła się Dorothy Stoltz, wicedyrektor Carroll County Public Library (Maryland, USA), z pomocą kilku innych wicedyrektorek tejże biblioteki oraz ościennej. Praktyczne doświadczenie tego grona nie podlega dyskusji, natomiast niekoniecznie przekłada się na jakość wypowiedzi. Więcej tam bowiem ogólników i powtórzeń, aniżeli odkrywczości – chociaż nie upieram się, że jej nie ma wcale. Lecz została dodatkowo zamazana pozorantwem intelektualizacji: nieustannie mianowicie przywoływani są już to Sokrates, już to Platon(!). Skłamałbym, mówiąc, że z sensem.

Dość liczne słabości tej książki są pośrednio świadectwem kryzysu samej firmy wydawniczej. To ALA, najpotężniejsze na świecie bibliotekarskie zrzeszenie, które jednak edytorsko wyraźnie ostatnio dołuje i szuka ratunku w wydawaniu beletrystyki oraz książek dla dzieci, odpuszczając jakościowo publikacje zawodowe. Znosi się zresztą na fuzję z dużym wydawnictwem profesjonalnym – które zapewne sprowadzi zakres bibliotekarski do parteru, bo tak zwykle jest. Natomiast samo stowarzyszenie ma inne źródła przychodów oraz inne pomysły na działalność.

Autorki sugerują w tej książce, że najważniejszą nowością w bibliotecznym działaniu jest inspiracja – przede wszystkim do myślenia, a w dalszej konsekwencji do działania. Wymyśl coś mądrego oraz zrób to mądrze: takie jest motto. Nieprawda, że całkiem świeże, ale potrzebne i wciąż aktualne.

Jednak żeby było realne i wykonalne, trzeba pozyskać publiczność. Dla różnych celów namówić na ukierunkowaną aktywność i osiągnąć akceptację, bo inaczej nie będzie z tego nic. Szczególnie lansowaną formą jest oddziaływanie bezpośrednio, przez zagadnieniowe zebrania oraz spotkania dyskusyjne, w czym rzeczywiście widać niejaki powiew myślenia nowego. Chwilami nawet przesadzono, bo z pola widzenia niekiedy znikają zupełnie zasoby oraz ich zawartości treściowe, a to w końcu jest nadal biblioteczny fundament.

Wypracowanie nowej strategii postępowania wymaga wstępnego rozważenia, co można zrobić jeszcze, obok – więc ponad, ale nie zamiast – tego, co już się sprawdza. W pełni, albo częściowo. Z konieczną jednak weryfikacją pomysłów według opinii użytkowników, a bez nadmiernego parcia tylko dlatego, że są własne.

Zatem biblioteki mają uświadamiać, inspirować, służyć wzbogaceniu wiedzy i osobniczemu rozwojowi. To nic odkrywczego: tak przecież było i jest, odkąd bibliotekarstwo istnieje. Ewentualna nowizna polega więc na kategorycznym podwiązaniu przedsięwzięć pod użytkowniczą akceptację oraz na ustanowieniu priorytetu dla intelektualizacji. Bo to jest główna wartość, dla której biblioteki istnieją.

W tym zakresie narzędziem koniecznym są dobre relacje bezpośrednio z publicznością. Oczywiście: liczy się optymalna realizacja usług, ważne jest też wykorzystywanie nowych technologii, ale głównym spoiwem przedsięwzięć musi być współpraca z użytkownikami we wszystkich możliwych wariantach. I jeżeli jest atmosfera wzajemnej życzliwości, to nie tylko osiągalne są dobre efekty, ale można też liczyć na ochronę ze strony środowiska. No bo wtedy dla publiczności to jest biblioteka nasza. Brzmi to trochę jak slogan, ale ma pokrycie w rzeczywistości.

Po stronie biblioteki ktoś musi na to zapracować. Autorki są zdania, że w dużych i w bardzo dużych bibliotekach najważniejszy jest średni szczebel kierowniczy. Ponieważ najlepiej zna się na sprawach merytorycznych, modelowo organizuje współpracę poziomą oraz pionową, no i jest również inkubatorem nowych koncepcji. Dyrekcja naczelna tylko to wszystko spaja i koordynuje.

No więc to jednak są bajki. Tak wprawdzie może być i niekiedy bywa, ale nie ma żadnych podstaw, żeby tworzyć z tego regułę, a tym bardziej zakłęcie. Tu panie wicedyrektorki zdecydowanie przesadziły.

Natomiast mają rację – zresztą po części wbrew temu, co napisały wcześniej – że biblioteki są społeczeństwu potrzebne dla zawartości: za sprawą tego, co w nich jest, będzie i przetrwa. Bo bibliotekarze dzisiaj są, a jutro odchodzą: zmieniają się sukcesywnie. Tymczasem zasoby w podstawowym wymiarze zostają. I to jest bibliotek wartość naczelna.

BIBLIOTEKI DZISIAJ I JUTRO [****]

Rumiancewskie chtienija '18. Moskwa: Paszkow dom, 2018. T.1: 415 s. ISBN 978-5-7510-0737-8; T.2: 383 s. ISBN 978-5-7510-0738-6; T.3: 320 s. ISBN 978-5-7510-0739-3.

Rosyjska Biblioteka Państwowa w Moskwie każdego roku organizuje gigantyczne konferencje biblioteczno-muzealne, pod stałym tytułem „Rumiancewskie chtienija”, z pokłosem w postaci publikacji książkowych, które wydaje biblioteczny edytor Paszkow dom. W nadtytule pojawia się sugestia, że to jest inicjatywa międzynarodowa, ale odnosi się raczej do uczestnictwa, bo referentów pozarosyjskich bywa niewielu. Jakkolwiek w ogóle jest ich mnóstwo

– tym razem ponad 190 – z tematyką bardziej różnorodną, niż można to sobie wyobrazić, toteż o żadnej spójności referencjalnej nie ma mowy.

Bywają sygnalizowane biblioteczne i niebiblioteczne problemy ogólne i zasadnicze, ale również detaliczne oraz bagatelne, bądź nawet bzdurne, a przy takich ilościach trudno też mówić o jakiegokolwiek jednolitej jakości. Pod tym względem trafiają się teksty bardzo dobre, ale również pełno jest kiepskich lub wręcz beznadziejnych. Od tego więc, w jakich wzajemnie występują proporcjach, zależy także ocena trzytomowych zwykle wydawnictw postkonferencyjnych. W przeszłości często przeważały marne, ale tym razem jest inaczej.

Edycja najnowsza, współsygnowana przez postsowieckie Biblioteczne Stowarzyszenie Eurazji, zawiera zapis konferencji z 2018 r. i składa się z trzech tomów, licząc w sumie ponad 1100 stron. Jest również, tak jak poprzednie, nieprawdopodobnie zróżnicowana tematycznie oraz jakościowo i nie wyobrażam sobie, żeby ktoś jeden (oprócz mnie) był w stanie przeczytać wszystko. Tym bardziej, że publikacji nie posegregowano zagadnieniowo, lecz zostały umieszczone w porządku alfabetycznym: według nazwisk autorów. Trudno wyobrazić sobie pomysł gorszy.

A jednak tym razem dało mi się wyłuskać kilkanaście tekstów ciekawych i mądrych, naprawdę wysokiej jakości, traktujących w ogóle o bibliotekarstwie, albo wdających się w szczegóły, lecz ważne. Piśmiennicze zaplecze tych wypowiedzi jest – jak zwykle tam – głównie rosyjskie, ale zauważyłem też więcej niż dotychczas przywołań zagranicznych.

Merytoryczną oraz intelektualną zawartość tych najlepszych wypowiedzi oceniam dobrze lub bardzo dobrze. Są warte skonfrontowania z naszymi punktami widzenia, no i po to je właśnie sygnalizuję. Z tym, że w wyborze oraz w innej kolejności, aniżeli w oryginale, bo to poprawia treściową spójność.

Profesor Wenera Rezonowa z uniwersytetu w Szarańsku uważa zachodzące teraz zmiany w bibliotekarstwie za równie naturalne – podobnie zresztą liczne i fundamentalne – jak we wszystkich innych dziedzinach życia. Takie to są czasy. Jednak według niej, biblioteka nadal pozostaje głównym transmitterem zweryfikowanych informacji oraz kuratorem społecznej pamięci. Natomiast wśród powinności nowych wyróżnia znowelizowaną formułę strukturalizacji zasobów komunikacyjnych i zapewnienie rzeczywiście powszechnej (ostrożniej: rozległej) do nich dostępności oraz lansowanie szacunku dla wiedzy. Głównym celem za-

mierzeń ma być udział w kreowaniu wykształconych osobowości, ale – uwaga: to prawie wszyscy tam powtarzają chórem! – przede wszystkim w trybie bezpośrednich dialogów, które wobec tego trzeba intensywnie aranżować.

To chętnie i często powtarzana tam obecnie opinia, zatem niewątpliwie modna, ale mam wątpliwości w jakim stopniu jest zasadna i w ogóle realna. Ile bowiem biblioteka może stworzyć form dyskusyjnych, z jak licznym udziałem, no i skąd mają się brać odpowiednio przygotowani do tego pracownicy? To raczej, ważne zresztą, dopełnienie repertuaru przedsięwzięć, a nie jego fundament.

Za biblioteczną strukturalizacją materiałów komunikacyjnych opowiada się również Nikołaj Zubkow z Państwowej Biblioteki Literatury Obcej w Moskwie – uważając, że to jedyny sposób na ich rozległą utylizację. Z tym, że tę wypowiedź „Przegląd Biblioteczny” publikuje w całości.

To jest część szerszej, nie tylko rosyjskiej, refleksji nad społecznym obiegiem treści, niewątpliwie zintensyfikowanym w następstwie mediatyzacji oraz digitalizacji. Ale – jak sygnalizuje Wadim Stiepanow, profesor w moskiewskim Instytucie Kultury – nie pozniwały jednak dotychczasowe trudności w przyswajaniu i weryfikacji odbieranych przekazów. Biblioteczne wsparcie i pośrednictwo jest zatem konieczne i to zwłaszcza (jak sugerowała W. Rezonowa) poprzez bezpośrednie formy wymiany opinii.

Jednak to również jest postulat na wyrost. Należałoby bowiem stworzyć stosowne warunki. Przystosować pomieszczenia na dyskusje, zapewnić wyposażenie (możliwie luksusowe), radykalnie wydłużyć pory otwarcia oraz przygotować inicjatorów. A jak tego wszystkiego nie ma...

Na aranżację form bezpośrednich namawia bibliotekarzy również Irina Kuźmina z Biblioteki Narodowej Dagestanu w Machaczkałe. Twierdzi mianowicie, nie bez przekory, że trzeba w bibliotekach powiększyć obszary hałasu. Organizując rozmaite warianty zajęć grupowych: kawiarnie literackie, kluby intelektualne, zespoły dyskusyjne – a wszystko po to, żeby przyczynić się do refleksyjnego wzbogacenia publiczności. Której w tradycyjnym bibliotekarstwie przydzielono tylko rolę bierną.

W tych i w podobnych sugestiach, które pojawiają się globalnie, dostrzegam wspólną chęć częściowego wyzwolenia się spod wszechobecnej władzy elektroniczno-medialnej i zmarginalizowania czysto użytkowej konsumpcji informacji. To ma oczywiście swój sens, ale wymaga przełożenia na konkrety, a tego powszechnie brakuje.

No – może prawie powszechnie. Taką bowiem próbę ukonkretnienia podjęła Ewgenija Gusiewa, profesor Instytutu Kultury w Moskwie, proponując wszystkim bibliotekom opracowanie schematycznego planu postępowania przyszłościowego, przez wpisanie do rejestru zamierzeń, stosownych charakterystyk i uściśleń. Oto sugerowane, powiązane segmenty takiego planu: podstawowe zakresy działania > adresaci > oczekiwane rezultaty główne > kanały i formy świadczenia usług > środki finansowe > partnerzy > spodziewane przeszkody.

Nie jest to zapewne propozycja superkreacyjna, ale niewątpliwie skłania do uporządkowania i ukonkretnienia przemyśleń. Bez tego, cała ta dyskusja o bibliotecznej innowacyjności nie wykroczy poza etap sloganiarstwa.

Konkretyzując opinie na temat obiegu informacji, profesor Instytutu Sztuki i Kultury w Biełgorodzie, Olga Muraszko, oraz jej studentka tamże, Daria Barus,

są zdania, że za sprawą elektronicznej inwazji, obecnie sytuacja w publicznym komunikowaniu przypomina przełom, wywołany kiedyś wynalezieniem druku. Sugerują przy tym, że wobec tego w dowolnym miejscu można teraz przejąć i wykorzystać całą istniejącą wiedzę, tym bardziej, że stosowane aktualnie nośniki nie podlegają destrukcji. Jednak obie sugestie wpisują się jedynie w egzaltowane bajkopisarstwo, ewentualnie dopuszczalne w przypadku studentki, ale już pani profesor – niekoniecznie. Tak jak i supozycja, że tradycyjne zasoby informacyjne są teraz wykorzystywane w mniejszym stopniu. Gdzie jest na to jakiś dowód?

Natomiast mają rację, że tę technologię trzeba opanować w bibliotekach i przez bibliotekarzy, co bynajmniej regułą nie jest. Tym bardziej więc po stronie publiczności. Digitalna *gramotność* jest na razie udziałem mniejszości i biblioteczne wsparcie w korzystaniu okazuje się niezbędne na każdym kroku. Zwłaszcza, że lawinowo rozszerza się równocześnie obszar dezinformacji w sieci.

W tej chwili jest rozlegle lansowana koncepcja rozmnożenia sieciowej informacji pełnotekstowej. Owszem, to da się uzasadnić. Ale bez wyposażenia odbiorców w umiejętność korzystania i weryfikacji (kłamstwa pełnotekstowe też nie są rzadkością), cel nie zostanie osiągnięty.

Z kolei Nina Awdiejewa i Galina Łobanowa z Państwowej Biblioteki w Moskwie w niezwykle interesującym tekście zajęły się relacjami bibliotek wobec nauki. Szczególnie starannie odniosły się do – praktykowanej na całym świecie, a u nas w stopniu wręcz szokującym – oceny dokonań naukowych poprzez rejestry publikacji naukowych (więc nie przez same publikacje) oraz przypisane do tych rejestrów (!) wskaźniki. Ich punkt widzenia jest mi bliski: też uważam, że to dramatyczne nieporozumienie.

Poza tym autorki sygnalizują, że udział Rosji w światowym dorobku nauki ocenia się poniżej 2,5% i tylko w niektórych obszarach, jak fizyka, matematyka i geonauka, ten wskaźnik rośnie do 11%, a nawet jednostkowo do 23%. Jednak ogólnie to jest mizeria. Dla poprawy konieczne jest radykalnie lepsze biblioteczne zaplecze nauki (a u nas to nie?), gwarantujące uczonym zdalny dostęp do źródeł, także zagranicznych, z czym nie jest dobrze. Kłopotów nastęrcza nie tylko inny alfabet.

No bo trzeba jeszcze sprostać niełatwym wymaganiom. Mianowicie dostawa powinna być kompletna, godna zaufania, zawsze aktualna, obiektywna oraz weryfikowalna. Te właśnie cechy wyznaczają zakres i charakter naukowych powinności bibliotecznych. Autorki nie piszą jednak, w jakim stopniu można temu sprostać.

Tylko częściowo odnoszą się do – wszędzie zresztą fundamentalnej – naukowej wiarygodności oraz wartości, czego najrozmaitsze wskaźniki nie są w stanie oszacować. Ma miejsce jedynie indeksacja, ale to jest tylko odnotowanie, rejestracja, a nie ewaluacja. W Rosji funkcjonuje ok. 6 tys. czasopism naukowych i wraz z tym, co ponadto trafia do (użytkowanych przecież) repozytoriów, to jest obszar gigantyczny. Ale kontrolowany słabo lub wcale, toteż wysoce podatny na falsyfikację. U nas też to widać – choćby z tego, co na łamach *Forum Akademickiego* ujawnia Marek Wroński.

No więc rzeczywistą ewaluacją, weryfikacją oraz zwalczaniem plagiatów w nauce mogłyby zająć się biblioteki – podpowiadają autorki – a w Rosji konkretnie moskiewska Biblioteka Państwowa. Jednak nie precyzują, jakiego wymagałoby to doinwestowania oraz jak zorganizowanej współpracy zewnętrznej.

Na razie tworzy się w tej bibliotece kolekcję bazową *Literatura naukowa i edukacyjna*, w oparciu o egzemplarze obowiązkowe. To mógłby być warsztat dla generowania opinii. Ale to są tylko pomysły wstępne.

Jest w tej książce także garść wypowiedzi na temat udziału bibliotek w procesach edukacji, ale wszystkie uprawiają slalom pomiędzy sztafą a sloganiarstwem. Od tej jałowości tylko nieco odbiega Mariam Arpentiewa, profesor psychologii uniwersytetu w Kałudze, odnosząc się do rozwiniętej idei samoedukacji, mianowicie do heutagogiki – jak ostatnio nazwano praktykę niezależnego samokształcenia. To jest zjawisko nie całkiem nowe, ale obecnie sygnalizowane szczególnie, w kontekście indywidualnych dążeń rozwojowych.

Ich kierunki oraz zakresy każdy wyznacza sobie sam, ale w realizacji przydaje się instruktażowe wsparcie bibliotek: jak się uczyć, jak poznawać siebie oraz jak rozwijać wybrane umiejętności. Jednak detalicznej charakterystyki takiego wsparcia w tym wystąpieniu nie ma.

Autorka sugeruje natomiast, że głównym narzędziem heutagogicznym w bibliotekach może i powinna być aranżacja dialogów, zarówno w sieci, jak też bezpośrednich. Co brzmi bardzo mętnie. To typowa profesorska spychotechnika nakazodawcza: biblioteki mają coś zrobić. Ale co, jak oraz w jaki sposób, pozostaje tajemnicą.

Wśród wielu rozproszonych wątków tematycznych, zwraca uwagę doniesienie Ewgenija Złobina – to profesor moskiewskiego Uniwersytetu Humanistycznego – o funkcjonowaniu w Rosji elektronicznych autowydawnictw, rozpowszechniających swoje wytwory w sieci. To jest całkowicie odrębny obieg publikacji digitalno-piśmienniczych, niezależny też od władz, co akurat w Rosji ma wydźwięk szczególny. W rezultacie pojawiła się już w internecie biblioteka M. Moszkowa, złożona z takich właśnie publikacji: olbrzymia i funkcjonująca samodzielnie. Symptomatyczne, że zgromadziła mnóstwo opowieści o najnowszych przedsięwzięciach wojennych Rosji, niekoniecznie zbieżnych z wersjami relacji oficjalnych.

Wygląda to na problem dwójakiego rodzaju. Po pierwsze: jak sobie z tym poradzą dalekie od liberalizmu rosyjskie władze. Ale również – jak tego rodzaju ogromna, digitalna kolekcja czysto sieciowa zachowa się w kontekście realnych bibliotek oraz ogólnego obiegu piśmiennictwa. Oczywiście już nie tylko w Rosji.

Z kolei Michał Głazkow, profesor w moskiewskim Instytucie Kultury, opowiada o kształceniu bibliotekarzy w Rosji, ale nie wiem dlaczego tylko w ujęciu przeszłościowym.

No więc w połowie lat 80. XX w. było tam raptem osiem uniwersyteckich instytutów bibliotekoznawczych (mniej niż u nas wtedy), z roczną liczbą ok. 800 absolwentów, a więc maleńko jak na tak duży kraj. Było natomiast 69 bibliotekarskich szkół zawodowych. W bibliotekach publicznych wyższym wykształceniem legitymowało się 25% pracowników, ale w tym bibliotekarskim tylko 15%.

Poza tym jakoś tego przygotowania nie wygląda na wygórowaną. Głazkow donosi, że podręczniki bibliotekoznawcze z poprzednich lat ociekały ideologizacją, bez opamiętania cytując zwłaszcza Lenina i Krupską. A na dodatek wartość przytaczanych wskaźników statystycznych jest mocno wątpliwa. Ze względu bowiem na marne płace oraz mizerny prestiż zawodu stabilność kadrowa w tamtejszych (czy tylko?) bibliotekach była i jest żadna.

Jest też doniesienie o rosyjskich bibliotekach za granicą, lecz dziwnie zdawkowe. Wypowiada się profesor Uniwersytetu im. Łomonosowa w Moskwie, Ludmiła Muromcewa. Która – skoro wzięła się za ten interesujący temat – to jednak mogła wysilić się na coś więcej.

Miliony Rosjan, rozproszonych po świecie dawniej i obecnie, dla zachowania kontaktów z językiem, literaturą i doniesieniami z kraju korzystały z tworzonych tu i ówdzie społecznym sumptem rosyjskich bibliotek. W Paryżu powstała taka w 1815 r., w Genewie w 1902 r., a w Rzymie w 1912 r. Paryska biblioteka osiągnęła wielkość ponad 100 000 tomów i serwowała rozległy repertuar form pracy z czytelnikiem. Inne, mniejsze, oferowały to, na co było je stać. Kłopoty finansowe nie omijały żadnej, mimo to nigdzie działalności nie przerwano. O pomocy z kraju nie ma ani słowa, bo zresztą wątpię, aby taka była. Ponadto wzmianki wymagałyby zapewne jeszcze (autorka tego nie zrobiła) ogromna, głównie rosyjska, kolekcja sławistyczna – ponad 150 tys. tomów – w bibliotece Seton Hall University w Walsh (New Jersey).

No i trzeba dopowiedzieć, też niezależnie od Muromcewej, że w niektórych bibliotekach lokalizowały się niewielkie rosyjskie wydawnictwa emigracyjne (*samizdaty*), z drugoobiegową dostawą książek do Rosji. A okołobiblioteczne, uchodźcze środowiska rosyjskie miawały oraz mieszały niekiedy wpływ na ogólnorosyjską refleksję intelektualną.

Bardzo możliwe, że w kategoriach spodziewanej ciekawostki pojawiła się w tej książce wypowiedź Borysa Ilizarowa, profesora Rosyjskiej Akademii Nauk, na temat osobistej kolekcji bibliotecznej Józefa Stalina. W rzeczywistości jest tak tylko częściowo, za dużo w niej bowiem informacji wątpliwych, a nawet odległych od prawdy. Trzeba zresztą dopowiedzieć, że pisanie o tym największym zbrodniarzu w dziejach ludzkości akurat tam łatwe nie jest, ponieważ ostatnio resentymenty dla generalissimusa wyraźnie odżywiają. Ale z kolei przymusu pisania jednak nie ma.

Ilizarow opiera się na zachowanych zasobach dwóch osobistych stalinowskich bibliotek: na Kremlu, oraz na dacy w Kuncewie. Ta druga liczyła ok. 25 tys. tomów. Ponadto były jeszcze inne kolekcje, lecz potem zostały całkowicie rozkradzione.

Stalin sam sobie dobierał książki, tak do czytania, jak i na przechowanie. Często po prostu zabierał je z bibliotek – co autora mocno irytuje. Tak, jakby nie było innych powodów do irytacji. Wyraźnie mniejszy impuls oburzenia adresuje zaś do faktu, że wódz oskarżył o spisek 18 bibliotekarek; wszystkie trafiły do łagrów, ale nie wszystkie wróciły.

Autor sugeruje, że Stalin zaczął tworzyć swoje księgozbiory dopiero w 1922 r., a wcześniej o wiedzę nie dbał w ogóle. Otóż to nieprawda. Argument rzekomo dowodowy, że robił w pisaniu po rosyjsku ortograficzne błędy oraz że mówił z gruzińskim akcentem nie ma nic do rzeczy. W końcu był przecież Gruzinem. Natomiast w młodości pisywał wiersze, bynajmniej nie drugorzędne, a w autoedukacji mało kto mógłby mu dorównać.

Są obecnie w Rosji próby powiązania rewolucji bolszewickiej z postaciami prymitywnymi, rodem z dzikiej Azji i przetrzucenia całego odium na rzekomych barbarzyńców, którzy całe przedsięwzięcie zdegenerowali. Takie ma być usprawiedliwienie, dlaczego wszystko poszło podobno nie tak. Lecz prawda jest inna.

Jak na ówczesne rosyjskie warunki, W. Lenin, N. Krupska, L. Trocki, L. Kamieniew albo A. Łunaczarski, byli świetnie wykształceni, należeli wszak do inteligencji, a nawet do intelektualnej elity. A to przecież Krupska i Łunaczarski wykastrowali rosyjskie biblioteki ze wszystkiego, co miało jakąkolwiek refleksyjną wartość. Stalin różnił się od nich gruzińskim pochodzeniem oraz gorszym wykształceniem formalnym, ale nie był nieokrzesanym barbarzyńcą. Tym gorzej.

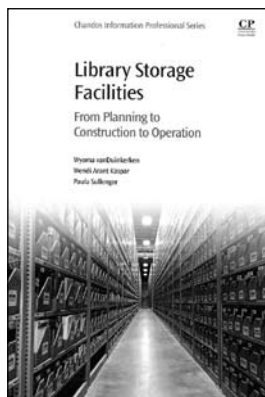
Swoje osobiste biblioteki oraz prywatne archiwa zaczął tworzyć, kiedy powstały ku temu warunki. Oraz kiedy ułatwił mu to, poszerzający się z roku na rok, zakres jego władzy.

Oprócz książek gromadził też materiały kompromitujące otoczenie: polityków, przeciwników, współpracowników, a także inne osoby – na wszelki wypadek. Widzieli je A. Fadijew oraz K. Simonow i to z ich relacji wiadomo, że takie archiwum istniało. Potem zaś (twierdzi autor) przejęły je służby specjalne.

W odniesieniu do poststalinowskich kolekcji książkowych, scharakteryzowanych zdawkowo, główna refleksja Ilizarowa koncentruje się na stalinowskim bazgrananiu bezpośrednio w tekstach. Jednak w treść tych niby bazgrołów autor nie wnika, no i to ma już znamiona zniekształcania prawdy. Bo przecież je widział i wie doskonale, że to nie jest taka sobie zwykła bazgranina.

Mianowicie na niektórych stronach tytułowych Stalin odnotowywał lakoniczne opinie o przeczytanych książkach, o ich autorach (np. o Płatonowie: *utalentowana swolocz*) oraz sugerował wstępnie represje do zastosowania. Takie były pierwotne wersje nieodwracalnych wyroków, w odniesieniu choćby właśnie do A. Płatonowa (oraz jego syna), lub I. Babla. Było ich zapewne więcej, toteż przytoczenie na międzynarodowej konferencji oraz w postkonferencyjnym tomie musiałyby wywołać sensację i szok. Ale w końcu nie było przymusu, żeby decydować się na takie wystąpienie.

Wyznacznikiem postępowania rzeczywiście naukowego jest dążenie do prawdy. Ale życie uczy, że jednak nie zawsze, nie wszędzie oraz niekoniecznie całej prawdy.

O BIBLIOTECZNYCH MAGAZYNACH [****]

Wyoma VanDuinkerken, Wendi Avant Kaspar, Paula Sullenger: *Library Storage Facilities. From Planning to Construction to Operation*. Kidlington: Chandos Publishing, 2019, 250 s. ISBN 978-0-08-102754-7.

Było już sporo wartościowych monografii traktujących o projektowaniu, budowie i funkcjonalizacji bibliotek oraz bibliotecznych przestrzeni – najlepszą z nich wydała mi się czeska¹ – autorami zaś byli architekci. Zatem po raz pierwszy widzę taką publikację, opracowaną w środowisku wyłącznie bibliotekarskim.

Oczywiście: przedstawione w niej opinie nie są wobec tego ściśle architektoniczne ani budowlane. Najwięcej uwag oraz refleksji a także

¹ L. Kurka: *Architektura knihoven*. Praha: SKIP ČR, 2011.

wskazówek odnosi się do urządzenia oraz do funkcjonowania obiektów. Poza tym mowa jest nie o bibliotekach w ogóle, lecz (w węższym ujęciu) o bibliotecznych magazynach. Traktowanych jednak jako biblioteczne segmenty autonomiczne.

To zresztą także swoisty paradoks. Oto bowiem w czasach, kiedy trwa nasilona licytacja, co jeszcze można w bibliotekarstwie zdigitalizować, pojawia się kompetentna i racjonalna wypowiedź na temat konstrukcji, budowy, wyposażenia i funkcjonowania bibliotecznego magazynu, pojmowanego tradycyjnie, a być może dla niektórych nawet po prostaku. To ma być mianowicie archiwum i przechowalnia zasobów drukowanych, przeznaczonych do bibliotecznego obiegu, lecz nie w bezpośrednim rzucie (bo rzadziej), więc zlokalizowanych odrębnie, w osobnym kompleksie budynków, poza główną siedzibą biblioteki – nieraz nawet w znacznym oddaleniu. Nowatorstwo przedstawionych koncepcji opiera się na maksymalnej automatyzacji oraz cyfryzacji wszystkich procesów obsługowych, a także (mowa o dużych bibliotekach akademickich) na sugerowanym międzyuczelnianym i międzybibliotecznym charakterze tak tworzonych magazynów.

Wysocze oryginalny wydał mi się także autorski zespół tej książki. W. Van Duinkerken jest wicedyrektorem biblioteki uniwersyteckiej w Austin (Teksas), a W. Kaspar oraz P. Sullenger są w tym uniwersytecie profesorami. Zaskoczenie polega na tym, że – inaczej niż często bywa – cały przedmiot sprawy znają w najdrobniejszych szczegółach. Nie ulega żadnej wątpliwości, że miały (mają?) z tym wszystkim do czynienia bezpośrednio i doskonale wiedzą, o czym piszą.

Niekiedy zresztą nie jest to takie dobre, ponieważ nadmiernie wnikają w detale, wręcz poza granice oczywistości. Brakuje tylko instrukcji, którą ręką i w którą stronę przekreślać klucz do drzwi wejściowych.

Autorki potwierdzają, że obecnie ma miejsce rekonstrukcja bibliotecznych paradygmatów, z najważniejszą zmianą priorytetu, mianowicie posiadanie nośników treści staje się mniej ważne niż dysponowanie nimi oraz – niż obowiązek zapewnienia dostępności. Z tym, że w rozmaitej formie. Digitalizacji podlega bowiem nie więcej niż 15% zasobów drukowanych, a w wielu obszarach nauki od druku odstąpić po prostu nie można. Dlatego fizyczne kolekcje będą nadal rosły i oczywiście konieczne są dla nich zwiększone przestrzenie biblioteczne. Tym bardziej, że materiały drukowane są od cyfrowych na ogół tańsze.

Ale na terenach bibliotecznych toczy się nieustanna wojna o te właśnie przestrzenie. Potrzebne konkurencyjnie na indywidualne i grupowe pomieszczenia dla publiczności, na sale multimedialne, na administrację i biblioteczne pracownice, na kawiarnie, kioski, na obszary rekreacyjne... Dlatego zasoby rządziej używane próbuje się lokalizować w magazynach zewnętrznych, ewentualnie międzybibliotecznych, a nawet międzyuczelnianych. Z pełną świadomością, że to dodatkowo redukuje wykorzystanie.

Natomiast jest znacznie tańsze, czasem nawet pięciokrotnie. Z wyliczenia autorki wynika, że przechowanie jednej książki w wolnym dostępie kosztuje rocznie 4,26 \$. W magazynie natomiast, w bieżącym układzie według numeru wpływu (*numerus currens*) – 0,86 \$. Zaś magazynowy układ według formatów jeszcze bardziej obniża ten koszt do 0,20 \$. Jest o czym pomyśleć.

Mimo licznych zmian okółbibliotecznych główne zadania ogólne bibliotek pozostają takie same: gromadzić treści oraz sprzyjać ich obiegowi. I w tym zakre-

się już od dawna funkcjonuje reguła międzybibliotecznej współpracy w obszarach gromadzenia i udostępniania. Znacznie usprawniająca obsługę publiczności, bo jednak ilość materiałów do rozpowszechniania jest gigantyczna.

W następstwie zaczyna się modyfikować model własności właśnie, obecnie już raczej przypisania własności, zasobów bibliotecznych. Nadal dominuje wprawdzie wariant instytucjonalny, kiedy to każda biblioteka dobiera oraz gromadzi materiały dla siebie, zachowując własność. Ewentualnie koordynuje częściowo z innymi bibliotekami decyzje o doborze, według kryteriów regionalno-zakresowych.

Ale nie jest już marginalna inna forma gromadzenia, mianowicie rzeczywiście kilkubiblioteczna, skoordynowana. I ma sens właśnie w wersji repozytoryjnej: przy przechowywaniu materiałów we wspólnym, multibibliotecznym magazynie zewnętrznym. Z zachowaniem indywidualnej własności każdej z kooperujących bibliotek, natomiast przy wspólnym już udostępnianiu międzybibliotecznym. Na ogół zdalnym i wysyłkowym, ale bywa też czasami, że i bezpośrednim. W niektórych magazynach – np. zlokalizowanych na uczelnianych kampusach – uruchamia się bowiem udostępnianie miejscowe, jeśli są po temu warunki oraz jeżeli jest taka potrzeba.

Ze względu na te właśnie okoliczności, autorki zdecydowanie lansują ideę budowy wspólnych magazynów międzybibliotecznych i wygląda, że to ma sens. Jednak żeby się powiodło, przedsięwzięcie musi być perfekcyjnie przygotowane.

Trzeba zacząć od wyszukania i namówienia ewentualnych partnerów, dobrze jeśli jakoś wcześniej rozpoznanych. No bo to jest w istocie dokonanie także biznesowe. Zatem już na wstępie, od razu, każdy musi określić swoje oczekiwania, priorytety, ale także poziom inwestycyjnej partycypacji. Jeżeli nie uda się zapewnić spójności oraz wiarygodności, to pomysł nie ma szans na powodzenie.

Tryb wstępnego postępowania proponują autorki mniej więcej taki: ogólna idea > rejestr potrzeb i funkcji > oszacowanie kosztów > wykonanie projektu architektonicznego > weryfikacja kosztów > audyt. Oczywiście: im mniejsze deklarowane środki, tym projekt zgrzebniejszy i tym gorszy wykonawca.

Do fazy realizacyjnej trzeba wybrać głównego koordynatora, a także powołać zespół ekspertów. Złożony z architektów oraz specjalistów budowlanych, z bibliotekarzy, współkontrahentów i administracji. Bibliotekarze powinni tam również pełnić funkcje policji w trakcie budowy, pilnując właściwego wykonawstwa, ale też nadzorując dopływ ewentualnie zgłaszanych, bieżących sugestii modyfikacyjnych.

Autorki, świetnie znając się na rzeczy praktycznie, nie robią złudzeń, że to łatwizna. Przeciwnie! A schody pojawiają się zwykle już na etapie lokalizacji. Nikt bowiem na biblioteczny magazyn nie przeznaczony terenu dogodnego, zatem trzeba wyklócać się przynajmniej o niewielkie oddalenie od bibliotek głównych, bo to przekłada się później na funkcjonowanie codzienne. A potem na pewno będą zakusy, żeby jakąś część bibliotecznej powierzchni odebrać i przeznaczyć na inny cel. Trzeba więc być gotowym na nieustanne zmagania.

Jeżeli istnieje takie zorientowanie, to byłoby dobrze już na etapie projektowania doprecyzować przeznaczenie poszczególnych przestrzeni magazynowych według rodzaju zasobów. Generalnie nastawiając się na magazynowanie zwarte, z układem według formatów i sterowaniem przez RFID.

Poza tym konieczne są wydzielone i przysposobione przestrzenie na przyjmowanie zasobów nowych, na wysyłanie zewnętrzne oraz osobno: na opracowanie – z wydzielonym jeszcze obszarem na katalogi. Konieczne przy międzybibliotecznym charakterze materiałów oraz na ewentualność uruchomienia tam usług bezpośrednich. Na które także potrzeba odrębnej powierzchni, co na etapie projektowania bywa przeważnie kwestionowane. Ale potem...

Są też niezbędne pomieszczenia dla personelu. Który bywa tam niekiedy wyznaczony, na mocy okresowego oddelegowania, ale częściej trafia się stały i to jest rozwiązanie lepsze. Funkcjonowanie bowiem magazynów – z ewentualnym jeszcze udostępnianiem bezpośrednim – jest inne aniżeli bibliotek typowych. Zazwyczaj wymaga umiejętności zwiększonych.

W książce opisano poza tym mnóstwo detali oraz pomieszczono liczne instrukcje i prezentacje szczegółowe. Niektóre w postaci rozpracowanych drobniaczkowo *case studies*. Czego zatem, jak czego, ale objaśnień, także łopatologicznych, na pewno tam nie brakuje. I nie uważam, że to źle.

Jacek Wojciechowski

Tekst wpłynął do Redakcji 16 czerwca 2019 r.

Z ŻYCIA SBP

PUNKTACJA CZASOPISM

31 lipca 2019 r. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego opublikowało nowy wykaz czasopism i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych. W wykazie znalazły się czasopisma wydawane przez SBP „Przeгляд Biblioteczny” oraz „Zagadnienia Informacji Naukowej”, którym przyznano po 20 punktów.

KONKURSY I NAGRODY

- Nagroda Młodych SBP im. prof. Marii Dembowskiej

Tegoroczną nagrodę otrzymuje Tomasz Książek z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu za pracę *Bańka filtrująca i błąd confirmacji w świadomości użytkowników Internetu*. Promotor – prof. Małgorzata Kowalska-Chrzanowska.

Szczególnym wyróżnieniem została nagrodzona również Dorota Kolenda z Uniwersytetu Wrocławskiego za pracę *„Philobiblon” (1345) Richarda de Bury. Próba analizy dzieła*. Promotor – prof. Bożena Koredczuk.

- Tydzień Bibliotek 2019

Jury konkursu pod przewodnictwem Bożeny Chlebickiej-Abramowicz przyznało nagrody następującym bibliotekom:

I nagroda – Miejska Biblioteka Publiczna im. Melchiora Wańkowicza w Stalowej Woli (woj. podkarpackie) za akcję „Pamiętamy o tradycji, działamy nowocześnie”

II nagroda – Miejska Biblioteka Publiczna w Legionowie (woj. mazowieckie) za akcję „#biblioteka w social mediach”

III nagroda – Miejska Biblioteka Publiczna im. Jerzego Fusieckiego w Zabrze (woj. śląskie) za akcję „Pociąg do książek”.

Wyróżnienia:

– Krośnieńska Biblioteka Publiczna (woj. podkarpackie) za akcję „#biblioteka – tam Kopciuszek czeka!”

– Miejska i Powiatowa Biblioteka Publiczna w Kolbuszowej (woj. podkarpackie) za akcję „W świecie starych rowerów”.

Po raz pierwszy Jury przyznało także wyróżnienia bibliotekom działającym w miejscowościach poniżej 5 tys. mieszkańców. Wyróżnienia otrzymali:

– Gminna Biblioteka Publiczna w Miejscu Piastowym (woj. podkarpackie) za akcję „#biblioteka – Tak, czytam”

– Gminna Biblioteka Publiczna w Starym Polu (woj. pomorskie) za akcję „#biblioteka – Czy w bibliotece mieszkają piraci?”

Wręczenie nagród laureatom nastąpiło podczas 12. Forum Młodych Bibliotekarzy w Poznaniu. Relacje z przebiegu TB zamieszczono na stronie www.tydzienbibliotek.sbp.pl a także w czasopiśmie branżowych. W akcję promocyjną włączyły się struktury terenowe Stowarzyszenia oraz członkowie ZG SBP, którzy rozprowadzali materiały promocyjne w bibliotekach. Na spotkaniu podsumowującym przebieg programu potwierdzono zasadność kontynuacji honorowania bibliotek z małych miejscowości, większej aktywizacji środowisk lokalnych oraz sformułowano założenia dot. realizacji programu w 2020 r.

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.**

KONFERENCJE I WARSZTATY

- Kursy e-learningowe dla bibliotekarzy:

Promocja obrazem, dźwiękiem i filmem (1-22.07)

Kurs dotyczył tworzenia i wykorzystania w działaniach marketingowych bibliotek materiałów multimedialnych w postaci plików dźwiękowych (podcastów), niekonwencjonalnych prezentacji online i kolekcji tematycznych, interaktywnych zdjęć oraz filmów ze zdjęć i sekwencji wideo.

Tworzenie materiałów promocyjnych do druku i internetu (2-23.09)

Kurs dotyczył nauki projektowania i tworzenia atrakcyjnych wizualnie materiałów promujących bibliotekę, jej działalność, literaturę, książkę, czytanie itd., w postaci m.in. plakatów, ulotek, zaproszeń, dyplomów, infografik, ogłoszeń itp.

Oba kursy wg autorskiego programu prowadziła Bożena Boryczka – bibliotekarz, trener, nauczyciel konsultant Ośrodka Edukacji Informatycznej i Zastosowań Komputerów w Warszawie. Warto podkreślić, że kursy cieszyły się ogromnym zainteresowaniem i uczestnicy wnioskowali o ich kontynuację.

Kursy zostały zrealizowane w ramach projektu SBP „Wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w działaniach marketingowych biblioteki”. Materiały z kursów, prace uczestników upowszechniono na stronie www.szkolenia.sbp.pl

Projekt dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.**

- *MS Excel w pracy bibliotekarza*, Warszawa (1.07)

Głównym celem szkolenia było zaznajomienie uczestników z funkcją i możliwościami, jakie daje MS Excel, m.in. sposobami tworzenia przejrzystych tabel, możliwościami ich formatowania, a także podstawowymi formułami tekstowymi oraz obliczeniowymi.

Warsztaty prowadził Jacek Prądziński – kustosz Biblioteki Miejskiej w Bytowie, kierownik Pracowni Orange – multimedialnej świetlicy, Mobilny Doradca Sektora 3.0, Latarnik Polski Cyfrowej Równych Szans – trener kompetencji cyfrowych.

- 12. Forum Młodych Bibliotekarzy „Bibliotekarz DO POZNANIA”, Poznań (12-13.09)

Oprócz SBP współorganizatorami Forum byli: Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu, Biblioteka Politechniki Poznańskiej, Biblioteka Raczyńskich, Publiczna Biblioteka Pedagogiczna w Poznaniu, Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu. Tematyka Forum koncentrowała się wokół następujących paneli: „Tu i teraz – aktualne problemy”, „Poznaj swoją przeszłość – perspektywy szanse, zagrożenia”, „Bibliotekarz krea(k)tywnie!”. Obrady Forum, w których uczestniczyło ok. 200 bibliotekarzy podzielone zostały na dwie części: konferencyjną i szkoleniową. W pierwszej wygłoszono 16 referatów, w których rozważano m.in. wizerunek zawodu bibliotekarza, atrakcyjne metody aktywizacji młodych czytelników (m.in. poprzez gry komputerowe, gamifikację lekturową, wykorzystanie komiksów oraz robotów w zajęciach edukacyjnych), doskonalenie kanałów komunikacji z nimi. Poruszono też zagadnienia ochrony środowiska w bibliotece, rolę bibliotek jako „trzeciego miejsca” i kierunki ich rozwoju, omawiano studium przypadku oddziały informacji naukowej, międzynarodową współpracę bibliotekarzy i ONZ. W drugiej części Forum, odbyły się 24 warsztaty. Po raz pierwszy w Forum udział wzięli bibliotekarze zagraniczni – 13 osób z Ukrainy, którzy podzielili się swoimi doświadczeniami z obsługi różnych grup czytelników.

- Kongres Międzynarodowego Stowarzyszenia Muzycznych Bibliotek, Archiwów i Centrów Informacji (IAML), Kraków (14-19.07.)

Kongres IAML to największe doroczne tego typu wydarzenie na świecie. W Polsce organizowany był po raz trzeci – poprzednio odbył się na Uniwersytecie Warszawskim (1966 r.) i w Bibliotece Narodowej w Warszawie (2005 r.). Tym razem uczestnicy z całego świata (ok. 350 osób) skorzystali z bogatego programu sesji kongresowych, warsztatów oraz wydarzeń towarzyszących – prelegencji z 31 krajów zaprezentowali 114 wystąpień, odbyła się też sesja posterowa. Wśród referatów jedno z wystąpień (Michała Pierńkowskiego, Filtoteka Narodowa) poświęcone było prezentacji zawartości bazy bibliografii fonografii polskiej, opracowywanej obecnie przez SBP w ramach projektu dofinansowanego ze środków Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego przeznaczonych na działalność upowszechniającą naukę. Organizatorami tegorocznego Kongresu IAML byli: Uniwersytet Jagielloński – Instytut Muzykologii, we współpracy z Sekcją Bibliotek Muzycznych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich – Polską Grupą Narodową IAML. Relacje z obrad wraz z galerią są dostępne pod adresem <http://www.sbp.pl/artukul/?cid=21677&prev=260>.

NOWOŚCI WYDAWNICZE

- *Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich – przeszłość i teraźniejszość 1917-2007* (red. J. Konieczna)

Dodruk monografii, która powstała w 2017 r. z okazji jubileuszu 100-lecia SBP. Książka podzielona jest na trzy części. Część I dotyczy lat 1917-1945. Część II obejmuje dzieje Stowarzyszenia w okresie Polski Ludowej, czyli działalność organizacji w latach 1945-1989. Część III poświęcona jest działalności SBP po roku 1989, w nowej rzeczywistości politycznej, społeczno-ekonomicznej i kulturowej.

Tekst główny dopełniają, przygotowane w oparciu o źródła, cytowane w pracy, krótkie biogramy wszystkich przewodniczących Stowarzyszenia, zaś korzystanie z książki ułatwia indeks nazwisk. Uzupełnieniem warstwy tekstowej jest materiał ilustracyjny – fotografie publikowane na końcu poszczególnych części.

- *„Tam, gdzie przeszła burza”. Losy polskiego dziedzictwa kulturowego w latach 1914-1920* (Hanna Łaskarzewska)

Książka prezentuje skutki konfliktów zbrojnych na ziemiach polskich w okresie 1914-1920 (I wojna światowa, walki polsko-ukraińskie, wojna polsko-bolszewicka) dla dóbr kultury narodowej. Opisano działania instytucji i osób prywatnych mające na celu ratowanie polskich dóbr kultury na ziemiach Królestwa Polskiego, w Galicji oraz terenach włączonych do Rosji i na rozległych terenach państwa rosyjskiego. Celem publikacji jest ukazanie szerokiej panoramy prac i wysiłków rzeszy społeczników, tropiących polskie zabytki w najdalszych zakątkach Imperium Rosyjskiego, działań podejmowanych przez galicyjskich konserwatorów zabytków działających w ramach Polskiej Akademii Umiejętności, oficerów polskich służących w armiach państw zaborczych itd. Wydanie uzupełniają biogramy bohaterów opisywanych zdarzeń, kalendarium wydarzeń, wybrane sylwetki ludzi kultury (bibliotekarzy, archiwistów, muzealników) oraz bogaty zestaw cennych i rzadkich ilustracji.

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.**

- *Wielcy nieobecni. Pierwsze generacje liderów Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich* (Hanna Łaskarzewska)

Publikacja przygotowana została z okazji mijającego 100-lecia powstania Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Jej celem jest przedstawienie 12 czołowych postaci, które tworzyły organizację u progu niepodległości Polski i kierowały nią przez ponad 50 lat. W pracy, po raz pierwszy, losy i działalność bohaterów ukazane zostały nie tylko w kontekście ich zasług dla bibliotekarstwa polskiego, lecz również na tle różnorodnych powiązań: rodzinnych, środowiskowych, społecznych, politycznych, naukowych oraz aktywności poszczególnych osób na rozmaitych obszarach szeroko pojętej kultury. Wykazane zostały łączące ich róż-

norodne więzi, niezależnie od daty urodzenia i kolei losów, a także zdarzające się kontrowersje w zasadniczych sprawach zawodowych, wyborach moralnych itp.

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

- *Archiwa dźwiękowe w Polsce – kolekcje, popularyzacja, rekonstrukcja* (red. Małgorzata Kozłowska)

Publikacja prezentuje najcenniejsze zbiory nagrań muzycznych, tworzących zasób polskiego dziedzictwa fonograficznego. Opracowana została z myślą o upowszechnianiu informacji o polskich fonotekach w środowisku międzynarodowym, głównie podczas Międzynarodowego Kongresu Bibliotek Muzycznych IAML, który odbył się w lipcu 2019 r. w Krakowie. Oprócz omówienia stanu polskich fonotek i ich odniesienia do wybranych światowych kolekcji praca zawiera również analizę działalności informacyjnej współczesnych bibliotek muzycznych i kierunki rozwoju oferowanych usług oraz ich dostosowania do oczekiwań użytkowników.

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury w ramach programu „Muzyczny ślad”, realizowanego przez Instytut Muzyki i Tańca

Opracowanie:
Anna Grzecznowska, Małgorzata Dargiel-Kowalska

Tekst wpłynął do Redakcji 11 września 2019 r.

Mieczysława Adrianek (1930-2018)
In memoriam
Bibliotekarz i bibliolog – zawód i powołanie

*W bibliotekach czujemy się jak w obecności wielkiego kapitału,
z którego w ciszy czerpiemy niezliczone zyski.*

Johann Wolfgang Goethe

Prawdziwym zamiłowaniem do książek i pracy bibliotecznej naznaczone było życie zawodowe dr Mieczysławy Adrianek, starszego kustosa dyplomowanego, badacza historii książki i bibliotek, wybitnego pracownika Biblioteki Głównej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (1950-1995) o uznanym dorobku naukowymi dydaktycznym, bibliotekarza o dużej wiedzy i niekwestionowanym autorytecie w środowisku akademickim.

DROGA KARIERY ZAWODOWEJ

Mieczysława Adrianek, z domu Wełna, urodziła się w rodzinie Jana i Bronisławy 7 kwietnia 1930 r. w Borowie należącym do gminy Chodel, woj. lubelskie. W Chodlu ukończyła szkołę podstawową, a dalszą edukację kontynuowała w trybie eksternistycznym w Lublinie. Świadectwo dojrzałości otrzymała w 1950 r. w Liceum Ogólnokształcącym Sióstr Urszulanek. W tym samym roku

rozpoczęła studia I stopnia na Wydziale Prawa UMCS, które realizowała w latach 1950/51–1952/53. Równocześnie od października 1950 r. podjęła pracę w Bibliotece Głównej, ponieważ z powodów rodzinnych i przedwczesnej śmierci ojca w 1947 r. zmuszona była do samodzielnego zarabiania na życie. Z powodzeniem godziła studia i pracę, uzyskując dobre oceny z egzaminów i pracując na stały etat od 1 lipca 1951 r. Ówczesny dyrektor Biblioteki Władysław Skoczyła, tak argumentował wnioski o stałe jej zatrudnienie: „pracowniczką sumienną i pilną oraz posiada duże zamiłowanie do pracy bibliotekarskiej”. Studia prawnicze II-go stopnia kontynuowała w latach 1955/56–1957/58, egzamin magisterski złożyła z wynikiem bardzo dobrym i 17 lipca 1958 r. uzyskała dyplom magistra prawa. Pracę na temat *Praktyka i polityczna doktryna średniowiecznego Kościoła* napisała w Katedrze Teorii Państwa i Prawa, z którą była związana także przez kolejne trzy lata, w zastępstwie prowadziła zajęcia, a przez jeden semestr (luty–wrzesień 1961 r.) pracowała na stanowisku asystenta.

Praca naukowa była powołaniem Mieczysławy Adrianek. Zajmowała się nią z wielkim oddaniem, pracując jednocześnie w Bibliotece. Swoje zainteresowania badawcze rozwijała w zakresie bibliologii. Uczestniczyła w seminarium doktorskim prof. dr. hab. Karola Głombiowskiego, wybitnego bibliologa i bibliotekoznawcy, twórcy polskiej szkoły bibliologicznej. Dojeżdżała początkowo na Uniwersytet we Wrocławiu, a od 1971 r. na Uniwersytet Gdański. Przewód doktorski otworzyła 19 grudnia 1974 r., a trzy lata później obroniła pracę na temat: *Biblioteki publicznych szkół średnich Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego do roku 1831*. Rada Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego nadała Mieczysławie Adrianek stopień doktora nauk humanistycznych w dniu 22.12.1977 r.

Bibliotekarstwo uważała za zawód wymagający ciągłego dokształcania się i pogłębiania wiedzy. Już od 1951 r. wyjeżdżała na szkolenia i praktyki do najlepszych bibliotek uniwersyteckich w: Warszawie, Krakowie, Wrocławiu i Toruniu. Ukończyła kurs dokumentacji w CIINTE (Centralny Instytut Informacji Naukowo-Technicznej i Ekonomicznej), zaliczając końcowe egzaminy na oceny celujące i bardzo dobre. W 1961 r. zdała egzamin na bibliotekarza dyplomowanego przed państwową komisją, awansując w Bibliotece na stanowisko w grupie pracowników naukowo-dydaktycznych, zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Szkolnictwa Wyższego z 1961 r. W kolejnych latach otrzymała następujące awanse: adiunkt biblioteczny (1.01.1962–31.07.1967), kustosz dyplomowany (1.08.1967–31.12.1971) i starszy kustosz dyplomowany (od 1.01.1972 r. do przejścia na emeryturę).

DOROBEK NAUKOWY

Na jej dorobek naukowy składa się ponad 80 publikacji, w tym 60 artykułów naukowych oraz kilkanaście popularnonaukowych, bibliografii i sprawozdań. Publikowała w najlepszych czasopismach bibliologicznych, takich jak: „Roczniki Biblioteczne”, „Studia o Książce”, „Przegląd Biblioteczny”, „Księgarz, Folia Bibliologica” i „Biuletyn Biblioteki UMCS”. Zajmowała się historią bibliotek szkolnych w XIX w., rolą księgozbiorów szkolnych w systemie oświaty, książką szkolną w Królestwie Polskim w latach 1843–1863, ingerencją carskiej cenzury w księgozbiory szkolne oraz reformą biblioteczną Komisji Edukacji Narodowej. Prowadzone przez nią badania były interesujące także dla historyków oświaty, a ich wyniki drukowane

były w „Przeglądzie Historyczno-Oświatowym”. Prowadziła badania źródłowe nad historią bibliotek szkolnych w Opolu Lubelskim w latach 1810-1831, w Szczepieszynie w latach 1810-1852 oraz biblioteką szkolną księży pijarów w Chełmie. Jej intensywne prace nad historią księgozbiorów szkolnych zaowocowały w 1973 r. przygotowaniem w Bibliotece Głównej wystawy z okazji 200 rocznicy powstania Komisji Edukacji Narodowej. Wystawie towarzyszył wydany przez nią drukowany katalog zatytułowany „Komisja Edukacji Narodowej 1773- 1973”.

Kolejny obszar tematyczny badań M. Adrianek jest ściśle związany z dziejami lubelskiego drukarstwa, księgarstwa i bibliotekarstwa, a nade wszystko z przywracaniem pamięci o ludziach związanych i zaangażowanych w sprawy książki. Opublikowała artykuły m.in. o Instytucie Bibliopolicznym (1811-1813), jako pierwszej bibliotece publicznej Lublina, o dziejach handlu książką, księgarni Arctów, rodzinie lubelskich księgarzy Kiesewetterów, tradycjach bibliofilskich lubelskiej inteligencji w I połowie XIX w. oraz o początkach lubelskiej grafiki. Kilka lat poświęciła na gromadzenie źródeł dotyczących recepcji dorobku naukowego Joachima Lelewela w środowisku publicznych szkół średnich Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego I połowy XIX wieku. Z referatem na ten temat wystąpiła na międzynarodowej sesji „Joachim Lelewel – księgoznawca, bibliotekarz, bibliograf”, zorganizowanej w marcu 1986 r. przez Uniwersytet Warszawski w 200 rocznicę jego urodzin. Tekst ukazał się w materiałach pokonferencyjnych w 1993 r. Kolejne dwa artykuły z tego obszaru badań dotyczą listów Jana Zakrzewskiego do Lelewela oraz zainteresowań naukowych Józefa Żuchowskiego, ucznia Lelewela i zasłużonego pedagoga w Królestwie Polskim.

Mieczysława Adrianek była członkiem wielu komitetów i kolegów redakcyjnych. Już w latach 50. XX w. została zaproszona do komitetu redakcyjnego monumentalnej publikacji *Słownik pracowników książki polskiej* PWN (T. 1, 1972, Suplement 1986). Koordynowała pracę zespołu lubelskiego i sama przygotowała ponad 20 biogramów. Od 1975 r. należała do komitetu redakcyjnego jednego z najważniejszych czasopism bibliologicznych pt. „Studia o książce” (1970-1993, Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu). Brała udział w pracach redakcji wydawnictw ciągłych i serii wydawanych przez Bibliotekę UMCS: „Biuletyn Biblioteki UMCS”, „Wykaz publikacji pracowników UMCS w roku ...”, „Bibliografie osobowe UMCS”, „Sprawozdanie z Działalności Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej za rok ...”, „Folia Bibliologica”. Opracowała kilkanaście haseł i biogramów do słowników i encyklopedii takich jak: *Encyklopedia wiedzy o książce*, Wrocław 1971, *Polski Słownik biograficzny*, T. 28/4 i *Słownik biograficzny miasta Lublina*, T. 2, 1996; T. 3, 2009.

W 1974 r. została powołana na opiekuna i organizatora zaocznych studiów bibliotekoznawczych, uruchomionych na Wydziale Humanistycznym UMCS w roku akademickim 1974/75. Prowadziła wykłady i ćwiczenia dla studentów tego kierunku w latach 1974-1981.

DZIAŁALNOŚĆ ORGANIZACYJNA I DYDAKTYCZNA

Od początku pracy wykazywała zdolności organizatorskie, czego wyrazem było powierzenie jej od 1 lipca 1959 r. kierowania Oddziałem Bibliotek Zakładowych oraz koordynacji rozwoju sieci bibliotek specjalistycznych. Zajmowała się

importem wydawnictw zagranicznych dla Uniwersytetu, pracowała nad centralnym katalogiem czasopism UMCS oraz prowadziła sekretariat Senackiej Komisji Bibliotecznej. W maju 1969 r. objęła funkcję kierownika nowo utworzonego Oddziału Prac Naukowych, Organizacyjno-Naukowych i Dydaktycznych (nazywanego w skrócie OPN). Stworzyła koncepcję pracy tego Oddziału, od podstaw zorganizowała jego działalność i prowadziła go przez ponad dwie dekady. Czyniła to na tak wysokim poziomie merytorycznym, że jej osiągnięcia zostały zauważone i docenione we wszystkich uniwersyteckich ośrodkach bibliotekoznawczych w kraju. Co roku odbywało w nim wakacyjne praktyki kilkudziesięciu studentów bibliotekoznawstwa z wielu uniwersytetów: wrocławskiego, warszawskiego, jagiellońskiego, łódzkiego, poznańskiego oraz wyższych szkół pedagogicznych w Krakowie, w Kielcach i w Olsztynie. Dyrektorzy instytutów i zakładów wymienionych uczelni doceniali dobrą organizację przygotowanych przez dr Adrianek praktyk, czemu dawali wyraz w licznych listach pochwalnych, adresowanych do władz Biblioteki Głównej. Podkreślali, że program praktyki został nie tylko wyczerpany, lecz także wzbogacony o cenną wiedzę z dziedziny bibliotekoznawstwa.

Zajmowała się dydaktyką biblioteczną w różnych jej aspektach. Kierowała przez wiele lat obowiązkowymi zajęciami przysposobienia bibliotecznego dla studentów I roku studiów. Organizowała kursy szkoleniowe dla pracowników i przewodniczyła pracom Komisji Szkoleniowej. Każdego roku przygotowywała plan prelekcji i wykładów dla bibliotekarzy w ramach praktykowanych do dziś „szkoleniowych poniedziałków”, zapraszając wielu znanych naukowców i specjalistów. Sama wygłosiła wiele referatów w różnych instytucjach na Lubelszczyźnie, popularyzując tematykę książki i biblioteki. Działała w Stowarzyszeniu Bibliotekarzy Polskich (była członkiem Zarządu Głównego SBP w latach 1953-1958), w Stowarzyszeniu Księgarzy Polskich i w Towarzystwie Miłośników Książki i Ekslibrisu.

Jej zasługą było utworzenie Czytelni Bibliologicznej, która od 1981 r. mieściła się w ciekawie zaaranżowanym pomieszczeniu (z antresolą na zapleczu Czytelni Matematyczno-Przyrodniczej). Czytelnia ta w wolnym dostępie prezentowała częściowo starannie dobrany księgozbiór specjalistyczny (ponad 7 tys. wol.), stanowiący warsztat nauki dla studentów kierunku bibliotekoznawstwa i informacji naukowej oraz bibliotekarzy podnoszących swoje kwalifikacje. Zaletą Czytelni było to, że dawała możliwość korzystania nie tylko ze zbiorów, lecz także z informacji, porad i pomocy w poszukiwaniu bibliografii do przygotowywanych prac badawczych. Nieocenioną bazę informacyjną stanowiły skrzętnie prowadzone kartoteki, wykazujące źródła i szczegółową literaturę dotyczącą historii książki w Lublinie, z uwzględnieniem takich zagadnień, jak: lubelskie księgarstwo, drukarstwo, biblioteki oraz dzieje prasy i czasopiśmiennictwa.

Za osiągnięcia naukowe i dydaktyczne otrzymała następujące odznaczenia państwowe: Srebrny Krzyż Zasługi (1963), Odznaka Tysiąclecia (1967), Złoty Krzyż Zasługi (1973), Medal Komisji Edukacji Narodowej (1980) i Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1983) oraz liczne wyróżnienia, listy pochwalne i nagrody Rektorów UMCS.

CZŁOWIEK I CZAS

Mieczysława Adrianek należała do powojennego pokolenia, które w edukacji i nauce widziało wielką wartość godną poświęcenia, nadającą ludzkemu życiu piękno i sens. Wyróżniała się wśród nas szczególnym zamiłowaniem do książek i bibliotek, jako tych niezwykłych instytucji, które chronią materialne dziedzictwo kultury i zachowują pamięć o minionym czasie. Wiedza stanowiła dla niej wyjątkowy kapitał, ten sam, który miał najpewniej na myśli Goethe, pisząc słowa z przywołanego tu motto. Pragnęła z tego kapitału skorzystać jak najwięcej. Nie szczędziła sił, by z oddaniem prowadzić badania, godzić je z etatową pracą biblioteczną i obowiązkami rodzinnymi. Nie liczyła czasu spędzonego w Bibliotece, potrafiła często pracować w niej całymi dniami. Prawie codziennie wracała do niej ponownie po godzinie 15.00, zdarzało się to nawet przed Wigilią, gdy czas pracy był zwyczajowo krótszy i wszyscy pracownicy pośpiesznie wychodzili już do domu. Ona odwrotnie – właśnie wchodziła do Biblioteki, po krótkiej przerwie na stołówkowy obiad, bo akurat przed chwilą przyszła do wypożyczalni międzybibliotecznej paczka z zamówionymi w Bibliotece Narodowej mikrofilmami i chciała je jak najszybciej przejrzeć na czytniku. Pasja i zamiłowanie do badań źródłowych były w niej ogromne. Nas młodszych motywowała w swoim stylu, zadając nam stale jedno i to samo pytanie o to, „co teraz piszemy”. Przy okazji dodawała – „warto pisać, tylko to pozostaje”. I przynajmniej wobec siebie nie myliła się. Pozostawiła po sobie wiele. Jej artykuły są do dziś cytowane, jej nazwisko i tytuły publikacji wykazywane są w Google kilkanaście razy; jej autorstwa biogram Józefa Skłodowskiego (1804-1882), pedagoga, dyrektora gimnazjum w Lublinie, dziadka Patronki UMCS, można przeczytać w Internetowym Polskim Słowniku Biograficznym (iPSB) na stronie <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/jozef-sklodowski-1>.

Czuła się mocno związana z miejscem swojej pracy – Biblioteką Główną. Będąc już na emeryturze, przekazała księgozbiór swojej siostry, Matyldy Welny-Klonowieckiej, znanej lubelskiej poetki, pisarki i publicystki, zmarłej w 2000 r. Wcześniej zapoznała nas z jego zawartością. Wspólnie przeglądaliśmy tę cenną kolekcję, zawierającą dzieła z zakresu literatury pięknej, literaturoznawstwa i historii sztuki. Wtedy mogliśmy też raz jeszcze zobaczyć i odczuć, czym dla Pani Mieczysławy są książki. Uważnie i niemal nabożnie brała każdą z nich do ręki, otwierała, czytała tytuły i nazwiska autorów, i choć znała je dobrze, widać było, że wzbudzały w niej ciekawość i chęć ponownego przeczytania.

Mieczysława Adrianek zmarła w dniu 6 kwietnia 2018 r. Nabożeństwo żałobne i ceremonia pogrzebowa odbyły się 9 kwietnia na Cmentarzu przy ul. Lipowej w Lublinie, gdzie żegnali ją syn Paweł, córka Katarzyna, rodzina, znajomi oraz pracownicy Biblioteki UMCS. Wzruszające i pełne uznania słowa pożegnania wygłosił emerytowany kustosz Henryk Grocholski.

Krystyna Hudzik
Biblioteka Główna UMCS

Autorka dziękuje Archiwum UMCS za udostępnienie materiałów.

WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW

„Przegląd Biblioteczny” drukuje materiały oryginalne i tylko takie, których autor nie zamierza opublikować w innych czasopismach lub pracach zbiorowych.

Teksty artykułów są recenzowane zgodnie z zasadami *double-blind peer review*. Każdy artykuł recenzowany jest przez dwóch recenzentów dobieranych spośród specjalistów problematyki w nim poruszanej, na podstawie jednolitego formularza. Podstawowymi kryteriami oceny artykułu są: zgodność tematu z profilem czasopisma, wartość merytoryczna tekstu, jego organizacja logiczna i forma językowa. O przyjęciu tekstu do publikacji autorzy informowani są w ciągu 6-10 tygodni od otrzymania go przez Redakcję.

Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” uprzejmie prosi autorów o przestrzeganie przedstawionych poniżej zasad przygotowania i przesyłania materiałów do publikacji.

1. ZASADY OGÓLNE

Teksty powinny być napisane w programie WORD w formacie RTF. Artykuł nie powinien przekraczać 36 000 znaków (ze spacjami), a recenzja, sprawozdanie itp. – 14 000 znaków (ze spacjami). Teksty należy nadsyłać w formie elektronicznej na adres e-mail redakcji: przeglad.biblioteczny@uw.edu.pl, ewentualnie na płycie CD/DVD wraz z jednym egzemplarzem wydruku na adres: Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego”, Wydawnictwo SBP, 00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7.

Do każdego artykułu należy dołączyć **streszczenie autorskie** w języku polskim o objętości ok. 100 wyrazów (ok. 1000 znaków), słowa kluczowe oraz przekład tytułu artykułu i streszczenia na język angielski. **Streszczenie powinno zawierać następujące informacje: teza/cel artykułu, metody badań, najważniejsze wyniki, wnioski.**

Wydawnictwo SBP i Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” podpisała porozumienie z redakcją „The Central European Journal of Social Sciences and Humanities” (CEJSH) w sprawie elektronicznej publikacji streszczeń prac naukowych ukazujących się w „Przeglądzie Bibliotecznym”. Przedsięwzięcie to nie ma charakteru komercyjnego, a służyć ma popularyzacji polskiego dorobku naukowego. Jeśli Autor nadsyłał do „PB” artykułu **nie wyraża zgody** na publikację jego abstraktu w CEJSH, prosimy o wyraźne określenie na piśmie swego stanowiska.

Autorzy artykułów proszeni są o przygotowanie odrębnej strony tytułowej, zawierającej tytuł artykułu, nazwisko autora oraz adres do korespondencji i *e-mail*. Zgodnie z zasadami przeciwdziałania zjawiskom *ghostwritingu* i *guest authorship*. Redakcja prosi również, aby na tej stronie ujawnione zostały nazwiska i afiliacje wszystkich osób, które przyczyniły się do powstania artykułu, ich rola i udział w przygotowaniu publikacji (kto jest autorem koncepcji, założeń, metod itp. wykorzystywanych w pracy zgłoszonej do druku; procentowy udział w przeprowadzonych badaniach i opracowaniu artykułu). Redakcja zobligowana jest do poinformowania, iż *ghostwriting* i *guest authorship* są przejawem nierzetelności naukowej, a wszelkie wykryte przypadki muszą być przez Redakcję demaskowane, włącznie z powiadomieniem odpowiednich podmiotów (instytucje zatrudniające autorów, towarzystwa nauko-

we, stowarzyszenia edytorów naukowych itp.). Redakcja prosi także o podanie informacji o źródłach finansowania publikacji, wkładzie instytucji naukowo-badawczych, stowarzyszeń i innych podmiotów (*financial disclosure*).

Na pierwszej stronie artykułu powinien być umieszczony jedynie tytuł oraz oświadczenie Autora/Autorów, że tekst przedstawiany redakcji „Przeglądu Bibliotecznego” nie był dotychczas opublikowany ani zgłoszony do publikacji w żadnym innym czasopiśmie. Jeśli tekst był prezentowany na konferencji, należy podać jej szczegółowe dane wraz z ewentualnymi informacjami o publikacji materiałów konferencyjnych. Jeśli artykuł jest częścią przygotowywanej do druku książki, należy podać jej dane oraz planowany termin publikacji. Zapewnienie anonimowości tekstów przekazywanych do recenzji wymaga, aby w tekście artykułu w żadnym miejscu nie była umieszczona informacja umożliwiająca identyfikację autora.

2. ZASADY SZCZEGÓŁOWE OPRACOWANIA ARTYKUŁU

Tekst artykułu powinien być podzielony na nienumerowane podrozdziały zaopatrzone w tytuły. W pierwszej części zaleca się umieścić informacje wprowadzające w problematykę prezentowaną w artykule. W części ostatniej – wnioski końcowe i podsumowanie przedstawionych rozważań.

Tytuły czasopism, wystaw, konferencji, programów itp. powinny być zapisane w cudzysłowie; tytuły publikacji (książek, artykułów itp.) należy wyróżnić kursywą.

Materiały ilustracyjne (tabele, wykresy itp.) powinny być przygotowane w odcieniach szarości z zaznaczeniem ich miejsca w tekście; wszystkie ilustracje powinny mieć własną numerację oraz tytuły (dopasowany stopień pisma legendy danego rysunku czy wykresu [8 p. Arial]).

Przypisy powinny być umieszczone na dole strony i ponumerowane liczbami arabskimi; zaleca się ograniczenie liczby przypisów do niezbędnego minimum.

Przypisy bibliograficzne zastępuje się odesłaniem do bibliografii załącznikowej, którą należy opracować zgodnie z zasadami APA Style; odesłanie w tekście umieszcza się w nawiasie okrągłym wg poniższych zasad. Ogólne powołania na literaturę w tekście należy podawać w formie:

- odesłanie do jednego dzieła: (Kowalski, 1990) lub (*Biblioteki...*, 1976);
- odesłanie do kilku dzieł: (Abramowicz, 2001; Kowalski, 1990; 1995) lub (*Biblioteki...*, 1976; Jankowska & Majewski, 2004, Berners-Lee et al., 2001).

Odwołania do określonych stron cytowanych tekstów należy podawać w formie: (Iyer, 1995, p. 15) albo (Taradejna & Taradejna, 2004, s. 231-233) albo [Zybert, red., 2004, s. 18].

Opisy bibliograficzne wykorzystanych źródeł należy umieścić na końcu tekstu w bibliografii załącznikowej w układzie alfabetycznym autorów. Prace zbiorowe należy umieszczać pod nazwiskiem redaktora. Jeśli brak w źródle nazwy autora lub redaktora pracy zbiorowej, na pierwszym miejscu umieszcza się tytuł. W opisy dzieł wydanych za granicą obowiązuje pisownia stron, numerów, skrótów w języku tekstu (np. „W” w języku polskim „In” w języku angielskim, „s.” w języku polskim „p.” w języku angielskim). Opisy prac tego samego autora powinny być uporządkowane według chronologii występującej, a w każdym z nich należy

powtórzyć nazwisko i imię (imiona) autora. Prace tego samego autora opublikowane w tym samym roku należy oznaczać wg zasady: Dembowska, Maria (1976a)..., Dembowska, Maria (1976b)..., itd. Przykłady redagowania opisów bibliograficznych przedstawiono poniżej.

KSIĄŻKA

Dembowska, Maria (1991). *Nauka o informacji naukowej: organizacja i problematyka badań w Polsce*. Warszawa: IINTE.

Iyer, Hamalata (1995). *Classificatory structures. concepts, relations and representation*. Frankfurt/Main: Indeks Verlag.

Taradejna, Małgorzata; Taradejna, Ryszard (2003). *Dostęp do informacji publicznej a prawna ochrona informacji dotyczących działalności gospodarczej, społecznej i zawodowej oraz życia prywatnego*. Toruń: Wydaw. Adam Marszałek.

PRACA ZBIOROWA

Biblioteki publiczne województwa toruńskiego: informator (1976). Toruń: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika.

Burgess, Robert G., ed. (1993). *The research process in educational settings : ten case studies*. London: Falmer Press.

Zybert, Elżbieta B., red. (2002). *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Warszawa: Wydaw. SBP.

ARTYKUŁ W CZASOPISMIU

Augustyniak, Anna (2004). Międzynarodowa Federacja Informacji i Dokumentacji. *Przegląd Biblioteczny*, z. 1/2, s. 3-21.

Dervin, Brenda; Nilan, Michael (1986). Information Needs. *Annual Review of Information Science and Technology*, vol. 21, pp. 3-31.

ARTYKUŁ W PRACY ZBIOROWEJ

Gawrysiak, Piotr (2000). W stronę inteligentnych systemów wyszukiwawczych. W: *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne*. Materiały konferencyjne pod red. Cz. Daniłowicza. Wrocław: Oficyna Politechniki Wrocławskiej, s. 59-69.

Hartley, Joellen T.; Harker, Judith O.; Walsh, David A. (1980). Contemporary issues and new directions in adult development of learning and memory. In: *Aging in the 1980's : Psychological issues*. Ed. by L. W. Poon. Washington, DC: American Psychological Association, pp. 239-252.

ARTYKUŁ W CZASOPISIE ELEKTRONICZNYM

Berners-Lee, Tim; Hendler, James; Lassila, Ora (2001). The Semantic Web. *Scientific American* [online], May [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w WWW: <<http://www.sciam.com/article.cfm?articleID=00048144-10D2-1C70-84A9809EC588EF21>>.

Frederickson, B.L. (2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & Treatment* [online], vol. 3 [dostęp: 11.12.2001]. Dostępny w WWW: <<http://journals.apa.org/prevention/volume3/pre0030001a.html>>.

Głapa, Janusz (2002). Informacja gospodarcza w Książnicy Pomorskiej. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], nr 11 (40); [dostęp: 11.03.2003]. Dostępny w WWW: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2002/40/glapa.php>>.

DOKUMENT Z WITRYNY INSTYTUCJI, ORGANIZACJI LUB OSOBY PRYWATNEJ

APA (1995). *APA public policy action alert: Legislation would affect grant recipients* [online]. American Psychological Association [dostęp: 25.01.1996]. Dostępny w WWW: <<http://www.apa.org/ppo/istook.html>>.

Chou, Luyen; McClintock, Robbie; Moretti, Frank; Nix, Don. H. (1993). *Technology and education; Choosing pasts and imagining educational futures* [online]. Columbia University, Institute for Learning Technologies; [dostęp: 25.11.1996]. Dostępny w WWW: <<http://www.ilt.columbia.edu/publications/papers/newwine1.html>>.

MENiS (2004). *PISA 2003 – Informacja przygotowana przez OECD* [online]. Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu; [dostęp: 14.12.2004]. Dostępny w WWW: <http://www.men.waw.pl/wspolpraca/biezace/pisa_oecd.php>.

Smith, Brian (2004). *Ontology and information systems* [online]. The Buffalo University, Department of Philosophy; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w WWW: <<http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc>> .

US NLM (2004). *Unified Medical Language System* [online]. US National Library of Medicine. National Institutes of Health; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w WWW: <<http://www.nlm.nih.gov/research/umls/umlsmain.html>>.

Po przyjęciu artykułu do druku autorzy proszeni są o przesłanie swojej fotografii o dobrej rozdzielczości (elektronicznie, w formie pliku JPG lub TIF, ewentualnie pocztą, w formie odbitki o dobrej jakości) oraz krótkiej informacji biograficznej (do 70 słów), która powinna zawierać następujące elementy: tytuł/stopień naukowy lub zawodowy autora, aktualne miejsce pracy i zajmowane stanowisko; specjalności naukowe lub zawodowe, najważniejsze publikacje (maks. 3).

Redakcja nie przyjmuje tekstów, które nie są opracowane zgodnie z powyższymi wskazówkami i zastrzega sobie prawo skracania tekstów oraz wprowadzania zmian w uzgodnieniu z Autorem. Redakcja nie zwraca przesłanych materiałów.

GUIDELINES FOR AUTHORS

The editors of „Library Review“ accept only manuscripts that have not been published before and are not planned to be published in other journals or collective works.

Papers are reviewed through a double-blind peer review process. Each paper is reviewed with a standard review form filled in by two referees selected from professionals with expertise in appropriate domain. The reviewers use the following evaluation criteria: compatibility of the subject discussed with the journal profile, scientific merit, appropriate text arrangement and correct language use.

The editors of „Library Review“ kindly requests Authors to follow the journal guidelines while preparing and sending papers for publication.

1. GENERAL GUIDELINES

Papers should be submitted as RTF (Rich Text Format) files with maximum of 36,000 characters including spaces per paper and 14,000 characters including spaces per review, report, etc. Papers saved as RTF files should be sent by e-mail to: przeglاد.biblioteczny@uw.edu.pl. Files saved on CD or DVD together with one printed copy of the paper may also be mailed to: Redakcja Przeglądu Bibliotecznego, Wydawnictwo SBP, 00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7.

Each paper should be accompanied by keywords and an abstract maximum 100 words/1000 characters long **prepared by the author. The abstract should present a thesis/objective of the paper, research methods applied, most important results and conclusions.**

Wydawnictwo SBP (Polish Librarians Association Publishing House) and the editors of „Library Review“ have signed an agreement with the editors of „The Central European Journal of Social Sciences and Humanities“ (CEJSH) concerning electronic publishing of abstracts of papers published in „Library Review“. This agreement is non-commercial and focused on the promotion of Polish scientific achievements. The Authors of papers sent to „Library Review“ who do not give their consent to the publication of their abstracts in CEJSH are kindly asked to express their view in written form.

Authors are expected to prepare a separate title page including the title of the paper, the Author's name, mailing and e-mail address. Furthermore, in compliance with the policy against ghostwriting and guest authorship Authors are requested to reveal names and affiliations of all persons who contributed to the paper and the extent of their contribution (the author of the concept, assumptions, methods, etc. used in the submitted manuscript; the percentage of the author's contribution to the research and the paper preparation). **Ghostwriting and guest authorship** are the mark of scientific dishonesty and all their occurrences have to be brought to public attention by the editors even if appropriate institutions need to be informed (institutions employing authors, scientific associations, associations of scientific editors, etc.) Authors are also requested to describe sources of founding that have supported the work and the financial involvement of research institutes, associations and other entities (financial disclosure).

First page of the submitted paper should include only the title and Authors' statement that the text presented to "Library Review" has neither been published nor considered for publication in any other journal. If the paper was presented at a scientific meeting, Authors should provide detailed information about the event and the conference proceedings. If the paper is planned as a part of a book, Authors should provide its metadata and planned publishing date. In order to ensure the anonymity of the review process, Authors are asked not to place any information in the text that could be used to identify the author.

2. DETAILED GUIDELINES FOR PAPER PREPARATION

The text should be organized into unnumbered subtitled sections. It should start with an introductory overview and end with conclusions and the summary of the discussion.

Titles of journals, exhibitions, conferences, programs, etc. should be put in double quotation marks; titles of publications (books, journal papers, etc.) should be italicized.

Illustrative content (tables, graphs, etc.) should be saved as greyscale or black-white pictures and their place within the text should be clearly marked; all illustrations should be numbered and entitled.

Footnotes should be placed at the bottom of appropriate pages and numbered with Arabic numerals; it is recommended to limit the number of footnotes to the most indispensable ones.

Bibliographic footnotes should be replaced with references to the end-of-work bibliography prepared according to APA Style; references within the body of the paper should be placed in brackets according to the rules provided below. General references to literature within the body of the paper should be formed as follows:

- the reference to one work: (Kowalski, 1990) or (*Biblioteki...*, 1976);
- the reference to several works: (Abramowicz, 2001; Kowalski, 1990; 1995) or (*Biblioteki...*, 1976; Jankowska & Majewski, 2004, Berners-Lee et al., 2001).

The references to the specified pages of publications cited in the text should be written as follows: (Iyer, 1995, p. 15) or (Taradejna & Taradejna, 2004, pp. 231-233).

Bibliographic descriptions of the sources cited in the paper should be placed in the end of the text as a bibliography ordered alphabetically by authors. Collective works should be ordered by the name of the editor. If the work lacks the name of the author or the editor, it should be ordered by title. The descriptions of foreign publications should include page numbering, numbers and abbreviations in the language of the text (e.g. "W" in Polish "In" in English, "s." in Polish "p." in English). The descriptions of several works by the same author should be ordered by the year of publication, ascending, and each of these descriptions should include the last and first name of the author. Several works of the same author published in the same year should be additionally marked with letters added to the year of publication, e.g. Dembowska, Maria (1976a)..., Dembowska, Maria (1976b)..., etc. See below the examples of correct bibliographic descriptions.

BOOKS

Dembowska, Maria (1991). *Nauka o informacji naukowej: organizacja i problematyka badań w Polsce*. Warszawa: IINTE.

Iyer, Hamalata (1995). *Classificatory structures. concepts, relations and representation*. Frankfurt/Main: Indeks Verlag.

Taradejna, Małgorzata; Taradejna, Ryszard (2003). *Dostęp do informacji publicznej a prawna ochrona informacji dotyczących działalności gospodarczej, społecznej i zawodowej oraz życia prywatnego*. Toruń: Wydaw. Adam Marszałek.

COLLECTIVE WORKS

Biblioteki publiczne województwa toruńskiego: informator (1976). Toruń: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika.

Burgess, Robert G., ed. (1993). *The research process in educational settings : ten case studies*. London: Falmer Press.

Zybert, Elżbieta B., red. (2002). *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Warszawa: Wydaw. SBP.

JOURNAL PAPERS

Augustyniak, Anna (2004). Międzynarodowa Federacja Informacji i Dokumentacji. *Przegląd Biblioteczny*, z. 1/2, s. 3-21.

Dervin, Brenda; Nilan, Michael (1986). Information Needs. *Annual Review of Information Science and Technology*, vol. 21, pp. 3-31.

PAPERS IN COLLECTIVE WORKS

Gawrysiak, Piotr (2000). W stronę inteligentnych systemów wyszukiwawczych. W: *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne*. Materiały konferencyjne pod red. Cz. Daniłowicza. Wrocław: Oficyna Politechniki Wrocławskiej, s. 59-69.

Hartley, Joellen T.; Harker, Judith O.; Walsh, David A. (1980). Contemporary issues and new directions in adult development of learning and memory. In: *Aging in the 1980's : Psychological issues*. Ed. by L. W. Poon. Washington, DC: American Psychological Association, pp. 239-252.

ELECTRONIC JOURNAL PAPERS

Berners-Lee, Tim; Hendler, James; Lassila, Ora (2001). The Semantic Web. *Scientific American* [online], May [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w WWW: <<http://www.sciam.com/article.cfm?articleID=00048144-10D2-1C70-84A9809EC588EF21>>.

Frederickson, B.L. (2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & Treatment* [online], vol. 3 [dostęp: 11.12.2001]. Dostępny w WWW: <<http://journals.apa.org/prevention/volume3/pre0030001a.html>>.

Glapa, Janusz (2002). Informacja gospodarcza w Książnicy Pomorskiej. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], nr 11 (40); [dostęp: 11.03.2003]. Dostępny w WWW: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2002/40/glapa.php>>.

DOCUMENT FROM THE WEBSITE OF AN INSTITUTION, ORGANIZATION OR INDIVIDUAL

APA (1995). *APA public policy action alert: Legislation would affect grant recipients* [online]. American Psychological Association [dostęp: 25.01.1996]. Dostępny w WWW: <<http://www.apa.org/ppo/istook.html>>.

Chou, Luyen; McClintock, Robbie; Moretti, Frank; Nix, Don. H. (1993). *Technology and education; Choosing pasts and imagining educational futures* [online]. Columbia University, Institute for Learning Technologies; [dostęp: 25.11.1996]. Dostępny w WWW: <<http://www.ilt.columbia.edu/publications/papers/newwine1.html>>.

MENiS (2004). *PISA 2003 – Informacja przygotowana przez OECD* [online]. Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu; [dostęp: 14.12.2004]. Dostępny w WWW: <http://www.men.waw.pl/wspolpraca/biezace/pisa_oecd.php>.

Smith, Brian (2004). *Ontology and information systems* [online]. The Buffalo University, Department of Philosophy; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w WWW: <<http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc>> .

US NLM (2004). *Unified Medical Language System* [online]. US National Library of Medicine. National Institutes of Health; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w WWW: <<http://www.nlm.nih.gov/research/umls/umlsmain.html>>.

When the paper is accepted for publication, the Authors are asked to send in their high resolution photographs (by e-mail, as JPG or TIF files, or by regular mail, as high resolution printouts) and short biographical notes of maximum 70 words which should include the Authors' scientific/professional titles, current employers and positions occupied, scientific/professional specializations and most important publications (max. 3).

The editors do not accept texts which do not follow the guidelines listed above and stipulate the right to reduce texts and introduce changes accepted by the authors. The editors do not return materials sent to "Library Review".

